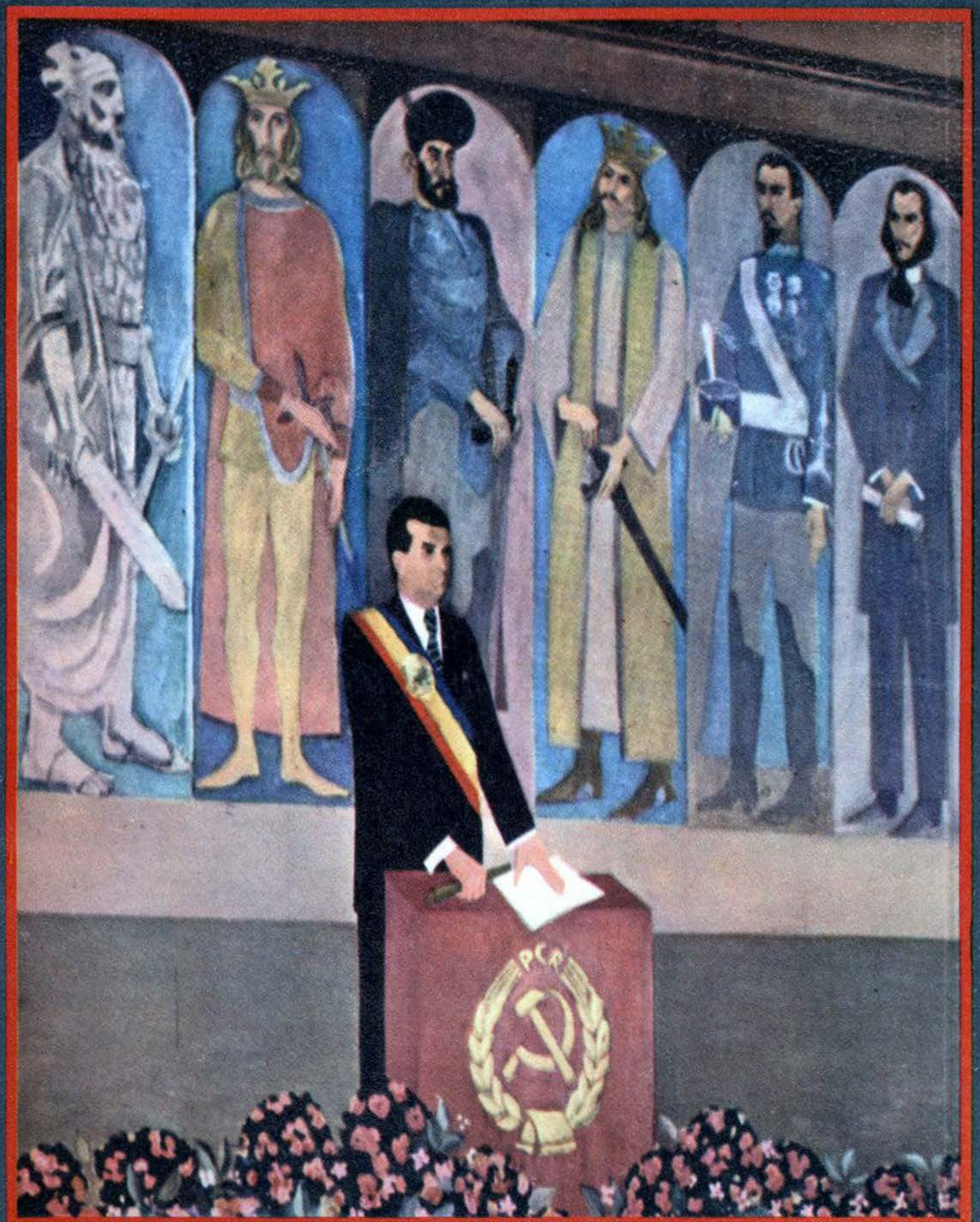

magazin istoric

ANUL XIX NR. 7 (220) IULIE 1985

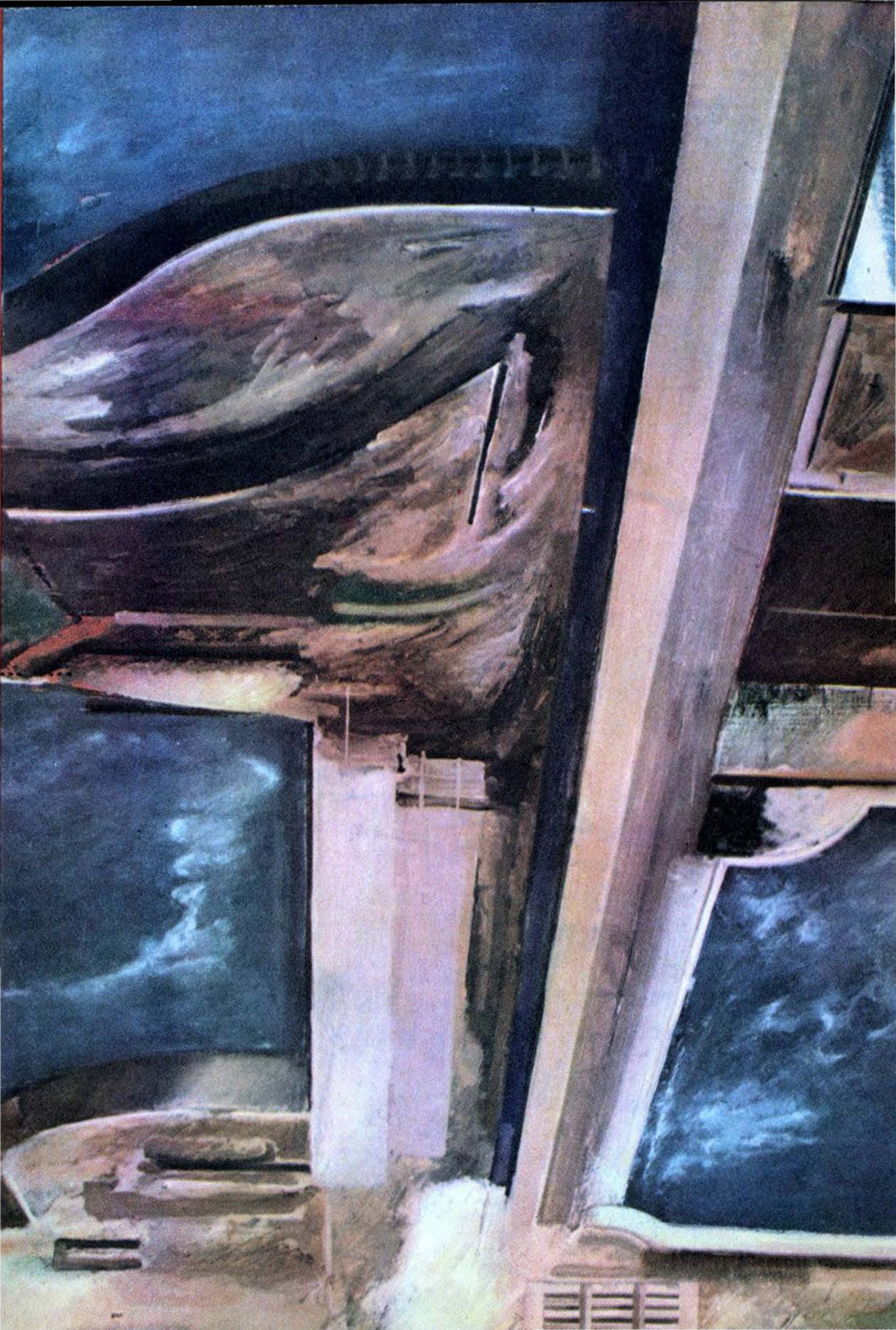

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIX
Nr. 7 (220)
iulie 1985

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

①

④

②

③

SUMAR

GLORIOASELE DECENII 1965-1985

Cartea conştiinţei de sine a poporului român:
Ilie Ceauşescu 2

Istoria românilor în arta monumentală (III):
Valeriu Buduru, Marian Ştefan 6

Dimensiunea universală a istoriei românilor:
Iulian Cârţână 12

In consens cu mersul istoriei:
Cristian Popişteanu 15

CONTINUITATE ŞI UNITATE ISTORICĂ ROMÂNEASCĂ

Sensuri profunde ale unei noţiuni istorice — descălecatul (II):
Ştefan S. Gorovei 17

Ţara Beluşului:
Radu Popa 20

Maximilianus Transylvanus — autorul celei mai vechi relatări a expediţiei lui Magellan:
Eugen Glück 22

Istoria românilor în Enciclopedia lui Diderot:
Ştefan Lemny 24

Eforturi ale apărării naţionale româneşti în anii '30:
Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran 27

Pe urmele strămoşilor:
Ion Popescu-Puţuri 33

• Documentele secolului XX. Conferinţa miniştrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii (VI)... 36 • Montesquieu istoric: *Camil Mureşanu...* **41 • Misiuni periculoase:** *A. Cecil Hampshire, Felicia Antip...* **45 • „Interesul românilor pentru istorie — un fapt extrem de pozitiv":** *T.C. Barker...* **50 • Însemnările lui Grigore Gafencu:** *Costin Murgescu, Ştefan Lache...* **51 • Germisara — „izvoarele fierbinţi" ale dacilor:** *Vasile Smărăndescu...* **57 • În Bucureşti, acum 50 ani... 59**
• Cărţi sosite la redacţie... 49 • Poşta Magazin istoric... **63**

COPERTELE NOASTRE

①④ Epoca Nicolae Ceauşescu se înscrie în cartea istoriei româneşti drept epoca celei mai grandioase opere constructive întreprinsă de poporul român. Măreţele realizări din deceniile 1965-1985 au fost obţinute sub conducerea partidului, în frunte cu secretarul său general, preşedintele Republicii, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, eroul între eroi care şi-a înscris numele în galeria marilor ctitori de ţară şi de istorie, personalitatea proeminentă prin care geniul românesc se situează în spiritualitatea universală contemporană. Uriaşa capacitate de a edifica a poporului român, voinţa sa de neclintit de a merge înainte pe drumul noii orînduiri şi-au găsit deplina expresie în construirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul strămoşesc. (**Omagiu**, tablou de C. Piliuţă; **Victoria socialismului**, mozaic de Mihai Mănescu)

②③ Numeroase şi măreţe obiective industriale, rod al politicii de ridicare economică a României, au împodobit toate judeţele ţării în cele două decenii de la Congresul IX al P.C.R. Strîns unit în jurul secretarului general al partidului, preşedintele Republicii, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, poporul român îşi valorifică astfel plenar energiile creatoare, afirmîndu-şi voinţa de a trăi în libertate, pace şi colaborare cu toate celelalte popoare. (**Barajul**, de Vladimir Şetran; **Ceauşescu, poporul, pace**, de Mircea Vremir)

CARTEA CONȘTIINȚEI DE SINE A POPORULUI ROMÂN

General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU

În ansamblul civilizației umane, istoria joacă un rol deosebit de important. Prin *funcția de înregistrare* a tezaurului de fapte și experiență *a* trecutului umanității, ea îi asigură cunoașterea din generație în generație.

O știință a prezentului

Dar istoria nu este numai o sumă a evenimentelor petrecute în urmă cu secole și milenii. Prin modul în care *înregistrează, interpretează și înfățișează faptele, ideile și valorile trecutului,* ea constituie, totodată, un profund și de neînlocuit izvor de învățăminte pentru prezent și viitor.

„Nimic nu se poate construi ignorînd trecutul" — arată secretarul general al partidului nostru — sintetizînd astfel valențele științei istorice de veritabilă forță pulsatorie a progresului și civilizației umane. Aceasta pentru că, departe de a constitui o investigare cu caracter strict documentar a trecutului, cercetarea istorică este în bună măsură — așa cum o arată și viața — o știință a prezentului. Preluînd ceea ce s-a creat mai bun în trecut, în toate domeniile de activitate analizînd în spirit critic, pe baza materialismului dialectic și istoric, imensul capital de experiență al omenirii, se pot desprinde căile de evoluție progresistă, de construire a unui viitor al păcii și armoniei universale.

Din acest punct de vedere, istoria — ca știință — constituie, pe lîngă un puternic instrument al cunoașterii omenești, o autentică forță materială în procesul de edificare a prezentului și viitorului, cu un profund conținut revoluționar, de transformare a societății. Privită prin această prismă, istoria își vădește *caracterul militant;* valențele ei de înrîurire a conștiințelor, de modelare a mentalităților colective sînt pregnant puse în evidență în contextul evoluției multimilenare a poporului nostru: *„orice popor* — arată documentele partidului nostru — *mai cu seamă un popor cum este poporul român... nu poate să nu pornească în elaborarea căilor de dezvoltare de la trecutul său istoric, să nu țină seama de tradițiile sale, care, în fond, sînt suma diferitelor concepții, a tot ceea ce popoarele au acumulat mai bun în trecutul lor de luptă și de dezvoltare spirituală. În acest sens, tradiția, bazarea pe tradiții, poate fi — și constituie — un factor indispensabil al progresului".*

Într-adevăr, trecutul de luptă și izbîndă al românilor și-a pus puternic amprenta asupra poporului nostru, definindu-i fizionomia spirituală, dîndu-i locul distinct în marea familie a popoarelor și națiunilor lumii. Reflectînd acest trecut zbuciumat, dar plin de eroism, istoria se constituie ca o adevărată carte a conștiinței de sine a românilor. Din glorioasele fapte ale trecutului, generații de înaintași au sorbit adînc încrederea nestrămutată în propriile forțe, au găsit exemplul tonifiant al propriilor realizări, pe temelia faptelor trecutului și-au construit visele de înălțare și de măreție a patriei. Generația de azi găsește, la rîndul ei, în idealurile pentru care a luptat în trecut poporul, un exemplu mobilizator în făurirea societății socialiste și comuniste — expresia cea mai înaltă a propășirii întregului popor.

Mîndria și puterea noastră

Generații după generații au învățat din experiența strămoșilor lor că lupta neîncetată a poporului român pentru independență — bunul său cel mai sacru — și pentru unitatea și integritatea gliei străbune — luptă care străbate ca un fir roșu întreaga noastră istorie — a reprezentat mereu un exemplu și o îmbărbătare. În *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională la Academia Mihăileană din Iași*, rostit la 24 noiembrie 1843, marele patriot Mihail Kogălniceanu sublinia însemnătatea cu totul deosebită a cunoașterii trecutului pentru fortificarea conștiinței de sine a poporului: „Ce interes mare trebuie să aibă istoria națională pentru noi, îmi place a crede că și dumneavoastră o înțelegeți ca și mine. Ea ne arată întîmplările, faptele strămunilor noștri, care prin moștenire sînt și a noastre. Inima mi se bate cînd aud rostind numele lui Alexandru cel Bun, lui Ștefan cel Mare, lui Mihai Viteazul... Și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați pentru mine sînt mai mult decît Alexandru cel Mare, decît Anibal, decît Cezar: aceștia sînt eroii lumei, în loc că cei dintîi sînt eroii patriei mele".

În experiența multimilenară a trecutului se oglindesc cele mai de seamă caracteristici ale poporului român. *Vechimea* viețuirii în pămîntul de la Carpați, Dunăre și Mare, vechime pe care o probează convingător nenumărate mărturii arheologice și izvoare istorice, reprezintă una din cele mai importante trăsături ale poporului nostru, cea care i-a dat vitalitatea de nebiruit a străbaterii tuturor vicisitudinilor istorice. Marele istoric Nicolae Iorga sublinia pregnant forța morală pe care ne-a oferit-o conștiința redutabilă a săvășluirii noastre de milenii în vatra străbună: „Este vorba de un popor care prin strămoșii săi își are rădăcini de patru ori milenare: aceasta este mîndria și puterea noastră".

Formarea poporului român, acum două milenii, prin preluarea de către poporul dac a limbii latine, a fost unul din marile fenomene istorice care au avut loc în acel timp în estul și sud-estul continentului. Subliniind semnificația acestui fenomen, ca și a vechimii românilor pe aceste meleaguri, în *Raportul la Congresul IX al Partidului Comunist Român*, de acum două decenii, se arată în acest sens: *„Avem o țara frumoasă și bogată, un popor harnic și cutezător, care timp de peste două milenii, în anii grei de restriște, înfrățit cu codrii, rîurile și văile și-a apărat glia, iar acum, sub conducerea partidului, își zidește o viață nouă"*. Acest proces istoric de uriașă însemnătate în istoria națională conferă poporului român *o vechime multimilenară neîntreruptă*, fără egal în această parte a Europei, izvor de legitimă mîndrie și tărie morală. Înscrisă în conștiința de sine a poporului nostru, vechimea multimilenară se definește astfel ca un liant indestructibil al fizionomiei spirituale a românilor.

Vechimea și *continuitatea* au contribuit hotărîtor la conturarea conștiinței de sine a poporului. Poporul nostru s-a știut dintotdeauna în aceeași vatră de viețuire, definită de Munții Carpați, Dunăre și Marea Neagră — aceasta fiind o caracteristică esențială a existenței sale, pe care întreaga noastră istorie o ilustrează convingător. De la strămoșii geto-daci, pe care istoria scrisă a omenirii îi consemnează pentru prima oară la 514 î.e.n. apărîndu-și cu bărbăție pămîntul natal, și pînă astăzi, poporul român — unitar și omogen etnic — a fost singur stăpîn al patriei sale, și-a impus prin vremuri, nu rareori potrivnice, existența perenă în vatra străbună. Nu am plecat de aici nicăieri și nu am venit de niciunde — așa cum pretinși istorici încearcă să arate, pentru a ne știrbi drepturile inalienabile asupra pămîntului nostru — ci am fost și am rămas aici dintotdeauna, din timpurile cele mai îndepărtate și pînă astăzi. Nu există palmă de pămînt din vatra străbună care să nu fi fost aureolată de jertfa înaintașilor, să nu poarte semnul inconfundabil al prezenței noastre statornice prin milenii pe acest pămînt. Este o datorie a istoricilor noștri — arată secretarul general al partidului — *„să dea o ripostă fermă, științifică, materialist-dialectică, acelor încercări de a demonstra că pe aceste meleaguri a fost un vid. Vidul nu pe aceste meleaguri a fost, ci, poate, în conștiința acestor istorici, care, servind interese străine de națiunile și popoarele lor, lucrînd în interesul politicii imperialiste, de dominație, încearcă în continuare, ca și în trecut, să învenineze și să dezbine oamenii muncii de diferite naționalități"*.

Cartea conștiinței de sine a poporului român dezvăluie cu limpezime o altă trăsătură definitorie a evoluției sale prin secole și mi-

lenii: *unitatea*. Poporul român și-a păstrat, de-a lungul veacurilor, în pofida trecătoarelor dominații străine, a încercărilor unor mari puteri vecine de a-i șterge propria sa identitate, unitatea sa lingvistică, de cultură și de civilizație — trăsături definitorii specifice, cu puține similitudini în istoria altor popoare.

Pe un fond etnic străvechi și viguros, poporul nostru și-a păstrat limba strămoșească, aceeași pe toată întinderea pământului românesc, a transmis, ca bunuri de preț, din generație în generație, datini și obiceiuri care-i definesc profilul spiritual omogen. Unitatea — manifestată plenar și în forme dintre cele mai diversificate — a constituit de-a lungul istoriei o redutabilă armă de luptă, o pavăză puternică în fața tendințelor marilor puteri străine de a-și impune și permanentiza dominația, de a anihila forța de rezistență și voința de dăinuire a poporului român.

Vechimea, continuitatea, unitatea constituie magistralele istoriei noastre, și ca atare, esența glorioaselor pagini ale cărții de istorie a poporului român. Pagini dense, de eroism și abnegație, de efort continuu pentru apărarea drepturilor sacre de libertate și existență de sine stătătoare, de pilduitoare fapte de luptă și muncă pentru măreția patriei, pentru dezvoltarea neîntreruptă a procesului social-economic al țării. Faptele și jertfele generațiilor de înaintași întregesc conștiința de sine a poporului român, îi dau forța biruitoare de a păși cu demnitate și încredere în viitor, spre civilizația comunistă.

Plămădirea propriului destin

Aceste adevăruri esențiale ale experienței istorice a poporului român au fost puse în lumina lor reală, reașezate la locul cuvenit în patrimoniul spiritual național de partidul comuniștilor — forța politică cea mai consecvent devotată intereselor fundamentale ale României. Moment de cotitură în întreaga evoluție economică, socială și spirituală a țării, Congresul IX al Partidului Comunist Român a restituit conștiinței naționale întreaga ei demnitate, a redat poporului istoria reală a patriei, adevărurile ei fundamentale, conferindu-le cele mai înalte semnificații.

Evidențiind că partidul nostru comunist este continuatorul firesc al luptei neîncetate dusă de poporul român pentru neatîrnarea

țării, pentru făurirea națiunii și a statului național unitar, pentru accelerarea progresului social al României, Congresul IX a reprezentat o adevărată punte de legătură între trecutul, prezentul și viitorul țării: *„Istoria* — s-a afirmat cu tărie acum două decenii la înaltul forum al comuniștilor — *trebuie să prezinte întregul proces al luptei revoluționare în complexitatea sa, să pornească de la analiza științifică a realității sociale, să înfățișeze faptele nu după dorințele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice de moment, după criterii de conjunctură, ci așa cum s-au petrecut ele, corespunzător adevărului vieții"*.

Numai în acest chip, istoria, ca știință, își poate valorifica imensul ei potențial formativ și educativ pentru masele populare, doar astfel adevărurile esențiale ale trecutului nostru național devin forțe motrice ale conștiinței de sine a poporului, ale mersului său victorios pe calea socialismului. Fructificînd plenar învățămintele trecutului — s-a subliniat la Congresul IX — asigurăm dezvoltarea organică, firească a societății românești, conștientă de trecutul său glorios de luptă, pentru existența liberă și progres social și național. *„Valoarea unei istorii cu adevărat științifice constă în înfățișarea obiectivă a faptelor, în interpretarea lor justă, constituind astfel o oglindă a conștiinței de sine a poporului, a claselor, înmănunchind experiența de viață și de luptă a conducătorilor"*.

Istoria patriei — care reprezintă tocmai această carte a „experienței de viață și de luptă" a poporului nostru, de-a lungul mileniilor — constituie astăzi temeiul esențial al educației patriotice. *„Stabilirea locului în istorie* — preciza secretarul general al partidului, în magistrala cuvîntare rostită la Plenara din 1-2 iunie 1982, document integrat, conform hotărîrii Conferinței naționale din 1982 și Congresului XIII, Programului partidului —, *a originii și continuității în bazinul carpato-dunărean ale poporului român constituie fundamentul oricărei activități ideologice, teoretice și politico-educative. Nu se poate vorbi de educație patriotică socialistă fără cunoașterea și cinstirea trecutului, a muncii și luptei înaintașilor noștri"*.

În condițiile edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism cunoașterea și cinstirea trecutului național constituie, pentru întregul

Amplul dialog cu poporul, cu țara este marcat de prezența președintelui Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, pe locurile istoriei noii și eternei Românii

nostru popor, chezășia dezvoltării pe coordonatele istorice firești. Subliniind esența noii istorii a României socialiste, secretarul general al partidului arăta, de la înalta tribună a Congresului XIII al Partidului Comunist Român, că *„aniversarea a 40 de ani de la victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, a deschis o nouă eră în istoria bimilenară a patriei noastre. Patruzeci de ani reprezintă, în istorie, o perioadă foarte scurtă; dar în acești ani poporul român, sub conducerea gloriosului nostru partid comunist, a parcurs mai multe etape istorice de la societatea burghezo-moșierească la societatea socialistă multilateral dezvoltată"*.

Voința fermă de a fi noi înșine, capacitatea extraordinară de a ne plămădi propriul destin, fără nici o intervenție din afară, hotărîrea de a nu precupeți nici un efort pentru a ne apăra independența și suveranitatea națională, integritatea pămîntului străbun — toate acestea sînt caracteristici esențiale ale evoluției istorice multimilenare a poporului nostru, coordonate fundamentale ale conștiinței sale de sine, pe care le prețuim și cu care ne identificăm. Iată de ce istoria reprezintă pentru întregul nostru popor cartea conștiinței sale de sine, adevărat îndreptar pentru făurirea — prin eforturile noastre — a unui viitor strălucit, comunist, în vatra străbună.

Evocăm, cu îndreptăţită mîndrie, istoria eroică, de secole, a poporului român, în decursul căreia a ars mereu vie flacăra luptei pentru libertate şi neatîrnare, pentru scuturarea jugului exploatării şi asupririi, pentru afirmarea deplină şi neîngrădită a geniului său creator, pentru asigurarea progresului şi civilizaţiei patriei noastre.

NICOLAE CEAUŞESCU

Deceniile Epocii Ceauşescu

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN ARTA MONUMENTALĂ (III)

VALERIU BUDURU, MARIAN ŞTEFAN

Avînd drept repere operele sculpturale ridicate în ultimele două decenii pentru păstrarea amintirii faptelor de glorie ale înaintaşilor, am străbătut — prin reconstituirile publicate în numerele recente ale revistei[1] — cîteva din marile trasee ale istoriei româneşti. Am păşit, astfel, pe urmele marilor noştri voievozi — ctitori şi apărători de ţară —, care în fruntea oştilor româneşti au luptat cu eroism şi neînfricare pentru apărarea vetrei străbune. Am poposit în cîteva din locurile care amintesc cu glasul şi puterea veacurilor de lupta românilor pentru unire, începînd cu marea înfăptuire a lui Mihai Viteazul, voievodul care în urmă cu aproape patru secole a legat într-o unică stemă stemele celor trei ţări române, pînă la marea unire din 1918.

Urmărind în continuare suita de monumente ridicate în aceşti ani pe glorioasele traiectorii ale istoriei noastre, rememorăm acum, prin intermediul acestor emoţionante cronici în bronz, în piatră şi marmură, alte momente din trecutul de luptă al poporului român. Momente de impresionantă afirmare a voinţei poporului nostru de a trăi în libertate, de a fi deplin stăpîn în ţara sa, cum sînt revoluţiile românilor din 1821 şi 1848, marea biruinţă de la 1877-1878 pentru cucerirea deplină a independenţei de stat a României, răscoalele din 1514, 1784 şi 1907. „Noi — arăta tovarăşului Nicolae Ceauşescu, referindu-se la marile bătălii purtate de masele populare pentru dreptate socială, unitate şi independenţă naţională — considerăm că toate aceste evenimente trebuie menţinute treze în memoria şi conştiinţa poporului, a tineretului, pentru că ele jalonează procesul istoric de formare şi dezvoltare a naţiunii noastre. Numai continuînd vechile tradiţii de luptă, eforturile pentru dezvoltarea ştiinţei şi culturii, poporul nostru îşi va putea înfăptui năzuinţa de a trăi într-o societate socialistă superioară, de a-şi făuri viaţa în mod liber, aşa cum doreşte el".

Inaugurate — multe din ele — în prezenţa secretarului general al partidului, preşedintele ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, şi a tovarăşei Elena Ceauşescu, monumentele care marchează aceste evenimente de răscruce în istoria noastră îşi sporesc semnificaţia lor ca expresie a preţuirii şi recunoştinţei pe care partidul, secretarul său general le poartă trecutului de luptă al poporului. Aflaţi mereu în mijlocul poporului, într-un permanent dialog cu masele muncitoare, prezenţa tovarăşului Nicolae Ceauşescu şi a tovarăşei Elena Ceauşescu la aceste festivităţi a rămas înscrisă ca înălţătoare manifestări ale patriotismului, ale respectului şi recunoştinţei faţă de jertfele şi lupta înaintaşilor şi, în acelaşi timp, ca un fierbinte legămînt faţă de trecutul eroic şi faţă de prezentul şi viitorul luminos al patriei.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 4 şi 6/1985.

Din toate cele trei ţări române

Un astfel de moment a fost înregistrat la 17 mai 1973, la Blaj, cu prilejul aniversării a 125 ani de la revoluţia din 1848. În această zi, Blajul — gazda atîtor memorabile evenimente ale istoriei româneşti — a cunoscut din nou freamătul marilor sărbători. Peste 70 000 cetăţeni veniţi din toate colţurile Transilvaniei au luat parte la festivităţile organizate cu prilejul acestei aniversări. În entuziasmul celor prezenţi, secretarul general al partidului a inaugurat, pe Cîmpia Libertăţii, un impresionant ansamblu sculptural care reuneşte 24 busturi ale unor fruntaşi ai revoluţiei de la 1848 şi ai luptei pentru libertate naţională din toate cele trei ţări româneşti, mulţi dintre ei prezenţi la istorica adunare de la Blaj, în mai 1848. „*Are, de asemenea, valoare de înalt simbol* — sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu — *faptul că pe Cîmpia Libertăţii de la Blaj, împreună cu Avram Iancu, Simion Bărnuţiu, George Barijiu, Timotei Cipariu, Al. Papiu-Ilarian şi ceilalţi fruntaşi revoluţionari ardeleni, se găseau şi militanţi revoluţionari din celelalte provincii româneşti, ca Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Costache Negri, Gheorghe Sion, Dimitrie Brătianu şi alţii. Aceasta a fost o expresie elocventă a frăţiei de luptă a tuturor românilor de la 1848 pentru realizarea revendicărilor revoluţiei burghezo-democratice, pentru afirmarea dorinţei şi voinţei de unitate naţională, de făurire a statului naţional unitar*".

Subliniind vigoarea cu care cei peste 40 000 cetăţeni prezenţi la adunarea de la Blaj din mai 1848 şi-au exprimat voinţa de luptă, tovarăşul Nicolae Ceauşescu scotea în evidenţă, în acelaşi timp, semnificaţia pe care a avut-o faptul că „*alături de ţăranii, muncitorii şi meseriaşii români, în masa participanţilor la adunarea populară de la Blaj se aflau şi iobagi unguri, saşi şi secui, care simţeau că, luptînd împreună cu revoluţionarii români, îşi vor putea împlini visurile şi aspiraţiile, se vor putea elibera din lanţurile exploatării, vor putea cuceri o viaţă mai dreaptă, mai bună, o viaţă liberă*". În aceeaşi cuvîntare, secretarul general al partidului, preşedintele ţării, releia: „*Să nu uităm niciodată învăţămintele istoriei, care arată că numai în strînsă unitate, muncind şi luptînd cot la cot, oamenii muncii, fără deosebire de naţionalitate, îşi pot făuri viaţa în mod conştient, liber, aşa cum o doresc. Vremurile s-au schimbat în interesul şi spre binele popoarelor. Aici, în această parte a Europei, unde îşi exercita dominaţia Imperiul habsburgic, există astăzi state socialiste vecine şi prietene, între care nu sînt motive de animozităţi şi vrajbă, ale căror popoare păşesc umăr la umăr, în strînsă unitate, pe calea edificării socialismului şi comunismului*".

Cîţiva ani mai tîrziu, la 14 mai 1977, grupului celor 24 de busturi i s-a adăugat un nou ansamblu monumental alcătuit dintr-o poartă monumentală, „poarta istoriei", înaltă de 16 m, străjuită de statuile a trei fete, ce simbolizează Moldova, Ţara Românească şi Transilvania.

Săpate adînc în conştiinţa poporului nostru, evenimentele din 1848, faptele celor care s-au aflat atunci în fruntea luptei pentru dreptate socială, pentru unitate şi libertate naţională, s-au bucurat de o mare atenţie în cadrul aniversărilor ce au avut loc în anii noştri. Cu astfel de prilejuri, în toate centrele importante legate de revoluţia din 1848 au fost ridicate numeroase însemne memoriale.

În 1968, la Lugoj, pe Cîmpia Libertăţii din acest oraş — locul unde s-a desfăşurat marea adunare a revoluţionarilor bănăţeni, avîndu-l în frunte pe Eftimie Murgu — a fost inaugurat un sugestiv monument, alcătuit dintr-o coloană sub formă de lanţ, care sfîrşeşte printr-o za ruptă, sugerînd idealul descătuşării sociale şi naţionale, pentru triumful căruia au luptat înaintaşii noştri. Un alt semnificativ monument a fost ridicat în 1980 la Lutiţa, judeţul Harghita, în amintirea adunării revoluţionarilor secui din 3 octombrie 1848.

O bogată galerie de busturi şi statui ale fruntaşilor revoluţionari paşoptişti completează aceste emoţionante semne ale recunoştinţei aduse luptătorilor patrioţi care, la mijlocul veacului trecut, au dat expresie voinţei întregului popor român de a trăi liber şi demn în patria sa: busturi şi statui i-au fost ridicate lui Avram Iancu la Baia de Criş, Brad, Tîrgu Mureş şi în comuna Avram Iancu; lui Andrei Mureşanu — la Braşov; lui Nicolae Bălcescu — la Piteşti, Miercurea Ciuc, Cluj-Napoca, Tîrgu-Mureş, Cristuru Secuiesc, Topliţa, Sibiu, Sfîntu Gheorghe; lui Gheorghe Magheru — la Caracal; lui Gábor Aron — la Tîrgu Secuiesc; lui George Barijiu — la Braşov; lui Radu Şapcă — la Corabia; lui Ioan Buteanu — la Abrud; lui Alecu Russo — la Bîrlad şi Bacău; lui Simion Bărnuţiu — un complex monumental la Sinmihaiu Almaşului, judeţul Sălaj.

Emoţionante cronici ale Independenţei

Pe firul istoriei româneşti, revoluţia de la 1848 şi Unirea Principatelor au fost hotărîtoare pentru pregătirea altui mare moment înscris în cronica de aur a ţării — Independenţa absolută de stat a României. Expresie a înaltei preţuiri faţă de luptele şi jertfa celor care la 1877 au înscris nemuritoare pagini de vitejie şi eroism, numeroase monumente ale Independenţei împînzesc, de asemenea, pămîntul patriei. Iaşul, de exemplu, găzduieşte un grandios ansamblu sculptural consacrat Independenţei. Momentul inaugurării sale — 15 septembrie 1980 — rămîne el însuşi o expresie elocventă de afirmare a preţuirii şi recunoaşterii faţă de faptele înaintaşilor, festivitatea desfăşurîndu-se în prezenţa tovarăşului Nicolae Ceauşescu şi a tovarăşei Elena Ceauşescu.

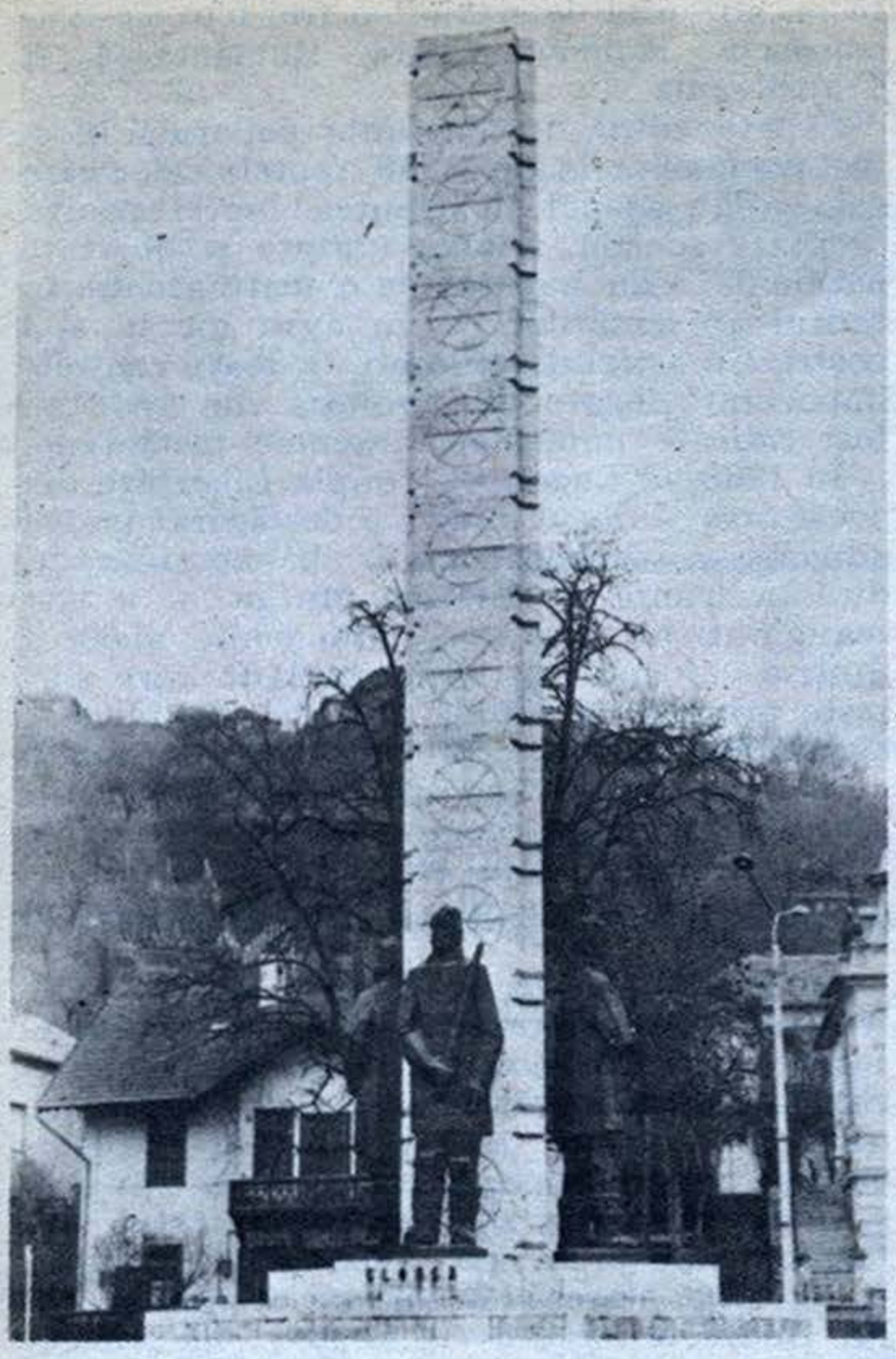

Necurmatele bătălii purtate de poporul nostru pentru libertate și independență națională, pentru dreptate socială și progresul general al patriei și-au găsit în anii Epocii Nicolae Ceaușescu admirabile reprezentări artistice. Monumentul „Horea, Cloșca și Crișan" din Cluj-Napoca

Impresionant prin dimensiunile sale, monumentul se relevă și prin forța sa evocatoare. Pe un piedestal masiv, înalt de 6 m, se află, ca o întruchipare a Patriei, statuia din bronz a unei femei, cu o înălțime de 11 m, în mînă cu un steag desfășurat, simbolizînd permanența idealului de independență.

Părțile laterale ale piedestalului au fost împodobite cu ample basoreliefuri din bronz, în suprafață de peste 100 m², ce ilustrează momente semnificative din lupta poporului nostru pentru unitate și independență națională. Pe frontonul monumentului se văd incrustate cuvintele de adîncă și emoționantă cinstire rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu prilejul sărbătoririi Centenarului Independenței: *„Eroismul înaintașilor de acum un secol va trăi veșnic în conștiința profund recunoscătoare a întregii națiuni, iar opera făurită cu sîngele lor, de generațiile de la 1877, va străluci întotdeauna în istoria noastră ca una din cele mai mari izbînzi pe drumul libertății, progresului, independenței și fericirii poporului român"*.

O nouă festivitate — un an și ceva mai tîrziu. La 9 iunie, 1982, în piața noului centru civic al municipiului Oradea, mii și mii de locuitori ai acestei mari așezări transilvane au trăit clipele emoționante ale prezenței în mijlocul lor a secretarului general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu și a tovarășei Elena Ceaușescu, aflați într-o vizită de lucru pe plaiuri bihorene. Istoria, cu marile și nesecatele ei izvoare de învățăminte, a fost și ea prezentă la această întîlnire. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a inaugurat Monumentul Independenței, ca *„un simbol al luptei înfrățite a oamenilor muncii de pe aceste meleaguri, fără deosebire de naționalitate, pentru dezvoltarea economico-socială, pentru independența patriei noastre — România"* — cum l-a caracterizat conducătorul partidului și statului nostru, în cuvîntarea pe care a rostit-o —, un simbol al hotărîrii poporului *„de a face totul pentru întărirea continuă a patriei, a independenței și suveranității ei"*.

Monumentul ilustrează, în imagini simbolice, pagini eroice din lupta pentru independență. Pe un postament din beton, în mai multe trepte, se înalță un soclu masiv, purtînd un grup de țărani în costume specifice locului: ei simbolizează pe cei care, prin munca și lupta lor, au menținut mereu treaz idealul unității și independenței naționale. Pe laturile soclului sînt montate basoreliefuri din bronz ce redau scene din timpul războiului pentru cucerirea independenței: trecerea Dunării de către oștile române, momente din timpul luptelor de la Plevna, Rahova și Vidin și imagini sugerînd contribuția bihorenilor la obținerea victoriei României în campania din 1877-1878. Pe fațada principală a soclului au fost incrustate aceste cuvinte rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu: *„Partici-*

Maiestuoasa statuie ecvestră a lui Avram Iancu ridicată la Tîrgu Mureș

Monumentul Independenței de la Calafat

parea a numeroși voluntari transilvăneni înrolați sub drapelul românesc la războiul pentru cucerirea independenței de stat a României a constituit o pagină impresionantă de solidaritate națională, realizarea uneia dintre cele mai de seamă năzuințe ale întregului nostru popor".

Este sintetizat astfel un adevăr fundamental al istoriei românești și anume că Independența, asemenea tuturor marilor împliniri istorice, a fost fapta întregului nostru popor, peste granițele politice artificiale ce despărțeau țările române. La înfăptuirea actului istoric de la 9 mai 1877, entuziasmul a fost la fel de puternic de o parte și de alta a Carpaților, în procesul de înfăptuire a marelui ideal înscriindu-se și contribuția românilor din teritoriile ce continuau să fie detașate prin hotare nefirești de trupul țării.

Recunoștința poporului față de înaintașii care au înscris pagini de eroism la 1877 și-a găsit o frumoasă întruchipare și în Monumentul Independenței de la Corabia, ridicat, ca atîtea alte monumente făurite în ultimele două decenii pe întreg cuprinsul patriei, la indicația secretarului general al partidului. Aflat într-o vizită de lucru în județul Olt, la 23 mai 1985, tovarășul Nicolae Ceaușescu a tăiat panglica inaugurală a monumentului ce se ridică nu departe de locul pe care fusese construit, în 1877, podul peste Dunăre de la Corabia. Masiva compoziție, înaltă de 15 m, este închinată momentului trecerii oștirii române peste Dunăre, pentru a consfinți, prin vitejia și eroismul său, independența absolută de stat proclamată la 9 mai 1877. Părțile laterale ale soclului, ce susține un impresionant grup statuar, au fost decorate cu basoreliefuri reprezentînd scene din timpul trecerii Dunării de către armatele române, sprijinul pe care poporul l-a acordat oștirii, secvențe din aprigele bătălii pentru înfrîngerea forțelor otomane. O placă de marmură poartă inscripția: *„Inaugurat în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, și a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, mai 1985".*

Zecile de mii de cetățeni ai orașului Corabia și ai localităților învecinate participanți la această emoționantă solemnitate ovaționează îndelung pe tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu, mereu prezenți la marile întîlniri cu trecutul nostru istoric. Luînd cuvîntul, secretarul general al partidului spune: *„Aș dori să adresez calde felicitări realizatorilor acestui monument, care reamintește și va reaminti întotdeauna despre lupta eroică a soldaților, a poporului nostru pentru independență, pentru libertate, pentru formarea națiunii și a statului național român".*

Alte monumente la Bacău și în diferite localități din Dobrogea — acest străvechi pămînt românesc, reunit cu patria-mumă în 1878, după mai bine de patru veacuri și jumătate de dominație străină, — altele, multe altele, în localitățile aflate de-a lungul Dunării.

Păulis: monumentul eroilor din războiul antifascist

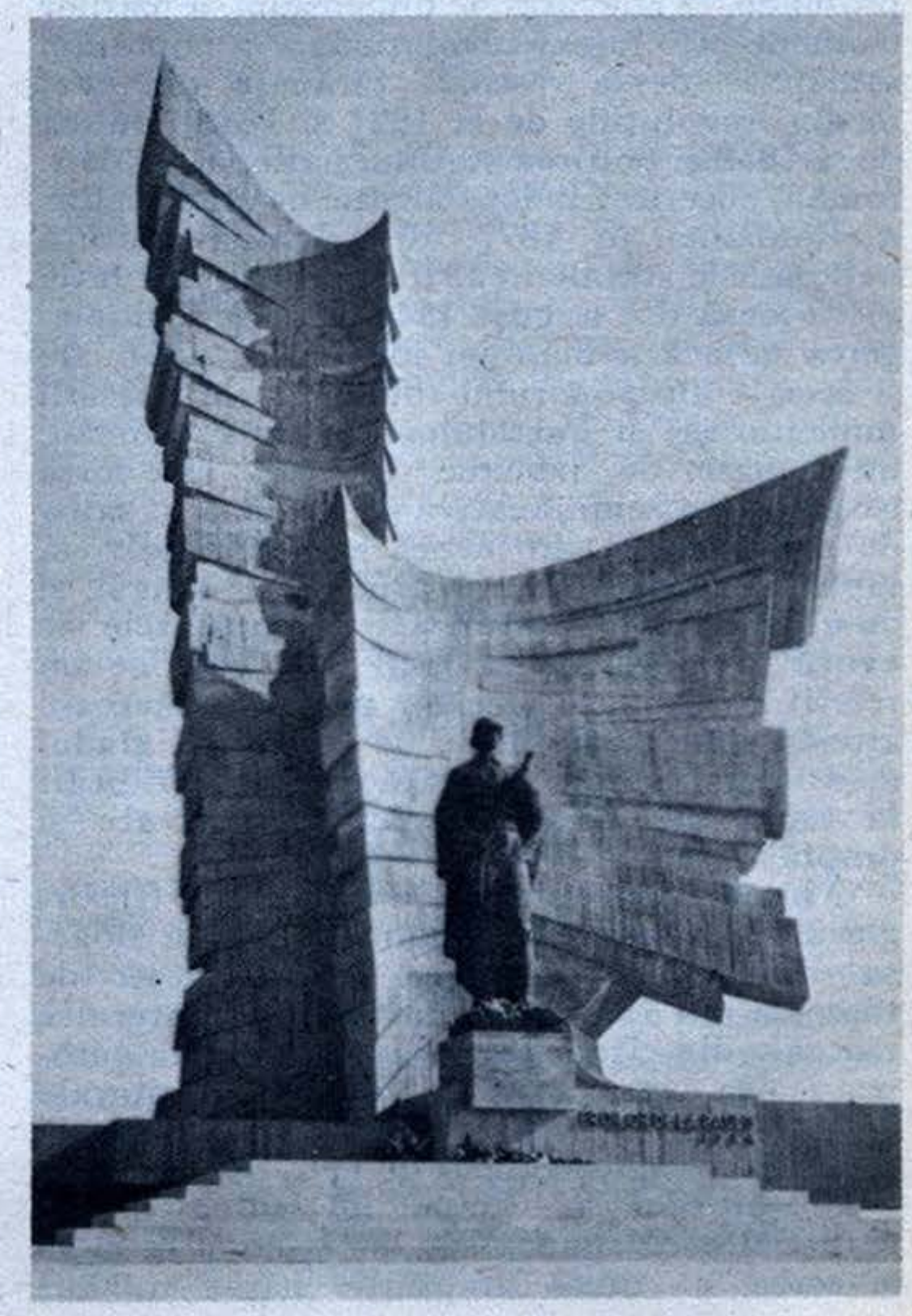

La Giurgiu, de exemplu, în imediata vecinătate a Muzeului luptei pentru independența poporului român, organizat din inițiativa tovarășului Nicolae Ceaușescu, se află, din 1977, „Aleea eroilor care s-au jertfit în războiul din 1877, pentru împlinirea idealurilor de libertate națională ale poporului român", o alee străjuită de busturile a 23 eroi ce și-au înscris numele în cartea de aur a luptei pentru independență. La Calafat, vechilor insemne ridicate aici de-a lungul timpului li s-a adăugat, în anii noștri, încă unul: un grup statuar — un tunar, un vînător și un dorobanț — fixat pe un soclu decorat cu basoreliefuri ce înfățișează scene din timpul trecerii Dunării de către ostașii români. Monumentul a fost înălțat pe faleza fluviului, acolo unde s-a aflat instalată vestita baterie de artilerie ce purta numele lui Ștefan cel Mare.

Omagiu fierbinte intregii țărănimi

În decursul istoriei lor, românii au avut de înfruntat nu o dată împotrivirea unor puternice forțe asupritoare. Punînd în evidență acest adevăr, tovarășul Nicolae Ceaușescu releva că istoria poporului nostru nu poate fi înțeleasă decît ca *„istoria unor necontenite lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare, pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neatîrnare, pentru progres și civilizație"*.

Această idee-forță exprimată de tovarășul Nicolae Ceaușescu oferă calea înțelegerii profunde, la adevăratele dimensiuni, a marilor momente ale luptei revoluționare a poporului român — de la răscoale țărănești din evul mediu, revoluțiile de la 1821 și 1848, Unirea de la 1859 și făurirea statului național modern român, cucerirea independenței de stat depline a României în 1877, desăvîrșirea unității naționale și statale în 1918 și pînă la revoluția victorioasă din august 1944. Ea oferă înțelegerea adîncă a măreției idealurilor naționale și sociale ale poporului român și ale mișcării muncitorești și Partidului Comunist Român, încununate de izbîndă. Această idee-forță își găsește o semnificativă ilustrare și în salba de monumente care evocă marile ridicări la luptă ale poporului nostru. De-a lungul și de-a latul țării, alături de monumentele ce evocă revoluția de la 1848 și la care ne-am referit la începutul acestor pagini, numeroase alte însemne sculpturale ne poartă cu gîndul de-a lungul istoriei marcată de marile ridicări la luptă ale poporului pentru libertate și dreptate.

O impunătoare statuie în bronz a lui Gheorghe Doja, ridicată în comuna sa natală Moacșa, din județul Covasna, ne amintește de răscoala din 1514, una din cele mai puternice răscoale din cîte a cunoscut evul mediu european. Așa cum o suită de însemne sculpturale înălțate în acești ani ne evocă marea răscoală a țăranilor transilvăneni de la 1784, chipurile conducătorilor săi. Chipul lui Horea, despre care Bălcescu spunea că „luă securea în mînă și scrise cu dînsa drepturile nației române și programul politic al revoluțiilor ei viitoare". În reprezentările lăsate de artiștii timpului său, Horea apare așa cum îl descrie atît de inspirat și Octavian Goga: „Un obraz de țăran, o față arsă de soare, brăzdată de crețuri adînci ca tăieturi de cuțit, cu părul lung încununînd fruntea largă, căzut cuviincios pe umeri". Așa ne este înfățișat și de numeroasele monumente ce i-au fost închinate în anii noștri. Așa ni-l înfățișează, alături de Cloșca și Crișan, ceilalți doi conducători ai marii ridicări la luptă a țăranilor, și monumentul inaugurat în 1974 la Cluj-Napoca. Pe un soclu de formă triunghiulară, se ridică o amplă compoziție sculptural-arhitectonică, compusă dintr-o coloană înaltă, cu fațadele decorate în stilul stîlpilor de case din Munții Apuseni, și statuile din bronz ale celor trei martiri care o flanchează pe trei laturi.

În salba de monumente ridicate în acești ani spre gloria înaintașilor și-au găsit un loc firesc însemnele ce poartă peste ani amintirea revoluției de la 1821, moment de răscruce în desfășurarea istoriei poporului nostru. *„Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu* — precizează Programul Partidului Comunist Român — *marchează începutul istoriei moderne a României, moment de cotitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român"*.

Spre cinstirea marelui conducător al revoluției de la 1821, unul din cei mai reprezentativi conducători ridicați din rîndul maselor și care s-au jertfit pentru triumful nobilelor idealuri de dreptate socială și libertate națională, a fost inaugurată în 1968, în centrul municipiului Slatina, o statuie care ni-l înfățișează pe Tudor într-o atitudine maiestuoasă, cu pistoalele la brîu și sabia în mîna dreaptă; privirea îi cată departe, ațintită ușor peste umărul drept.

În 1971, cu prilejul împlinirii a 150 ani de la revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, busturi ale marelui înaintaș au fost dezvelite în comuna sa natală, Vladimir, județul Gorj, în municipiul Ploiești și în orașul Drăgășani.

Emoționante mărturii ale prețuirii ce se acordă istoriei, luptei și jertfelor înaintașilor sînt și monumentele ridicate în acești ani în memoria marii răscoale a țăranilor din primăvara anului 1907, care — cum se arată în *Programul Partidului Comunist Român* — a reprezentat *„una din paginile glorioase ale luptei sociale a poporului român"*: 1907 este anul în care — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — un strigăt *„venit din adîncul veacurilor de împlinire: «Vrem pămînt!» a devenit lozinca generală care a ridicat la luptă țărănimea din Moldova, apoi din Muntenia și Oltenia"*.

Despre această puternică ridicare la luptă amintesc și monumentele înălțate la Craiova, Pitești, Alexandria, București și în diferite alte locuri, cărora, în 1977, cu prilejul împlinirii a 70 ani de la răscoala din 1907, li s-au adăugat alte trei, la Flămînzi, Botoșani și Băilești, județul Dolj. Remarcabil ca idee și

realizare artistică, ansamblul monumental din municipiul Botoșani este compus din trei panouri pe care au fost montate reliefuri din bronz: în centru, momentul răscoalei, în jur, imagini ce semnifică ipostazele istorice ale țăranului român: producător al bunurilor materiale, creator și păstrător al limbii și culturii populare, apărător al libertății și independenței patriei. Sub panoul central se văd gravate aceste cuvinte ale secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu: *„Aducem omagiul nostru fierbinte întregii țărănimi, care a purtat cu vitejie, timp de secole, flacăra progresului pe pămîntul României, a luptat pentru dreptate socială, unitate și independență națională și care astăzi, în strînsă alianță cu clasa muncitoare, cu toți oamenii muncii constituie chezășia libertății și suveranității patriei noastre, a victoriei socialismului și comunismului"*.

Eroilor căzuți în apriga luptă împotriva fascismului

În această emoționantă cronică „scrisă" în tăria bronzului, a pietrei și a marmurei, își ocupă, firește, locul cuvenit Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, cea mai profundă revoluție din istoria poporului nostru. Compoziții sculpturale, basoreliefuri și busturi reînvie paginile vibrante ale luptei revoluționare desfășurate de clasa muncitoare, de întregul popor, sub conducerea partidului comunist, promotorul și organizatorul unității forțelor democratice și antifasciste, creatorul României socialiste, țară independentă, suverană, stăpînă pe propriul ei destin.

Astfel de pagini de luptă eroică și muncă îndîrjită pentru binele patriei ne sugerează, de exemplu, monumentul consacrat Victoriei, inaugurat la 25 octombrie 1968, în municipiul Constanța. O sugestivă compoziție ce reliefează două momente esențiale din istoria României: insurecția națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944 și edificarea socialismului în patria noastră. Simbol al Victoriei — statuia unei femei, înaltă de peste 7 m, într-o atitudine avîntată; de-o parte și de alta a soclului — ample altoreliefuri, înfățișînd scene din timpul aprigelor confruntări din anul 1944 și momente ale activității intense de construire a socialismului.

În altă parte a țării, la Covasna, a fost inaugurat, la 9 mai 1973, în semn de cinstire a eroilor români căzuți în războiul antifascist, monumentul „Eliberatorul": un ostaș român; în mîna dreaptă cu o pușcă, iar în cea stîngă, ridicată deasupra capului, cu o ramură de stejar. La Drobeta-Turnu Severin, un grup statuar, inaugurat în 1974, alcătuit din trei personaje — un țăran, un muncitor și un intelectual — simbolizează unitatea de voință și acțiune a forțelor patriotice, a întregului nostru popor, care în zilele revoluției din august 1944 a acționat cu abnegație și dăruire, sub conducerea comuniștilor, pentru zdrobirea hitleriștilor. Pe soclul care susține grupul a fost dăltuită o amplă friză ce redă scene din timpul luptelor insurecționale.

Deosebit de impresionant prin mesajul pe care îl poartă — semn de veneratie și recunoștință, dar și îndemn la veghe pentru ca astfel de crime să nu se mai repete niciodată — este monumentul de la Moisei, în județul Maramureș. Aici, în marginea localității, pe locul numit „La Groși", la 13 august 1972, a fost inaugurat un impresionant grup de 12 statui, cinstind memoria celor 29 patrioți maramureșeni uciși, la 14 octombrie 1944, de către ocupanții horthyiști, pentru că s-au ridicat împotriva celor ce le cotropiseră vatra străbună.

Numeroase monumente ridicate în acești ani — printre care cele de la Miercurea Ciuc, Sighetul Marmației, Păuliș, Dej, Sinaia — slăvesc eroismul ostașilor noștri căzuți în luptele pentru eliberarea patriei de sub dominația hitleristă. La 18 septembrie 1974, în municipiul Sfîntu Gheorghe, unul din orașele care a fost eliberat de sub ocupația hitleristo-horthyistă de către diviziile române, în colaborare cu armatele sovietice și cu sprijinul activ al locuitorilor români și maghiari, a fost, de asemenea, inaugurat un monument consacrat eroismului ostașului român. Aflat într-o vizită de lucru în județul Covasna, tovarășul Nicolae Ceaușescu a cinstit cu prezența sa festivitățile de inaugurare a acestui monument — *„închinat* — cum preciza secretarul general al partidului în cuvîntarea rostită cu acest prilej — *luptei pentru eliberarea patriei de sub dominația Germaniei hitleriste și trecerea la făurirea unui viitor nou, independent"*.

Pe o colină, la intrarea în orașul Sfîntu Gheorghe, se ridică statuia de bronz a unui ostaș, echipat de luptă, avînd înălțimea de 8 m. Împreună cu piedestalul, pe care se află inscripția: „Glorie eternă eroilor armatei române", monumentul atinge înălțimea de aproape 18 m, dominînd împrejurimile. *„Fie ca acest monument* — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — *să simbolizeze hotărîrea armatei noastre, a oamenilor muncii de pe aceste meleaguri, români și maghiari, de a face totul pentru a asigura independența și suveranitatea patriei, triumful societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România!"*

Aflate pe întreg întinsul țării, marcînd — asemenea unor borne de lumină — marile trasee ale istoriei românești, monumentele istorice dau expresie sentimentelor de prețuire și recunoștință pe care poporul le poartă faptelor de glorie ale înaintașilor. Prețuire și recunoștință pe care președintele Nicolae Ceaușescu a definit-o în mod atît de inspirat: *„Ne plecăm cu veneratie în fața eroilor națiunii, în fața celor care nu și-au precupețit viața pentru a asigura libertatea și progresul poporului român, care au pus, la timpul lor, o piatră la temelia mărețului edificiu pe care îl înălțăm astăzi, pe meleagurile României socialiste"*.

Deceniile Epocii Ceaușescu

DIMENSIUNEA UNIVERSALĂ A ISTORIEI ROMÂNILOR

Conf. univ. dr. IULIAN CÂRȚÂNĂ, prorector al Universității București

Aflat la convergența unor mari civilizații ale omenirii, dar adeseori și în raza sferelor de dominație ale imperiilor vremii, poporul român a creat în decursul istoriei o originală și durabilă civilizație materială și spirituală, dînd, în același timp, un greu tribut de jertfe pentru apărarea gliei sale străbune, a libertății, independenței și ființei sale naționale.

Iubirea de neam și moșie, setea de adevăr și dreptate, bunătatea, generozitatea, ospitalitatea, conștiința propriei sale identități sînt trăsături fundamentale ale caracterului poporului nostru, ale filozofiei sale de viață. Aceste trăsături își au izvorul în respectul și admirația pentru propria sa istorie și, totodată, pentru valorile materiale și spirituale ale altor popoare. Într-o astfel de concepție privind relația cu lumile înconjurătoare își are izvorul ajutorul sincer și dezinteresat pe care românii, sub diferite forme, l-au acordat celorlalte popoare în lupta lor pentru eliberare națională și pentru afirmarea independentă. În decursul istoriei sale, poporul nostru s-a aflat în permanent contact cu popoarele vecine, cu celelalte popoare ale lumii, aducîndu-și contribuția sa la civilizația și progresul omenirii, la promovarea ideilor de pace, de prietenie și colaborare spre binele omenirii, beneficiind în același timp de solidaritatea altor popoare.

Această trăsătură fundamentală a evoluției istorice a poporului român, legătura strînsă între istoria sa și istoria celorlalte popoare, în primul rînd a celor europene, au fost relevate în plenitudinea lor cu deosebire în ultimele două decenii, grație orientărilor și conceptelor secretarului general al partidului nostru despre relația național-universal, în procesul istoric și elaborarea unei viziuni clare, profund științifice referitoare la dezvoltarea umanității. În opera de inestimabilă valoare teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, în ansamblul conceptelor cu care secretarul general al partidului, președintele țării a înarmat cercetarea istoriei, găsim și teze de cea mai mare însemnătate privind relația dialectică dintre istoria poporului nostru și istoria universală, teze ce ajută nu numai la o înțelegere clară, profund științifică a trecutului, ci, prin raportarea lor directă la problemele cruciale ale dezvoltării lumii contemporane, capătă o deosebită valoare practică. Prin obiectul său de studiu — faptele trecute ale oamenilor —, ca și prin modul de interpretare al lor, istoria aruncă punți de legătură între trecut, prezent și viitor, între popoare și civilizații. De aceea, în chip necesar, studierea trecutului constituie, în viziunea tovarășului Nicolae Ceaușescu, *„o cauză nobilă, legată nemijlocit de eforturile pentru adîncirea cunoașterii reciproce dintre popoare, pentru înțelegere, bună vecinătate și conlucrare pașnică între ele"*. Întreaga operă teoretică și activitatea practică ale tovarășului Nicolae Ceaușescu fac trimiteri la învățămintele istoriei, reflectă respect și încredere în spiritul creator al popoarelor. Studiind trecutul umanității, experiența pozitivă a oamenilor, dar și diferitele momente de discontinuitate în creația materială, cauzele acestei discontinuități, istoria trebuie să fie — potrivit concepției secretarului general al partidului — o știință a prezentului, o *„puternică armă a prieteniei și solidarității între popoare"*, un nesecat izvor de învățăminte care să slujească afirmării marilor idealuri ale omenirii.

Întreaga moștenire culturală și materială a umanității este rodul eforturilor comune ale popoarelor. Pornind de la acest adevăr, secretarul general al partidului nostru a elaborat teza cu privire la rolul hotărîtor al maselor populare în făurirea istoriei, în apărarea independenței naționale, în lupta împotriva dominației străine, pentru progresul general al societății. La scară universală, această teză pune în lumină rolul popoarelor în istorie, relevă efectele solidarității lor în promovarea marilor idei ale progresului și civilizației, în lupta împotriva politicii de jaf și cotropire purtată de marile imperii.

Deosebit de semnificativă în această privință este relieiarea făcută de președintele Nicolae Ceaușescu cu privire la rolul hotărîtor al solidarității popoarelor, al tuturor forțelor progresiste ale umanității în eroica epopee antifascistă, în apărarea libertății și indepen-

Amplul dialog al României socialiste pe plan internațional își găsește cea mai valoroasă expresie în acești 20 ani în cele peste 200 vizite efectuate de președintele Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, în țări din Europa, Asia, Africa, America de Nord, America Latină, în convorbirile avute de șeful statului român în țară sau peste hotare cu peste 300 șefi de state și guverne, cu personalități ale vieții politice, economice, culturale din întreaga lume.

În imagine: iunie 1975. Președintele Nicolae Ceaușescu rostește o cuvîntare la Sesiunea solemnă a Parlamentului mexican, subliniind necesitatea statornicirii unor relații de încredere și cooperare între toate popoarele, a păcii în lume

denței, a civilizației umane. *„Putem afirma că, prin amploarea și caracterul său, lupta desfășurată în cel de-al doilea război mondial împotriva fascismului a reprezentat cea mai puternică unire a popoarelor, a forțelor progresiste, democratice, din cîte a cunoscut omenirea. Tocmai această uriașă coaliție mondială în lupta pentru libertatea și independența popoarelor, pentru apărarea drepturilor lor de a fi stăpîne în propria țară a avut rolul hotărîtor în desfășurarea evenimentelor istorice, a întregului curs al războiului, a asigurat victoria asupra celui mai periculos dușman al civilizației umane"*.

Pentru înțelegerea științifică a sensurilor evoluției istorice a omenirii — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, în expunerea la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1-2 iunie 1982 —, trebuie avut în vedere faptul că istoria omenirii *„este istoria dezvoltării forțelor de producție și a relațiilor sociale: istoria luptelor de clasă, a luptei împotriva asupririi și dominației străine, pentru eliberare națională și dezvoltare de-sine-stătătoare, istoria înfruntării continue între vechi și nou"*. Abordarea obiectivă a evoluției istorice a fiecărui popor, subliniază secretarul general al partidului, presupune respect pentru opera de cultură

și civilizație a poporului respectiv, pentru creația sa istorică.

Profund cunoscător al istoriei naționale și universale, secretarul general al partidului, președintele României socialiste a relevat în nenumărate prilejuri, în cadrul vizitelor în diferite țări ale lumii, în cuvîntările rostite în parlamente sau în mari adunări populare, în timpul numeroaselor convorbiri pe care le-a avut cu mari personalități ale lumii, referindu-se pe larg la istoria popoarelor din Europa, a popoarelor din celelalte continente, virtuțile fiecărui popor, contribuția lui la crearea civilizației materiale și spirituale a omenirii. În acest context, tovarășul Nicolae Ceaușescu a pus în evidență ideea că interesul pentru istoria propriului popor izvorăște nu doar din neasemuita dragoste și respectul față de munca și lupta înaintașilor, ci și din sentimentul responsabilității pe care fiecare șef de stat și guvern și, în genere, fiecare om conștient al epocii actuale, trebuie să îl aibă față de destinele întregii umanități. Calea spre progres stă în înțelegere și colaborare, nu în dictat și forță. Oprindu-se asupra Europei, a sud-estului acestui continent — unde poporul român a stabilit strînse relații cu alte popoare încă din epocile îndepărtate ale istoriei sale — tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta, în mesajul adresat participanților la Congresul de studii sud-est europene desfășurat la București în 1974: *„La marea școală a istoriei, popoarele sud-est europene au învățat că progresul și propășirea fiecăruia în parte sînt condiționate de cunoașterea, prețuirea și respectul reciproc, de dezvoltarea largă a colaborării dintre ele. Ori de cîte ori națiunile din această parte a lumii au conlucrat și s-au sprijinit, ele au dobîndit succese în lupta pe care au trebuit să o ducă pentru cucerirea și apărarea independenței și suveranității lor naționale"*.

Pe aceste temeiuri, tovarășul Nicolae Ceaușescu a formulat teza de maximă însemnătate în condițiile lumii contemporane cu privire la rolul istoriei ca factor de apropiere și înțelegere între popoare, ea avînd menirea să pună *„în evidență atît ceea ce a fost valoros, progresist și a servit mersului înainte al societății, cît și piedicile ridicate de-a curmezișul evoluției și care au costat scump umanitatea, au întîrziat progresul unor națiuni"*.

Secretarul general al partidului a subliniat în repetate rînduri rolul marilor mișcări revoluționare în procesul de afirmare a popoarelor, al personalităților care s-au dedicat luptei pentru progresul țărilor și națiunilor ai căror reprezentanți au fost.

Evenimentele istoriei recente, ca și acelea ale epocilor mai îndepărtate conduc spre concluzia de mare însemnătate teoretică pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu a formulat-o în legătură cu caracterul obiectiv al dispariției marilor imperii, al afirmării libere și independente a tuturor popoarelor lumii. *„Jugul asupririi străine* — arăta secretarul general al partidului — *poate frîna pentru un timp, poate întîrzia evoluția unui popor, dar nu-l poate împiedica să-și realizeze aspirațiile de libertate, unitate și progres, nu poate anihila acțiunea legilor inexorabile ale dezvoltării sociale, dacă acest popor este hotărît să trăiască liber"*.

Astăzi, într-o lume greu încercată de crize și convulsii, cînd aberanta cursă a înarmărilor nucleare amenință grav însăși existența planetei, tovarășul Nicolae Ceaușescu pune în fața istoricilor misiunea nobilă de a aprofunda cercetările în vederea desprinderii unor *„concluzii pentru activitatea practică în lupta împotriva politicii de dominație imperialistă, colonialistă și promovarea dreptului popoarelor la viață liberă, la afirmarea nestingherită a ființei lor naționale, la dezvoltarea lor progresistă"*.

Tot ce a făptuit secretarul general al partidului nostru în cei 20 ani de glorioasă istorie de cînd se află în fruntea partidului și națiunii reprezintă un mesaj istoric de pace și colaborare al poporului român, care, cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu *„se pronunță în mod ferm pentru statornicirea de relații internaționale noi, bazate pe deplina egalitate în drepturi, pe respectul independenței și suveranității naționale, pe neamestec în treburile interne și avantaj reciproc, pe garantarea drepturilor fiecărui popor de a fi pe deplin stăpîn pe destinele sale, de a se dezvolta liber, corespunzător năzuințelor și aspirațiilor sale"*.

Prin munca și activitatea sa, istoricul poate contribui la împlinirea acestor deziderate. Tocmai acest lucru îl avea în vedere tovarășul Nicolae Ceaușescu, cînd se adresa istoricilor români cu prilejul întîlnirii din 27 mai 1980: *„Să ducem o astfel de politică, inclusiv în domeniul istoriei, încît să contribuim la crearea unui viitor al prieteniei și frăției tuturor popoarelor. În judecarea faptelor și evenimentelor istorice să ținem seama de ce trebuie să realizăm, de opțiunea noastră spre o politică generală de prietenie, de colaborare între popoare.*

Desfășurat sub înaltul patronaj al președintelui României socialiste, cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, din august 1980, a permis miilor de istorici din numeroase țări ale lumii să ia contact direct cu ideile șefului statului român despre rolul istoriei în vremurile noastre, expuse cu mare pregnanță în mesajul adresat participanților: *„În actualele condiții internaționale, care sînt deosebit de complexe, cea mai înaltă îndatorire și răspundere a istoricilor este ca, studiind dezvoltarea societății, evenimentele istorice, să desprindă din uriașa comoară de experiență acumulată de-a lungul mileniilor și să îmbogățească activitatea prezentă și viitoare cu învățăminte și concluzii pentru mersul înainte al popoarelor pe calea civilizației, pentru pacea și progresul întregii umanități"*.

Istoricul zilelor noastre nutrește un sentiment de mîndrie pentru faptul că întreaga creație istorică românească din ultimele două decenii, pusă în slujba construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, este expresia rolului pașnic, constructiv al națiunii noastre, un exemplu de înscriere a poporului nostru în istoria universală, acum, în apropierea unui nou mileniu.

„După părerea mea, țelul activității noastre trebuie să fie crearea unei Europe unite, bazată pe națiuni independente, pe colaborarea pașnică și egală în drepturi între toate statele, fără deosebire de orînduire socială sau de mărime" — idee programatică exprimată de președintele Nicolae Ceaușescu la Reuniunea la nivel înalt, care a adoptat Actul Final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa. Helsinki, 1 august 1975

Deceniile Epocii Ceaușescu

ÎN CONSENS CU MERSUL ISTORIEI

CRISTIAN POPIȘTEANU

„Cunoșteam multe despre interesul pe care președintele Nicolae Ceaușescu îl acordă tuturor problemelor internaționale. Dar, întîlnindu-l personal, mi-a făcut plăcere să constat cît de cuprinzătoare e analiza pe care o face tuturor aspectelor vieții internaționale, întregii problematici actuale, cît de mare este atașamentul său pentru pace și înțelegere între națiuni. Consider că, în cadrul tuturor activităților noastre, în tot ceea ce întreprindem, avem alături țara dumneavoastră, o țară ce se consacră plenar Națiunilor Unite, o țară care, în inițiativele din cadrul politicii internaționale, are o poziție foarte, foarte consecventă, în concordanță cu principiile O.N.U. Activitatea României a exercitat mereu o deosebită influență asupra țărilor membre ale O.N.U. Ea a obținut rezoluții de o importanță într-adevăr extraordinară pentru viața internațională, pentru comunitatea internațională".

Sînt cuvintele secretarului general al Organizației Națiunilor Unite, Javier Perez de Cuellar, una dintre atît de numeroasele aprecieri întrunite la scară mondială de opera și activitatea președintelui României, consacrate pe de-a-ntregul promovării intereselor țării și poporului nostru, și, în același timp, marilor cauze ale contemporaneității: dezarmarea — în primul rînd cea nucleară —, securitatea, dezvoltarea, cooperarea, progresul social, pacea și înțelegerea între statele și națiunile lumii.

Privind tabloul lumii contemporane, putem constata cu legitimă mîndrie că perioada istorică inaugurată de Congresul IX al Partidului Comunist Român, de cînd în fruntea partidului și țării se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, este perioada unei afirmări fără precedent a politicii externe românești. Asigurînd conducerea operei de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, îndeplinindu-și cu cinste rolul istoric de centru vital al națiunii noastre socialiste, stegarul destinului național, Partidul Comunist Român a fundamentat, elaborat și aplicat acele concepte politice prin care țara noastră să poată fi la nivelul unei problematici internaționale noi și necunoscute, de o complexitate cu care istoria veacurilor trecute nu s-a confruntat și deseori de o gravitate de care depinde soarta întregii omeniri, a însăși civilizației pe planeta Pămînt.

Dezvoltînd o diplomație novatoare, beneficiind de întreaga experiență a școlii politice românești, România socialistă s-a afirmat

printr-o prezență activă în planul relațiilor bi și multilaterale, în organizațiile internaționale, în dialogul interstatal, în cadrul principalelor negocieri privind prezentul și viitorul continentului european, ca și în cele din alte organisme, în schimburile de valori materiale și spirituale care leagă lumea contemporană. Prezența României socialiste pe arena mondială este în prezent asociată unui generos demers, deosebit de bogat în idei, inițiative, propuneri care, în cei 20 ani de la Congresul IX al Partidului Comunist Român, au făcut ca numele țării noastre să fie implicat în sute și mii de acțiuni constructive profitabile consolidării păcii, înțelegerii, colaborării. Întreaga diversitate a problematicii internaționale contemporane a fost și este abordată de diplomația României socialiste într-un ansamblu de concepte constructive, revoluționare, realiste care, pornind de la primordialitatea principiilor ce ghidează politica noastră externă — respectarea independenței și suveranității, a egalității depline în drepturi, a neamestecului în treburile interne, a avantajului reciproc, a nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța, a dreptului fiecărui popor de a-și alege singur calea dezvoltării sale, fără nici un amestec din afară, a dreptului fiecărui popor de a dispune el însuși de resursele sale — a generat în fiecare caz și în diferite situații la scară bilaterală, regională, continentală, mondială, măsuri și soluții adecvate substanțiale, rezonabile. Pentru a cuprinde într-o singură imagine componenta cantitativă și cea calitativă a relațiilor internaționale ale României socialiste, putem cita faptul că față de 67 state cu care aveam raporturi diplomatice în anul celui de-al IX-lea Congres, în 1985 numărul acestora depășește 140 de pe toate continentele, iar al celor cu care avem legături economice este de peste 150, că numărul organizațiilor guvernamentale la care sîntem membri este de 80, iar al celor neguvernamentale de 700, că la O.N.U. și în alte organizații internaționale România a inițiat în acești 20 ani sute de rezoluții și s-a raliat altor cîtorva sute, că numărul tratatelor bilaterale și multilaterale la care România este parte se apropie de 5 000; în acești ani țara noastră a devenit invitată a mișcării statelor nealiniate, ca și membră a grupului celor 77.

Toate conceptele, tezele și acțiunile României socialiste pe plan mondial sînt inseparabile de numele secretarului general al Partidului Comunist Român, Președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a cărui contribuție este determinantă, hotărîtoare atît în elaborarea politicii interne cît și a celei externe, aflate într-o unitate dialectică, și sub a cărui nemijlocită îndrumare se desfășoară o diplomație de anvergură planetară, o diplomație principială, dinamică, realistă, consecventă, deschisă.

Dacă istoricul politicii externe românești recunoaște rolul decisiv al președintelui Nicolae Ceaușescu în dezvoltarea relațiilor de prietenie, colaborare și alianță cu țările socialiste, în relațiile multilaterale cu statele în curs de dezvoltare, în relațiile de cooperare pe multiple planuri cu statele capitaliste dezvoltate, istoricul relațiilor internaționale identifică contribuția șefului statului român în numeroase evoluții constructive ale raporturilor dintre state, în eliminarea blocajelor și neîncrederii politice care frînau drumul spre negocieri, în stimularea dialogului direct apt să înlăture tensiunea iar în unele cazuri să ducă la încetarea conflictelor.

Vor rămîne pentru totdeauna în istorie modul profund responsabil în care președintele României s-a ridicat în apărarea cauzei salvării civilizației de primejdiile unei catastrofe nucleare, curajul și clarviziunea cu care a intervenit în atîtea din momentele cheie ale ultimilor 20 ani, chemînd la rațiune, la soluționarea conflictelor și diferendelor dintre state, exclusiv pe cale politică, prin tratative, lansînd un apel solemn la unirea tuturor forțelor revoluționare, democratice, progresiste, antiimperialiste, antirăzboinice, într-un front comun, care, ținînd seama de evoluțiile istoriei, să nu permită un nou război mondial.

Se poate astăzi vedea că în cei 20 ani de la Congresul al IX-lea al P.C.R., România și-a adus contribuția, într-o formă sau alta, la instituirea unui mod nou de a se trece la soluționarea marilor probleme ale contemporaneității, la crearea unei noi ordini economice internaționale, la continuarea cursului spre destindere în relațiile internaționale. Președintele Nicolae Ceaușescu sublinia concepția ce inspiră în toate manifestările țara noastră: *„Considerăm că, în epoca noastră, în condițiile existenței de state cu orînduiri sociale diferite și cu niveluri de dezvoltare diferite, este necesar să se acționeze în spiritul coexistenței pașnice, să se renunțe cu desăvîrșire la politica de forță, de amenințare cu forța și să se respecte neabătut dreptul fiecărui popor de a-și alege orînduirea socială, calea dezvoltării economico-sociale pe care o dorește, fără nici un amestec din afară.*

Noi considerăm că existența într-o țară sau alta a unei orînduiri sociale care se deosebește de cea a altei țări sau a unui grup de țări nu reprezintă pentru nimeni un pericol. Dimpotrivă, s-ar putea spune că existența diferitelor orînduiri sociale, a diferitelor căi de dezvoltare, reprezintă o necesitate legică a dezvoltării istorico-sociale“.

Au devenit momente de referință istorică cele peste 200 vizite ale președintelui Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, în țări socialiste, țări în curs de dezvoltare, țări capitaliste din Europa, Asia, Africa, America Latină și America de Nord, convorbirile și contactele de la București cu peste 300 conducători ai statelor și guvernelor din lumea întreagă. Cele aproximativ 300 interviuri și conferințe de presă ale Președintelui Nicolae Ceaușescu, ca și cele 130 mesaje adresate de șeful statului român unor reuniuni internaționale stau și ele mărturie interesului mondial pentru *Doctrina Ceaușescu* în viața internațională, doctrină care reunește un tezaur al gîndirii istorice și politice românești, un tezaur al gîndirii și practicii omului de stat a cărui proeminentă personalitate face astăzi ca pretutindeni *cuvîntul Președintelui* să fie *cuvîntul României*.

SENSURI PROFUNDE ALE UNEI NOŢIUNI ISTORICE: DESCĂLECATUL (II)

ŞTEFAN S. GOROVEI

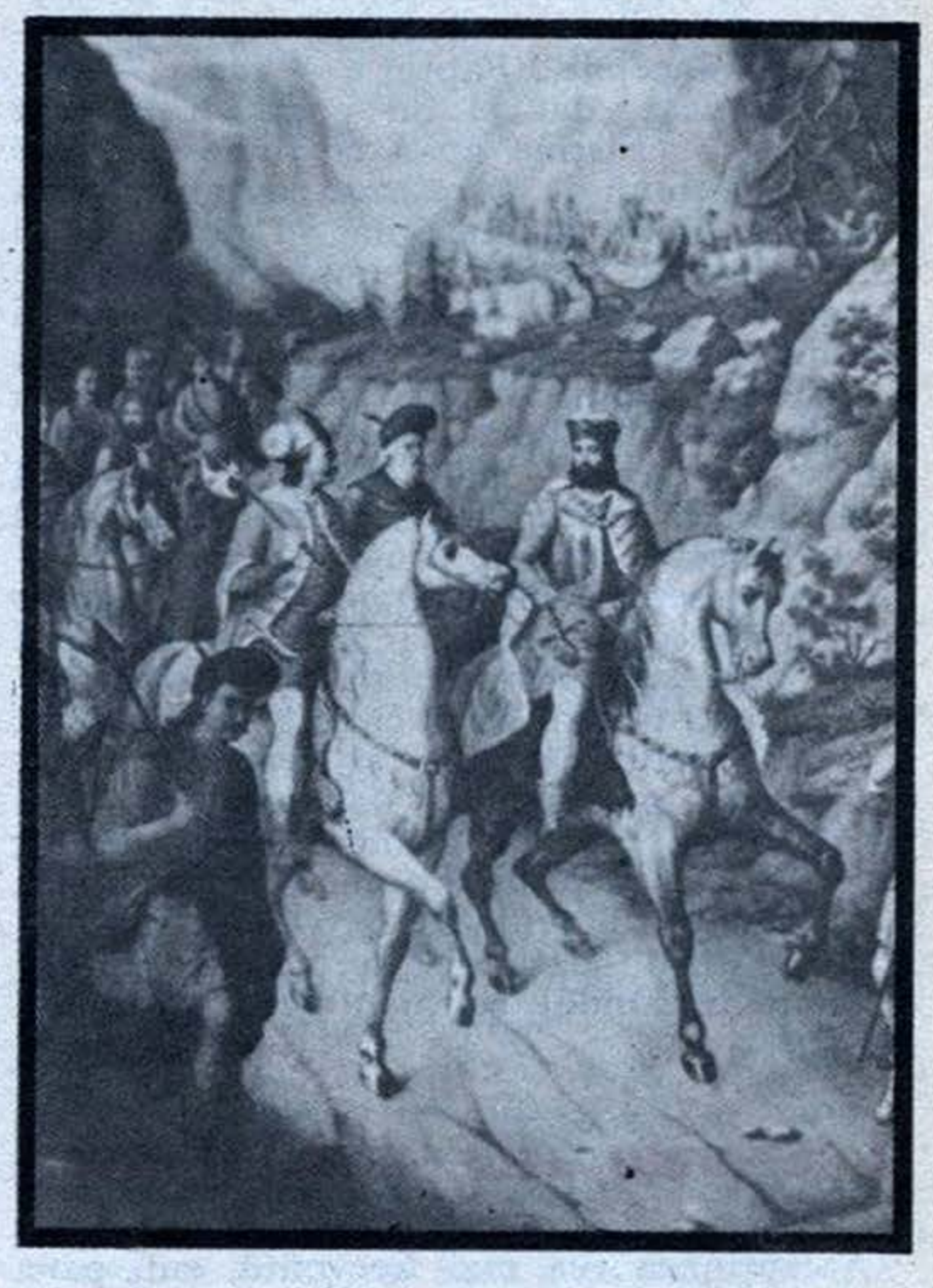

În numărul trecut al revistei am prezentat unele aspecte legate de apariţia noţiunii de „descălecat", precum şi interpretarea pe care istoriografia a dat-o acestui termen. Dar acest vechi cuvînt românesc **cunoaşte multe alte sensuri, pe care încercăm să le descifrăm în paginile următoare.**

Din străvechiul fond al limbii române

Este, desigur, emoţionant şi sugestiv, totodată, ca primele trei atestări documentare ale *„descălecatului"* să ne fie furnizate de cîte un text provenind din cele trei mari provincii istorice ale ţării noastre (chiar dacă Şerban Coresi era muntean de origine, traducerea pe care a făcut-o se adresa în primul rînd românilor din interiorul arcului carpatic, deci termenul în cauză circula şi în această parte a spaţiului românesc: altminteri, dacă ar fi fost necunoscut acolo, nu l-ar fi folosit!).

S-a putut observa însă din cele trei exemple : duse pînă acum în discuţie, că *a descăleca, descălecat, descălecător* nu aveau numai înţelesul de întemeiere a statului (sau de întemeietor al acestuia), nu se foloseau numai în legătură cu începuturile vieţii de stat. Constatarea aceasta îşi păstrează valabilitatea şi în cazul cronicilor, putîndu-se observa o deplină concordanţă între limba acestora şi aceea a documentelor în ceea ce priveşte sensurile *descălecatului* şi ale celorlalte cuvinte din familia sa. Avem, astfel, cea de-a treia indicaţie majoră — oferită de înseşi textele vechi şi de care trebuie să ţinem seama în desfăşurarea „anchetei" noastre istorice!

Pentru a uşura înţelegerea demonstraţiei, vom urmări în continuare atestările termenului în cauză nu în mod cronologic, ci pe grupe de sensuri. Înainte însă de a trece la această analiză, trebuie menţionată o altă explicaţie care s-a dat *descălecatului*, cu referire numai la Ţara Românească, şi anume că această noţiune ar fi fost „creată în vremea domniei lui Matei Basarab", nefiind „o creaţiune populară, ci una cultă, din secolul al XVII-lea"; sînt concluziile la care a ajuns, într-o foarte amănunţită cercetare (1979-1980), cunoscutul medievist dr. Nicolae Stoicescu; d-sa a arătat că într-un şir de documente redactate în *limba slavă*, în care este menţionată întemeierea statului, nu se foloseşte cuvîntul *descălecat*,

În imagine: descălecatul imaginat de pictorul C. Lecca (Venirea lui Dragoş vodă în Moldova).

ci unii termeni slavi care se traduc prin „întemeiere", „zidire", „așezare". Faptul este perfect justificat și el poate fi constatat și în documentele emise în limba slavă de cancelaria moldoveană, documente în care, pentru situații identice cu aceea evocată de scrisoarea călugărilor de la Moldovița, din 1592, se folosesc termeni slavi traductibili prin „întemeiere" sau „început". Faptul e — repet — perfect justificat, dar el nu poate fi invocat pentru a se susține apariția tîrzie, pe cale cultă, a noțiunii de *descălecat*: cuvîntul acesta exista în limba română, dar el nu putea fi redat în textele slave prin simpla lui traducere mecanică, deoarece, în cazul acesta, și-ar fi pierdut sensul (sensurile) din limba română, traducerea neputînd reda decît echivalarea semnificației inițiale: *coborîrea de pe cal!*

Cîteva decenii mai înainte, lingvistul I. Șiadbei afirmase (1939) că termenul în cauză nu ar fi decît o creație a unuia din interpolatorii letopisețului lui Grigore Ureche, anume Simion Dascălul: acesta ar fi tradus cuvîntul latin *descensus* prin *descălecat*, „inventînd" un sens nou pentru acest cuvînt, sens preluat apoi de ceilalți cărturari ai veacului XVII. Cercetarea materialului documentar ar fi putut arăta, încă de atunci, acestui erudit lingvist că în cazul de față nu avem de-a face cu „o creație individuală, provenită mai degrabă dintr-o neatenție", ci cu un termen existent în fondul cel mai vechi al limbii române.

State, orașe, sate, prisăci și livezi!

Accepțiunea cea mai frecventă, sub pana cronicarilor, a *descălecatului* este tocmai aceasta, a *întemeierii* statului, a *începuturilor* vieții de stat, a *celei dintîi organizări*. Cîteva exemple vor fi, desigur, suficiente: „Letopisețul Țării Moldovei, de cînd *s-au descălecat* țara"; „Predosloviia *descălicării* a Țării Moldovei dinceputul ei"; „De *discălicatul* Maramorașului" (din cronica lui Ureche); „*descălecatul* cel dintăi a țării noastre", „*descălecatul* țărîi cel al doile", „Dragoș vodă, carele *au descălecatu* din Maramureș această țară" (cronica lui Miron Costin). Este clar că — așa cum a arătat și N. Stoicescu — „pentru cronicarii moldoveni, înființarea unei țări nu se putea face decît prin «descălecare»": În letopisețul lui Nicolae Costin (începutul sec. XVIII) se vorbește, chiar, de „descălecarea" regatelor polon și boem. *Dar ce înțelegeau cronicarii — și, alături de ei, toți cei care vorbeau și scriau în limba română — prin „descălecat"?* În exemplele citate pînă aici (din cronici) *descălecatul* poate fi echivalat cu *întemeiere, început*, dar din context se simte că sensul nu este complet redat în cazul simplei substituiri („traduceri") a termenilor; sînt nuanțe pe care spiritul limbii le presupune din context ori din analogii istorice, cum este, de pildă, cazul „descălecatului" lui Traian, pentru care terminologia modernă folosește cuvîntul *colonizare*; dar nici acest termen nu se poate substitui automat *descălecatului* din textele vechi românești.

Se află, în *De neamul moldovenilor*, două formulări a căror comparare e deosebit de sugestivă pentru cercetarea pe care ne-am propus-o; Miron Costin scrie despre „Romul... *urzitoriu* orașului și crăiei" (al Romei și al Imperiului roman) și despre „Atila, *descălicătoriul* Țării Ungurești și al ungurilor pre aceste locuri". În ceea ce privește orașul, țara, „crăiia", este evident că rolul lui Romulus și al lui Atila a fost înțeles în același sens și *descălecător* se echivalează, în cazul de față, cu *urzitor*, adică *întemeietor* sau *începător*. Echivalența nu mai funcționează însă cînd este vorba de un popor: „descălicătorul... ungurilor pre aceste locuri" nu se poate „traduce" decît prin „cel care *i-a adus și i-a așezat* pe unguri..." Costin mai folosește o dată *descălecatul* în legătură cu un popor, citîndu-l (în traducerea sa, bineînțeles!) pe Toppeltin: „Am dovedit mai sus a fi Italiia pricina *descălicării* valahilor..."

Evident, contextul impune „tălmăcirea" *descălecării*, în cazul de față prin „originea", „proveniența", „sursa colonizării" — pentru a folosi termeni absolut moderni. Iar formula se regăsește, cu un sens care nu este exact același — dar care marchează tot punctul inițial, de origine —, în *Predoslovia* la *De neamul moldovenilor*, dir care am citat deja un fragment la începutul acestui articol: „lăcuitorii țărîi noastre, Moldovei și Țărîi Munteuești și românii din țările Ungurești... toți un neam și odată *discălecați* sîntu" și „supt ce nume au fost întăi la *discălecatul* lor". Este modul lui Miron Costin de a afirma *originea unitară* — același început, același punct de pornire, aceeași sursă (de comparat și cu frumoasa formulare muntenească „dintr-o fîntînă au izvorît și cură") — a poporului român.

Dar, atît în cronici cît și în documente, termenul care ne interesează aici nu este folosit pentru a desemna *întemeierea, începutul, originea* doar cu referire la *țări* și *popoare*; în aceeași accepțiune folosește și cînd este vorba de *orașe*; iată cîteva exemple din cronica lui Grigore Ureche: „Suceava scrie că *o au descălecat* niște cojocari"; Iuga vodă „*au descălecat* orașe pren țară"; „*au discălicatu* Ștefan vodă tîrgul Hîrlăului"; și unul de la Miron Costin: „Antenor *au discălicat* Vineția pre pămîntul Italiei". Într-un vechi manuscris, se află expresia „de cînd *s-au descălecat* Roma", ceea ce corespunde *ad-litteram* cu binecunoscuta formulă *Ab Urbe condita*, care e și titlul scrierii lui Titus Livius și care nu înseamnă altceva decît *de la fondarea Romei, de la întemeierea Romei*. Dintre documente, unul din 1759 menționează „tîrgul Chișinăului *descălecat*... pe locul Buecanilor", iar un altul, din 1810, amintește „*descălecătoarea* tîrgului" Folticeni; în primul caz, orașul s-a născut prin evoluția unui sat („*s-a făcut* Chișinăul tîrg nou", cum se spune în alt document), în cel de-al doilea caz — „*s-au așezat* tîrgul pe *loc țălină*", adică s-a înființat pe pămînt nelucrat, *destelenit* tocmai în acest scop. În ambele cazuri, apariția noii așezări de tip urban a fost desemnată prin *descălecat*.

Cu acelaşi termen numesc documentele şi întemeierea *satelor:* un mare număr de exemple poate fi cules din actele româneşti ale veacurilor XVII-XIX. În unele danii domneşti din veacurile XV-XVII, consemnate în documente scrise în limba slavă, apare formula „da osaditi", adică „să-şi întemeieze" (sat, iaz, mănăstire etc.); în acte identice, scrise în limba română sau în traduceri vechi ale celor slave, clauza respectivă apare sub forma „să-şi descalece" („să-şi facă descălicătură de sat").

Se *descălecau*, de asemenea, *prisăci, livezi* şi chiar *aşezăminte monahale:* un exemplu pentru acest din urmă caz s-a putut vedea chiar în scrisoarea călugărilor de la Moldoviţa, din 1592, citată la început. Şi exemplele sînt, desigur, mai numeroase, „tălmăcirea" termenului rămînînd însă în acelaşi cerc de sensuri: *întemeiere, ctitorire* (termenul cel adecvat cînd e vorba de lăcaşuri religioase), organizare, iniţiere. *Descălecătura de iarmaroace* (1753) are, evident, aceeaşi semnificaţie.

În exemplele citate, *a descăleca* implică — pe lîngă nuanţele puse deja în evidenţă *(a întemeia, a crea, a iniţia, a face, a ctitori)* — şi două idei care sînt comune tuturor cazurilor. Prima este aceea de *organizare: a descăleca* un stat, un oraş, un sat, o mănăstire, o prisacă, un iarmaroc înseamnă a imprima vieţii sau activităţii dintr-un loc o anumită organizare. *Descălecarea* este nu o creaţiune haotică, întîmplătoare, ci *o creaţiune organizată*. De noţiunea aceasta se leagă, în toate cazurile discutate pînă aici, şi ideea de începuturi — de aceea, nu întîmplător în textele redactate în limba slavă românescul *descălecat* a fost tradus, cînd era cazul, prin cuvîntul slav care înseamnă *început*. Cu sensul acesta, de *mare vechime*, de raportare la *începuturi*, la *obîrşii*, se află expresia „din descălecătoare": un loc „di baştină, *den descălecătoare*", în timp ce la 1805 autorii unei jalbe din Muntenia se desemnează cu formula „ca nişte moşneni *din descălicătoare ce suntem*".

Pedestrimea... descălecătoare

A doua accepţiune a *descălecatului* e aceea de *aşezare* — statornică sau temporară — a unui om sau a unui grup (a unor grupuri) de oameni în anumite locuri, anterior populate sau nepopulate; în funcţie de context, termenul poate căpăta şi alte nuanţe: *a coloniza, a popula, a fixa tabăra.*

Cea mai veche atestare a acestei accepţiuni am arătat-o deja în prima parte a acestui articol: ea se află în *Palia de la Orăştie*, în legătură cu aşezarea unor triburi în pustiu şi rînduirea taberei. Mai multe documente româneşti din veacul XVII arată folosirea termenului cu aceeaşi accepţiune şi în cancelaria domnească a Moldovei. Astfel, în vremea lui Moise vodă Movilă — relatează un act din 1631 — un hotnog (comandant) de călăraşi primise dreptul să recruteze oameni şi să-i aşeze pe o anumită silişte domnească, dar el „*n-au descălecat* călăraşii pre acea silişte", adică nu şi-a aşezat oamenii pe locul care îi fusese indicat. Tot o poveste cu călăraşi domneşti relatează un document de la Constantin vodă Cantemir, din 1690, în legătură cu un sat din ţinutul Iaşilor, unde „*au descălecat* acolo Vasile vodă amu la domnie călăraşi şi au făcut şi mori cu puterea domnii în Prut şi acele mori şi *descălecatul* acelor călăraşi au tras din domnie în domnie..." Acţiunea lui Vasile vodă Lupu de a aşeza într-un anumit loc o unitate de călăraşi domneşti este desemnată, aşadar, de pisarul actului din 1690 cu acelaşi termen: *a descăleca, descălecat.*

În acelaşi veac XVII, într-o cronică (aşa-numitul letopiseţ buhuşenesc) se arată că în anul 1673, aflîndu-se detaşamente de tătari în ţară la venirea iernii, s-a hotărît aşezarea lor la iernat în unele sate, „de *vor descăleca* cîte cinci, şase tătari într-un sat". Şi această încartiruire a ostaşilor tătari — dispersaţi pentru a împiedica eventualele lor acţiuni prădalnice, realizabile numai în grupuri mai mari — era tot o *descălecare.*

În chip evident, *descălecarea* dăbilarilor, a călăraşilor sau a tătarilor în unele sate moldovene nu poate avea nimic comun cu vreun „vid" de populaţie, nici cu ideea de colonizare sau de cucerire!

Descălecatul cu sensul de *a aşeza tabăra, a poposi într-un loc, a se aşeza pentru popas* — folosit aşa şi în *Palia de la Orăştie* — apare de mai multe ori în letopiseţul lui Miron Costin, în relatarea unor episoade militare din veacul XVII; iată cîteva exemple: „de la Soroca direptu au tras la Ţuţora, unde soltanul cu coşurile tătăreşti *au descălecat*"; „Timuş... au întrat în tîrg, *ş-au descălecat* în curţile cele domneşti" (la Iaşi); „acolea, după şanţ, *au descălecat* toată pedestrimea, iară călărimea în deal şi au stătut acolea cu tabăra toată". Ultimul exemplu arată cu deosebită claritate cît de mult se îndepărtase, în rostirea curentă, acest termen de înţelesul său originar: *a descăleca pedestrimea* poate să pară, altfel, *un non-sens*, ştiut fiind că pedestraşii erau ostaşii care mergeau pe jos, infanteriştii de azi: ei nu puteau *descăleca*, în sensul coborîrii de pe cal, dar aşezarea lor într-un loc unde li s-a fixat şi alcătuit tabăra se desemna, în graiul acelui veac, prin acelaşi *descălecat.*

Este deosebit de interesant a constata cum, în acelaşi veac şi sub pana aceluiaşi cărturar, *descălecatul* apare — în *De neamul moldovenilor* — cu sensul clar, explicit şi explicat, al *colonizării antice:* „colonia romana, adecă *discălicarea* Rîmului. Şi aşa ieste *discălicatul* cel dintîi acestor ţări cu rîmleni" etc.

Şi în cronica lui Grigore Ureche sînt cîteva pasaje în care *a descăleca* nu se poate „traduce" altfel decît prin *a popula, a aşeza oameni, a coloniza.*

Trebuie observat că şi în cazurile menţionate pînă aici pentru cea de-a doua accepţiune a *descălecatului* noţiunea implică — fie că e vorba de un popas temporar, de aşezarea unei tabere ori de o colonizare în toată regula (cum a fost aceea a Daciei după 106 e.n.) — ideea de *organizare:* în nici unul din cazurile aduse aici în discuţie, *descălecatul* nu ar putea fi interpretat ca o acţiune desfăşurată haotic.

(Va urma)

DICTIONAR ISTORIC

Continuitate şi unitate istorică românească

ŢARA BEIUŞULUI

RADU POPA

Parte constitutivă a Bihorului (zonă geografică cunoscută în ansamblu şi súb denumirea de Ţara Crişurilor), bazinul superior al Crişului Negru îşi are individualitatea geografică bine definită, trăsături proprii etnografice şi a avut o evoluţie istorică distinctă. Cuprinsă între Munţii Pădurea Craiului la nord-est, Munţii Bihorului la sud-est şi Munţii Codru-Moma la sud-vest, *Ţara Beiuşului* are aspectul unei depresiuni lungi de cca. 45 km şi lată de 15-25 km, cu altitudinea medie de 250-300 m, dispunînd în trecut de importante resurse metalifere (argint la Băiţa, fier la Vaşcău). Suprafaţa, calculată din crestele munţilor înconjurători, depăşeşte 1 000 km², acest teritoriu cuprinzînd desigur şi zone de altitudine, improprii unei locuiri permanente, dar care totuşi au fost incluse în mecanismele şi circuitele economice ale localnicilor şi nu pot fi deci lăsate în afara atenţiei.

În lipsa unor cercetări arheologice sistematice, nu dispunem deocamdată decît de cîteva descoperiri de suprafaţă din epoca dacică şi de la sfîrşitul mileniului I e.n. Permanenta locuire a zonei, bogată în resurse naturale, este însă în afara oricărei îndoieli. La mijlocul secolului XIII a fost îngropat aici un tezaur, descoperit mai demult lîngă Ştei (azi oraşul Dr. Petru Groza).

O scrisoare papală din 1205, anul următor celui al cuceririi de către cruciaţi a Constantinopolului, a fost apreciată de unii cercetători ca fiind o primă menţiune documentară a Ţării Beiuşului. Este vorba de porunca de a se cerceta stările din „ţara fiilor lui Bela cneazul" *(terra filiorum Belo cnese)* unde se afla atunci o episcopie ţinînd de biserica răsăriteană ce se cerea adusă sub ascultarea Romei. Existenţa reală a acestui Bela (Balea sau Bîlea) „cneaz" este întărită de tradiţiile locale, care numesc cetatea de la Finiş, de lîngă Beiuş, drept „cetatea lui Bela". Condiţionată de confirmarea prin cercetările arheologice viitoare, informaţia se potriveşte oricum situaţiei din prima jumătate a sec. XIII, cînd Ţara Beiuşului constituia o „pădure regală", un teoretic „domeniu al coroanei" arpadiene, situat la marginea zonelor administrate şi controlate efectiv de autorităţile regatului maghiar, zone de care era despărţită prin „prisăci" (întăriturii de graniţă — *indagines)* a căror existenţă este pomenită la sfîrşitul secolului. La adăpostul acestor prisăci, viaţa obştilor săteşti ,ale românilor îşi continua firul după tiparele tradiţionale. Situaţia s-a schimbat însă după marea invazie mongolă (1241-1242)[1], probabil în 1247, în urma daniei făcute de regele maghiar Bela IV episcopiei din Oradea, prin care întreaga Ţară a Beiuşului, considerată ca un uriaş domeniu unitar, era dăruită amintitei instituţii. În deceniile următoare, noul senior feudal şi-a luat treptat domeniul în stăpînire, instalîndu-şi dregătorii la Beiuş, pomenit documentar pentru prima oară la 1291-1294 *(Benenus:* la 1309 — *Benes)*. Aceste denumiri amintesc pe *Binş*, numele folosit de localnicii români pentru oraş, în timp ce numele oficial de mai tîrziu — *Belenyes* — este controversat ca etimologie. Concomitent, episcopia a instalat o garnizoană în cetatea de la Finiş, pe care a ridicat-o din temelii sau doar a refăcut-o, pentru cazul în care a preluat-o de la o căpetenie română localnică. Sub protecţia episcopiei orădene s-au produs acum şi cîteva întemeieri de aşezări noi prin colonişti (Finiş, Uileacu de Beiuş). Pentru Tărcaia şi Negru (azi Grădinari) cercetătorii au propus, datorită semnificaţiei toponimelor, o pătrundere izolată mai veche, dar nu poate fi exclus un transfer mai tîrziu de toponimie adusă din Cîmpia Tisei. Satele româneşti aservite episcopiei sînt pomenite documentar tot în această vreme. Cu prilejul conflictului dintre puternica familie nobiliară bihoreană Borşa care-şi avea reşedinţa la porţile Ţării Beiuşului în

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1976.

zona Suplacu de Ţinca, Sînnicolau de Beiuş şi episcopia din Oradea, cetatea de la Finiş a fost asediată în 1294 de Roland Borşa, pe atunci voievod al Transilvaniei. În armistiţiul pe care voievodul l-a încheiat cu fratele episcopului, aflat în cetate, Roland Borşa promitea garnizoanei dreptul de a se retrage fără a fi vătămată de românii supuşi episcopiei, între hotarele prisăcilor de la Şoimi (*Olacys ecclesie... infra indagines Solumus... constitutis*).

În sec. XIV, stăpînirea exercitată în Ţara Beiuşului de episcopia orădeană s-a consolidat, fapt exprimat şi de intensificarea exploatării „domeniului", inclusiv a zăcămintelor de la Vaşcău şi Băiţa, ceea ce a determinat înmulţirea actelor de cancelarie şi implicit a informaţiilor privind realităţile locale. În documentele episcopiei, atîtea cîte s-au păstrat şi au fost publicate, ies la iveală cam 70 sate româneşti, răspîndite armonios pe tot cuprinsul depresiunii, pînă sub munte, îndeletnicindu-se cu cultivarea ogoarelor, creşterea animalelor, meşteşuguri săteşti şi folosind totodată importantele resurse ale regiunii muntoase înconjurătoare. Cu toată subordonarea faţă de episcopia orădeană, vechile structuri social-politice româneşti continuau să existe. Astfel, într-o scrisoare papală din 1345 adresată unor principi şi voievozi români în scopul atragerii lor în sfera Romei, alături de marele voievod de la Curtea de Argeş erau pomenite şi alte personaje importante, dintre care două au fost localizate cu destule temeiuri în Ţara Beiuşului. Este vorba de „Ladislau de Bivinis" (Laţcu de Beiuş?), purtînd titlul de voievod şi de „Nicolaus princeps de Remecha". La Remetea, sat de pe valea Roşia, aflată la nord de Beiuş, se păstrează un monument încă nu îndestul de bine cercetat şi cunoscut, care, în afara unor fresce obişnuite mediului românesc din secolele XIII-XIV, conserva pînă nu demult inscripţii cu caractere slavone. Ştiri documentare din sec. XV localizează aici pe descendenţii unei familii voievodale ale cărei atribuţii militar-politice nu s-au putut exercita în Ţara Beiuşului decît înainte de apariţia episcopiei orădene, deci înainte de mijlocul sec. XIII. Pe de altă parte, existenţa în Ţara Beiuşului a unui centru spiritual românesc este confirmată pe la 1500 de actele aceleiaşi episcopii orădene cu prilejul acceptării drepturilor şi autorităţii pe care Dan de Seghişte le avea asupra celorlalţi preoţi români din regiune. La Seghişte — al cărui nume pare să evoce caracterul de loc central pe care l-a avut satul — se mai păstrau pînă în urmă cu cîteva decenii ruinele unei vechi biserici româneşti ale cărei picturi au fost semnalate în literatura de specialitate. Din păcate, monumentul a dispărut între timp, astfel încît doar săpăturile arheologice ar mai putea reconstitui vechimea şi semnificaţia lui reală.

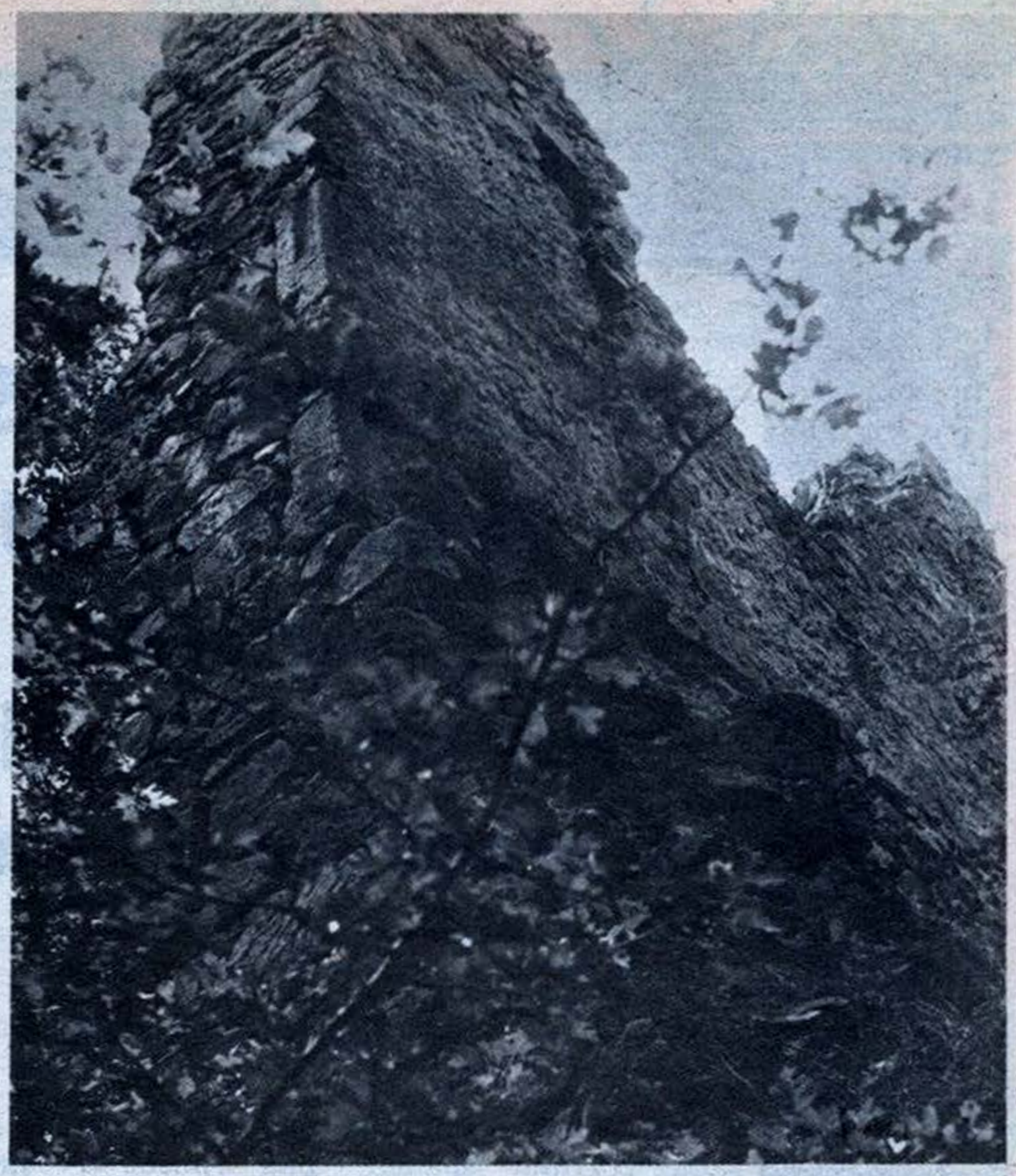

Ruinele cetăţii Finiş, important centru al Ţării Beiuşului

Se poate astfel spune, fără teama de a greşi prin raportarea în trecut a unor informaţii medievale, că satele româneşti din Ţara Beiuşului gravitau în vechime spre cel puţin două centre, cel de la Remetea şi cel de la Seghişte, că această structură teritorială a reprezentat cîndva un voievodat compus din mai multe cnezate şi că societatea românească din bazinul superior al Crişului Negru — intrată relativ tîrziu în sfera de acţiune a feudalismului de tip occidental adus aici de coroana maghiară — a evoluat multă vreme pe temeiul propriilor aşezăminte tradiţionale. Legăturile acestui voievodat românesc din Ţara Beiuşului cu „ducatul" bihorean al lui Menumorut de la cumpăna secolelor IX şi X ca şi cunoaşterea mai detaliată a împrejurărilor istorice de pe Crişul Negru din secolele XI-XII sînt probleme pasionante ale cercetărilor viitoare.

MAXIMILIANUS TRANSYLVANUS

autorul celei mai vechi relatări a expediţiei lui Magellan

Dr. EUGEN GLÜCK

20 septembrie 1519. Din rada portului spaniol San Lucar, cinci corăbii — „San Antonio", „Concepción", „Victoria", „Santiago" şi „Trinidad" (vasul amiral, sub comanda lui Magellan) — pornesc într-una din cele mai temerare expediţii ale tuturor timpurilor: înconjurul pămîntului! Graţie însemnărilor unuia dintre numeroşii *sobresalientes* (supranumerari, adică pasageri în afara marinarilor propriu-zişi) ce însoţeau echipajele — tînărul Antonio Pigafetta, din Vicenza — această călătorie, din care la 6 septembrie 1522 nu s-a mai întors decît o singură navă, „Victoria", cu 18 supravieţuitori, din cei 253 membri iniţiali ai expediţiei, a putut fi cunoscută şi transmisă din generaţii în generaţii.

Dar *Jurnalul* lui Pigafetta nu a fost singurul izvor al expediţiei lui Magellan. Neobişnuita călătorie a fost făcută cunoscută contemporanilor prin numeroase alte scrieri de epocă, *între care cea dintîi (publicată în ianuarie 1523, deci la cîteva luni doar de la încheierea expediţiei), aparţine unui cărturar de pe meleaguri româneşti — Maximilianus Transylvanus!*

Chenarul foii de titlu a primei relatări a expediţiei lui Magellan (imagine apărută în ediţia publicată la Roma de Maximilianus Transylvanus, reprodusă pentru prima oară în ţara noastră).

Scurgerea anilor a aşternut praful uitării atît asupra relatării, cît şi asupra autorului ei, care a rămas prea puţin cunoscut marelui public, fiind trecut cu vederea chiar şi de către specialişti. O readucere a lui în atenţia generală o socotim cu atît mai utilă cu cît cărturarul transilvănean s-a dovedit una din cele mai interesante figuri de umanişti ai epocii.

Cunoaştem relativ puţine date despre Maximilianus Transylvanus. S-a născut pe la 1490 şi a murit în 1538 la vîrsta de 48 ani. Originea sa transilvăneană este în afară de orice îndoială, nu numai datorită supratitlului — Transylvanus — ce şi-l adăugase la nume, ci şi informaţiilor furnizate de alţi cărturari care l-au cunoscut. Astfel, umanistul român Nicolae Olahus, vorbind despre el pe la 1534, îl numeşte „Maximilianus Transylvanus al nostru", arătînd că îşi trage originea din „patria comună".

Nu avem ştiri despre studiile ce le va fi urmat, dar activitatea lui ulterioară, cultura pe care a pus-o în evidenţă, ne îndreptăţesc să le considerăm temeinice. Transylvanus a intrat de timpuriu în viaţa publică, luînd parte la Dietele Germaniei din anii 1505 şi 1507. Cu prilejul ultimei (care a avut loc în oraşul Konstanz) s-a produs şi debutul literar al lui Maximilianus Transylvanus — o poezie în limba latină, urmată mai tîrziu de altele. În 1515, cărturarul de pe meleaguri transilvane se găsea la Verona, unde a întocmit o obiectivă descriere despre dezastrul oraşului Brescia, distrus de mercenarii germani care voiau să supună Italia autorităţii Sfîntului imperiu romano-german. În anii următori, Maximilianus Transylvanus s-a aflat în serviciul episcopului din Trento (Tirol), apoi al cardinalului Matei Lang.

Datorită activităţii desfăşurate de Lang în diplomaţia Imperiului romano-german, Transylvanus a pătruns şi el în tainele activităţii politice imperiale. Remarcat pentru calităţile sale, a ajuns, încă înainte de încheierea anului 1519, secretar al împăratului Carol Quintul, care, sub numele de Carol I, era şi rege al Spaniei. Erasmus din Rotterdam, care l-a cunoscut în această perioadă, subliniază influenţa de care Maximilianus Transylvanus se bucura la curtea lui Carol, în reşedinţa spaniolă a acestuia de la Valladolid

Este momentul cînd în viaţa lui Transylvanus se produc evenimente importante: se reîntoarce cu suita împăratului în Germania, încercînd să aplaneze agitaţia produsă de Reformă, ia parte la Dieta din Worms (1521), se întîlneşte în cîteva rînduri cu Martin Luther şi se căsătoreşte cu Francesca de Haro, nepoata unui mare comerciant interesat materialiceşte în expediţia lui Magellan, care pornise în 1519.

Reîntoarcerea navei „Victoria" îl găseşte pe Maximilianus Transylvanus tot în Spania. Cînd El Cano (comandantul navei „Victoria") este chemat la Valladolid de împăratul Carol Quintul pentru a prezenta raportul, Transylvanus participă la întrevedere în calitate de secretar. Interesat însă şi direct, ca acţionar (prin unchiul soţiei sale) la această călătorie, care se încheiase nu numai cu senzaţionale descoperiri ştiinţifice, ci şi cu un uriaş succes financiar (corabia fiind încărcată cu mirodenii), Transylvanus culege informaţii de la oamenii de pe vas, privind desfăşurarea întregii călătorii.

În cursul lunii octombrie 1522, el a sintetizat aceste informaţii într-o scrisoare pe care a trimis-o (23 octombrie 1522) cardinalului Matei Lang — ajuns între timp arhiepiscop de Salzburg —, cu care menţinuse legăturile.

Interesul pentru rezultatele expediţiei fiind enorm, scrisoarea vede lumina tiparului în ianuarie 1523. În acelaşi an, ea este retipărită la Roma — *Maximilianus Transylvanus deţinînd astfel întîietatea mondială absolută în descrierea expediţiei condusă de Magellan!*

Scrisă într-o elegantă şi frumoasă limbă latină, relatarea făcută de Transylvanus despre *admirabili et novissima Hispanorum in Orienten navigatione* (admirabila şi cea mai nouă navigaţie a spaniolilor în Răsărit) este astfel principala operă a acestui cărturar, care, în cuprinsul ei, îşi dezvăluie cunoştinţele enciclopedice. Astfel, el îndreaptă unele erori economico-geografice cuprinse în cărţile lui Herodot, Plinius şi alţi autori mai vechi privind mai ales răsăritul Asiei. Insistă, apoi, asupra informaţiilor privind comunicarea maritimă între Oceanul Atlantic şi Oceanul Pacific (celebra strîmtoare din extremitatea sudică a Americii, care a rămas în geografie sub numele de strîmtoarea Magellan), ca şi a insulelor Moluce.

Interesante sînt şi relatările privind împrejurările trecerii portughezului Magellan în slujba Spaniei şi mai ales ezitările curţii de la Valladolid privind încuviinţarea planului.

Maximilianus Transylvanus subliniază, de asemenea, importanţa economică a expediţiei, faptul de a fi deschis Spaniei noi drumuri pentru transportul mirodeniilor. Autorul prezintă evenimentele cronologic şi de pe poziţii umaniste. Făcînd abstracţie de cîteva erori, el arată existenţa oamenilor în toate teritoriile străbătute şi (spre deosebire de alte scrieri anterioare, care exagerau pe această temă vorbind de uriaşi, oameni cu două capete ş.a.m.d.) descrie asemănarea acelor oameni cu europenii. Condamnă, firesţe, unele practici ca, de pildă, canibalismul, dar, ca un veritabil umanist, remarcă realizările unora din oamenii întîlniţi de membrii expediţiei (ca de pildă marile bărci „iuncas", utilizate de unul din popoarele întîlnite în cale de membrii expediţiei). Autorul nu idealizează pe marinarii de pe „Victoria", subliniind chiar unele slăbiciuni ale lor, ca de pildă abandonarea succesorului lui Magellan în mîinile unui trib ostil în vreme ce restul echipajului a fugit pentru a-şi salva viaţa. În acelaşi timp însă, el sesizează proporţiile reale ale marii victorii obiective dobîndite de ştiinţă şi de umanitate în ur-

(Continuare în p. 32)

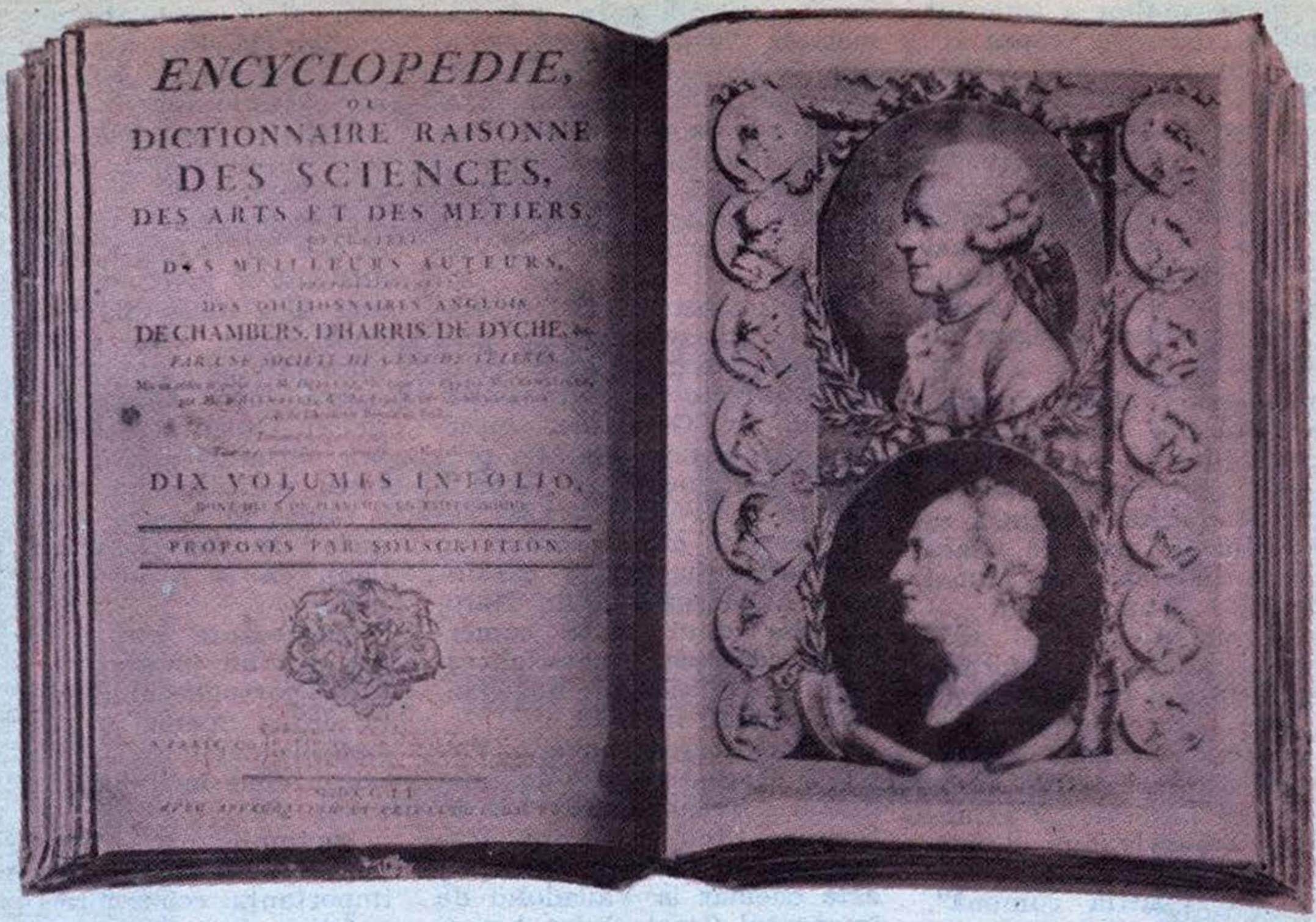

In imaginea dinstînga paginade titlu a ediţiei princeps a *Enciclopediei* şi *dreapta*, principalii autori: Diderot şi d'Alembert. În medalioanele laterale, portretele celorlalţi enciclopedişti.

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN ENCICLOPEDIA LUI DIDEROT

Dr. ŞTEFAN LEMNY,
Institutul de istorie şi arheologie „A.D. Xenopol" Iaşi

● Lordul, savantul şi librarul ● Trunchiul şi ramura ● Doamna de Pompadour intervine ● Iar Jean-Jaques Rousseau... renunţă ● De la punerea la index la tiraje nemaiîntîlnite ● 3 500% profit ● Omagiul lui Stendhal ● „O singură provincie a dacilor"

Oricît de mult şi-a pus amprenta în definirea epocii Luminilor, spiritul enciclopedic nu este creaţia veacului XVIII. Dorinţa de a sistematiza cunoştinţele omeneşti se dovedeşte a fi mai veche; originile ei se pierd în trecutul îndepărtat al umanităţii: la egipteni, chinezi, greci, romani şi arabi. O altă etapă au marcat-o marile „summae" medievale — ca acelea datorate lui Isidor, episcop de Sevilla[1], Solomon de Constanţa, Vincent de Beauvais şi Suidas — de a căror experienţă a ţinut seama învăţatul german Mathias Martins la întocmirea planului celei dintîi enciclopedii complete (secolul XVI). Dicţionarele lui Pierre Bayle (Dicţionarul istoric şi critic, 2 vol., 1695-1697), Harris (Lexicon tehnic, 1704) şi E. Chambers (Cyclopaedia sau Dicţionar al artelor şi ştiinţelor,

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1978.

1728) au sporit apoi în mod considerabil faima acestui gen de lucrări. Ultimul dintre dicţionarele amintite a cunoscut însă un destin aparte, fiindcă el avea să contribuie la naşterea aşa-numitei Enciclopedii „a lui Diderot şi d'Alembert".

Istoria ei a început în 1745, cînd un lord englez şi un savant german au propus librarului oficial al Parisului, Le Breton, să editeze, în traducere, Cyclopaedia lui E. Chambers. Editorul a intuit în ofertă o afacere rentabilă, iar previziunea s-a adeverit, depăşind cu mult aşteptările. Investiţia sa a pus, ulterior, în mişcare un capital impresionant, antrenînd numeroşi editori tipografi şi librari şi provocînd un adevărat război comercial.

Pornind la acţiune, Le Breton a alcătuit un proiect în care nu mai era vorba doar de o tălmăcire a ediţiei englezeşti, ci de o îmbunătăţire a conţinutului ei în raport cu noile orizonturi ale cunoaşterii dobîndite între timp, şi a căutat omul care să dea viaţă acestui proiect. Aşa s-a produs întîlnirea cu fiul meşteşugarului din Langres, Denis Diderot, traducător încercat, spirit vast, metodic şi riguros. Prin strădania lui s-a constituit mai întîi un colectiv de colaboratori. Primul cooptat a fost d'Alembert — savant binecunoscut contemporanilor, al cărui nume era de natură să confere prestigiu marelui proiect, ideea a cîştigat apoi adeziunea şi a altor cărturari, Voltaire, Montesquieu şi a unor oameni politici, ca Turgot. O echipă impresionantă de specialişti a purces la lucru, inventariind sistematic nume, noţiuni, cunoştinţe din cele mai variate domenii (drept, muzică, istorie, teologie, artă, meserii etc.), defrişînd marile biblioteci sau recoltînd informaţii, direct, de la meseriaşi, agricultori. Întregul univers al cunoaşterii trebuia trecut prin filtrul sistematizator al Enciclopediei, ai cărei realizatori îşi propuneau în acelaşi timp să înlăture erorile şi misticismul. Fiindcă „într-o filosofie sănătoasă — avea să arate d'Alembert — orice deducţie care are drept bază fapte sau adevăruri recunoscute este de preferat uneia care nu se sprijină decît pe ipoteze, fie ele ingenioase". Aceasta era în fond concepţia proprie spiritului critic al Luminilor şi, enunţînd-o ca principiu călăuzitor, Diderot şi d'Alembert făceau explicit dovada intenţiilor lor de a construi un nou sistem al cunoaşterii umane în consens cu vederile veacului.

Manifestul unei civilizaţii

Aşa apărea la 1 iulie 1751 primul volum al *Enciclopediei*, în fruntea căruia se afla *Discursul preliminar* al lui d'Alembert şi *Sistemul figurat al cunoştinţelor umane*, care făcea din raţiune „judecătorul suveran". O gravură înfăţişa de altfel arborele cunoaşterii, în care artele şi ştiinţele s-au născut din cele trei facultăţi mintale: memoria, raţiunea, imaginaţia. Filosofia reprezenta trunchiul, iar teologia ocupa o ramură îndepărtată, lîngă magia neagră. Nu se putea un afront mai bine ales la adresa gîndirii tradiţionale şi el avea să provoace curînd reacţii represive. La puţină vreme după apariţia volumului II (ianuarie 1752), *Enciclopedia* a fost interzisă, sub acuzaţia de slăbire a autorităţii regale, instituind „spiritul de independenţă şi de revoltă", „eroarea, corupţia moravurilor, ateismul şi lipsa de credinţă".

O întîmplare petrecută în acelaşi an arată şi mai bine teama generată de *Enciclopedie*. Abatele Jean-Martin de Prades tocmai susţinuse la Sorbona o teză de doctorat în teologie, întrunind unanim sufragiile comisiei. Apariţia *Enciclopediei* i-a făcut însă pe unii să considere că teza era inspirată din *Discursul preliminar*, dacă nu chiar „din fundul infernului". Titlul de doctor i-a fost repede retras, iar Prades s-a refugiat la Berlin. Incidentul a întreţinut însă campania contra *Enciclopediei*, făcută responsabilă de pătrunderea ateismului în regat. Cu toate acestea, „lucrarea scandaloasă" a continuat să apară, mulţumită abilităţii lui Malesherbes, cenzorul publicaţiilor, dar şi a Doamnei de Pompadour. Dar *Enciclopedia* se dovedea, în tensiunea ideologică şi revoluţionară ce anunţa prăbuşirea Vechiului Regim, tot mai incomodă pentru oficialităţi. Represiunea contra ei s-a accentuat după ce Helvetius a publicat, în 1758, lucrarea sa *Despre spirit*, scriere incendiară, în spatele căreia Curtea a văzut însăşi influenţa *Enciclopediei*, iar în spatele acesteia, „o conspiraţie" contra religiei şi autorităţii statale: în consecinţă, la 5 martie 1759, *Enciclopedia* a fost trecută la index, editorului Le Breton fiindu-i revocat privilegiul care reglementa apariţia legală a scrierii. Papa Clement XIII a condamnat şi el lucrarea, cerînd ca exemplarele existente să fie arse.

Presiunilor din afară li se adăuga sciziunea din interiorul taberei enciclopediştilor. După Jean-Jacques Rousseau, nemulţumit de articolul despre oraşul Geneva (din care era originar), Diderot avea să fie abandonat ulterior de d'Alembert şi apoi de Voltaire. Dar ideea nu a fost părăsită. Cu ajutorul cavalerului Louis de Jaucourt şi folosind subterfugiile semilegalităţii, Diderot a stăruit în planul său, aducîndu-l la împlinire. În 1772, obiectivul era definitiv încheiat, lucrarea integrală numărînd 17 volume de texte şi 11 de planşe. Anul amintit nu însemna însă un sfîrşit. Abia odată cu el începea adevărata „aventură" a *Enciclopediei*.

Un best-seller al literaturii iluministe

Lucrarea, aşa cum o gîndise Le Breton, era o ediţie in-folio[1], luxoasă, accesibilă mai ales cercurilor aristocra-

[1] *In-folio, in-quarto, in-octavo* — format de carte în care coala de hîrtie se îndoaie în două, în patru, respectiv în opt.

tice. Dar mesajul cărții, o veritabilă biblie a rațiunii era mult mai larg. Scandalul ce i-a însoțit apariția, aducîndu-i ostracizarea chiar în țara ale cărei spirite au conceput-o, i-a asigurat în același timp seducția. *Enciclopedia* devenise pentru cei mai mulți editori ai vremii o afacere rentabilă, ușor de folosit în condițiile veacului XVIII cînd pirateria tipografică era în plin avînt. Astfel, nici nu se încheiase prima ediție realizată prin truda lui Diderot, cînd, în 1758, a început o nouă ediție în localitatea italiană Lucca. Alte ediții, tot *in-folio*, au urmat la Livorno și Geneva, semn că opera enciclopedică era cerută de publicul cititor.

Dar adevărata aventură a *Enciclopediei* (reconstituită recent de istoricul R. Darnton), a început abia odată cu edițiile *in-quarto* și *in-octavo*, apărute la Geneva, Neuchâtel și, respectiv, Lausanne și Berna. Mai ieftine și într-un tiraj mai mare, ele au avut o audiență socială considerabilă, făcînd cu putință ca *Enciclopedia* să devină ceea ce cu un termen de azi am numi un „*best-seller*" al literaturii iluministe. Ilustrativă pentru larga răspîndire pe care *Enciclopedia* a găsit-o în lumea modernă este statistica pe care R. Darnton a întocmit-o în legătură cu tirajele lucrării. Într-o epocă în care tirajul unei lucrări într-un singur volum se ridica cu greu la 1 500 exemplare, un librar lyonez estima ca necesară tipărirea *Enciclopediei* (o lucrare în 36 volume) în 4 000 exemplare, pentru a adăuga apoi la calculul inițial încă 2 000! Oricum, pentru editori a fost o mare afacere — una din cele mai mari afaceri editoriale de-a lungul timpului finalizată cu un profit nemaiîntîlnit pînă atunci: la o investiție inițială de 70 000 lire, tipărirea marii opere a adus un beneficiu de 2 500 000, de peste 35 de ori mai mare decît investiția! Ce însemna, în fond, acest manifest ne-o spun și bibliotecile timpului, în care *Enciclopedia* devenise de nelipsit. Opera avea o semnificație ideologică pe care autobiografia lui Stendhal a surprins-o cel mai bine: „Tatăl și bunicul meu aveau *Enciclopedia* lui Diderot și d'Alembert in-folio; este, sau mai de grabă era, o lucrare de 7-8 000 de franci. Trebuie o influență deosebită pentru a convinge un provincial să investească un asemenea capital în cărți, de unde trag astăzi concluzia că înainte de a mă naște, tatăl și bunicul meu trebuie să fi fost de-a dreptul atrași de filosofie. Tatăl meu mă vedea răsfoind *Enciclopedia* cu amărăciune. Aveam cea mai mare încredere în cartea aceasta,... din cauza urii înverșunate pe care ea o provoca preoților care ne vizitau casa. Marele vicar și părinte Rey, o figură boțită... făcea o grimasă deosebită, pronunțînd din colțul buzelor numele lui Diderot și d'Alembert. Această grimasă îmi dădea o bucurie intimă și adîncă".

Enciclopedia devenea astfel părtașă la întreținerea stării de protest contra instituțiilor retrograde, elogiind democrația, rațiunea, armonia socială și pacea dintre popoare. Cu acest mesaj, ea a trecut dincolo de hotarele Franței, la nord și sud de Alpi, pînă în Europa Centrală sau răsăriteană, fiind comandată de la Pesta, Varșovia, Petersburg și Moscova.

Transilvania, Țara Românească și Moldova

Faima lucrării a ajuns pînă în spațiul românesc. Încă de la începutul acestui veac, N. Iorga recomanda atenției o scrisoare a luminatului cărturar din secolul XVIII, Chesarie de la Rîmnic, în care acesta se interesa de „o carte ce să numește sfrențozește *Dictionnaire encyclopèdique*". Pe urmele acestei informații, Alexandru Duțu a ajuns apoi la concluzia că, în cele din urmă, amintitul cărturar a intrat în posesia mult rîvnitei cărți și a folosit-o în propriile-i scrieri. Mai mult decît atît, el s-a dovedit a fi „primul scriitor român care a *tradus* texte" din *Enciclopedia* lui Diderot.

Exemplul nu este singular. Lui i se adaugă și altul, aflat din corespondența istoricului de origine greacă Daniel Philippidés cu savantul francez Barbié de Bocage, în care autorul vestitei *Istorii a Românie* se arăta deosebit de interesat de *Enciclopedia metodică*, comandînd-o pentru boierul ieșean Balș și fiii săi, al căror dascăl era.

Numeroasele exemplare ale vestitei opere păstrate în diferitele biblioteci din țară întregesc imaginea difuzării ei în societatea românească încă de la finele veacului XVIII și începutul secolului XIX. Prezența ei era astfel doar un element, alături de numeroase altele, care au alimentat starea de spirit a vremii, îmbogățind orizontul cunoașterii umane și pregătind-o pentru evenimentele revoluționare ce se anunțau.

O întrebare s-ar putea ridica în legătură cu marea scriere: ce loc ocupau știrile despre români între miile și miile de articole ce inventariau datele cunoașterii umane? Răspunsul ni-l dau articolele despre *daci* (semnate chiar de Diderot) și cele despre *geți*, *Transilvania*, *Moldova* și *Țara Românească*, datorate lui Jaucourt. S-ar putea spune că ele exprimau nivelul cunoștințelor despre români în vremea respectivă. Nu erau, desigur, singurele referințe în acest sens în conștiința europeană, dar ele prezintă o importanță prin însuși faptul că figurau într-o carte a cărei audiență s-a dovedit atît de importantă.

Astfel, articolul lui Diderot despre daci conținea, în ciuda unor inerente inexactități, o bună delimitare a spațiului locuit de aceștia, indicînd, în linii mari, Transilvania, Țara Românească și Moldova. Se aminteau apoi cîteva momente din istoria Daciei: cucerirea ei de către Traian și transformarea în provincie romană. Articolul despre geți, scris de Jaucourt, sublinia mai ferm identitatea acestora cu dacii și îi distingea de goți, înlăturînd astfel o confuzie ce se stîrnise o dată cu opera lui Iordanes (sec. VI) și care stăruia în opera unor istorici.

(Continuare în p. 32)

Împotriva fascismului şi revizionismului

EFORTURI ALE APĂRĂRII NAŢIONALE ROMÂNEŞTI ÎN ANII '30

Dr. GHEORGHE ZAHARIA, Dr. CONSTANTIN BOTORAN

Începutul deceniului patru a marcat recrudescenţa forţelor revanşarde şi revizioniste din Europa şi de pe alte continente. Regimurile totalitare şi fasciste dintr-o serie de ţări europene (Ungaria — 1919, Italia — 1922, Bulgaria — 1923, Portugalia — 1926) au încercat să profite de greutăţile provocate de criza economică din anii 1929-1933 pentru a-şi consolida poziţiile pe plan intern şi a-şi face cunoscute planurile de expansiune teritorială pe calea revizuirii cu forţa a tratatelor de pace ce statuau noile realităţi postbelice. În Italia s-a declanşat o violentă campanie prorăzboinică vizînd crearea „marelui imperiu" italian pe calea cuceririlor în Europa de Sud-Est şi în Africa. La o întrunire desfăşurată în 1930 la Florenţa, Mussolini a rostit un discurs în care declara: „...Cuvintele sînt lucruri frumoase dar puştile, tunurile, vapoarele, avioanele sînt încă şi mai frumoase". La rîndul lui, Gömbös Gyula, venit în fruntea guvernului din Ungaria la sfîrşitul anului 1932, a proclamat revizionismul ca politică oficială de stat şi nu s-a sfiit să indice chiar şi viitoarele direcţii de agresiune.

Flagranta încălcare a Tratatului de la Versailles

În urma alegerilor parlamentare de la 30 ianuarie 1933, Hitler, conducătorul partidului nazist, a fost numit cancelar al Germaniei. Pentru reacţiunea mondială, acest act a constituit semnalul intensificării acţiunilor revanşarde şi revizioniste, de pregătire a unui nou război mondial. De la acea dată Germania hitleristă a promovat tot mai stăruitor şi făţiş o politică de subminare a stabilităţii politice europene de expansiune şi de sprijinire a revizuirii configuraţiei teritoriale dintr-o serie de state, configuraţie hotărîtă de acte plebiscitare. „Germania pangermană de mîine — scria unul din apropiaţii lui Hitler — trebuie să cuprindă, în afară de Franţa

Mai 1936: mari manifestaţii la Bucureşti sub lozinci antirevizioniste şi antirăzboinice

orientală, Belgia, Olanda, Luxemburgul, Elveţia, Ungaria, Polonia, Ucraina, România şi Serbia". Încurajat de eşecul Conferinţei de dezarmare[1] şi de politica concesivă a guvernelor de la Londra şi Paris, guvernul nazist a părăsit Liga Naţiunilor (octombrie 1933), iar în 16 martie 1935 a decretat serviciul militar obligatoriu, înlăturînd astfel definitiv restricţiile impuse Germaniei prin Tratatul de pace de la Versailles.

La 18 iunie 1935, prin încheierea acordului naval anglo-german[2], s-a făcut un nou pas pe calea revizuirii Tratatului de la Versailles; în octombrie acelaşi an, Italia fascistă a atacat Etiopia. În anul 1936 Germania hitleristă a denunţat Tratatul de la Locarno[3] şi a ocupat zona demilitarizată renană, pentru ca apoi, alături de Italia fascistă, să înceapă intervenţia împotriva Republicii spaniole.

Într-un raport retrospectiv întocmit de comandamentul armatei franceze se aprecia că „data de 16 martie 1935 a marcat o turnură decisivă în istoria europeană dinainte de război. Guvernul francez — se spunea în continuare — n-a reacţionat; el a lăsat să se înfăptuiască, fără măcar să protesteze, cea mai flagrantă violare a Tratatului de la Versailles..." Planurilor expansioniste şi războinice ale lui Hitler li se asociau toate statele la conducerea cărora se găseau cercuri revizioniste captate de vraja revanşardă. Vorbind despre identitatea de ţeluri şi interese ale acestor state, Konstantin von Neurath, ministrul de externe german, spunea: „...Luptînd pentru desfiinţarea Tratatului de la Versailles, Germania, în mod firesc, este nevoită de a da sprijinul său moral tuturor celor care luptă pentru revizuirea tratatelor".

Guvernul de la Budapesta, condus de Gömbös Gyula a raliat în mod deschis politica Ungariei la politica revanşardă promovată de naziști. El a fost primul şef de guvern care l-a felicitat pe Hitler cu prilejul preluării puterii şi s-a grăbit să-i facă o vizită oficială, în iunie 1933, cu care prilej între cei doi au fost puse bazele unei colaborări multilaterale de lungă durată. La începutul anului 1935 comandamentul armatei ungare îşi definitivase planurile de război. Dintr-un raport al ataşatului militar al S.U.A. la Viena, întocmit pe baza declaraţiilor dr. Eckhard Tibor, reprezentantul Ungariei la Societatea Naţiunilor, şi ale ataşatului militar ungar la Viena, colonel Hochenburger, cu care autorul documentului avusese repetate discuţii, rezultă că Ungaria urmă să-şi realizeze scopurile revizioniste în contextul unui război generalizat la scara întregii Europe, cînd cele trei state vecine — România, Iugoslavia şi Cehoslovacia — probabilii săi adversari, s-ar fi aflat angajate cu majoritatea forţelor armate pe alte fronturi. În acest caz, revizioniştii unguri sperau să-şi satisfacă expansiunea mai întîi pe seama României, pe care o considerau angajată cu majoritatea forţelor spre răsărit, Cehoslovacia şi Iugoslavia neputînd interveni în ajutorul ei, deoarece urmau să fie atacate din spate de Germania, Polonia şi, respectiv, de Italia.

Eforturile ungare de înarmare şi revizuire a tratatelor de pace se coroborau cu cele desfăşurate în acelaşi scop de diplomaţia bulgară. Bazele colaborării dintre cele două guverne fuseseră puse cu prilejul vizitei efectuate la Sofia de Gömbös Gyula, în noiembrie 1933, în cursul căreia primul ministru ungur declarase omologului său bulgar că „în curînd vom purta din nou uniforma". Italia fascistă încuraja şi sprijinea la rîndul ei, prin variate mijloace, reînarmarea Ungariei, Austriei şi Bulgariei.

În eventualitatea unui atac neprovocat

Prin poziţia sa geografică, prin resursele materiale şi umane, România devenise o ţintă de prim ordin în planurile expansioniste ale Germaniei hitleriste şi ale aliaţilor săi. „Petrolul românesc şi grînele româneşti — scria un ziar german în 1934 — nu ne pot aparţine decît nouă. Bogatul bazin dunărean trebuie să fie adjudecat odată pentru totdeauna, ca zonă de influenţă germană".

Printre mijloacele preconizate de cercurile conducătoare din România menite să asigure şi să apere independenţa naţională şi integritatea teritorială a statului un loc important l-au ocupat consolidarea şi extinderea alianţelor cu acele ţări a căror politică externă urmărea obiective similare cu cele ale României. Astfel, în februarie 1933, Mica Înţelegere a fost transformată într-un organism internaţional unificat, „deschis eventual şi altor state", cu un organ director — Consiliul permanent — format din miniştrii de externe ai ţărilor componente şi un secretariat permanent la Geneva. Se prevedea, de asemenea, crearea unui consiliu economic pentru întărirea economiei şi înzestrarea eficientă a armatelor statelor componente (România, Cehoslovacia şi Iugoslavia).

România şi partenerele sale din Mica Înţelegere au semnat la Londra (3-5 iulie 1933), convenţia pentru definirea agresorului propusă de U.R.S.S., completată cu definiţia teritoriului, acţiune considerată de diplomaţia română drept un pas însemnat pe linia organizării securităţii colective şi apărării păcii.

Un an mai tîrziu, împreună cu guvernele de la Ankara,

---

[1] Întrunită la Geneva cu participarea a 63 state, conferinţa şi-a desfăşurat lucrările de la 2 februarie 1932 pînă al 11 iunie 1935.

[2] În baza acestuia, Germania căpăta permisiunea să-şi construiască o flotă de război cu un tonaj reprezentînd 35 la sută din cel britanic şi o flotă de submarine de 45 la sută din cea a Angliei.

[3] Conferinţa desfăşurată între 5 şi 16 octombrie 1925, cu participarea Belgiei, Cehoslovaciei, Germaniei, Franţei, Italiei, Marii Britanii şi Poloniei, adoptase acordurile semnate la 1 decembrie 1919 la Londra cu privire la garantarea graniţelor. Unul dintre cele mai importante era Pactul de garanţii renan, privitor la inviolabilitatea frontierelor franco-germane şi germano-belgiene şi la zona demilitarizată a Rinului.

Atena și Belgrad, interesate în menținerea statu-quoului postbelic, România participa la constituirea Înțelegerii Balcanice[1]. Totodată, conform recomandărilor conferinței șefilor guvernelor Micii Înțelegeri (desfășurată la București, în aprilie 1934), privind „îmbunătățirea relațiilor româno-sovietice și garanțiile prevăzute în Înțelegerea Balcanică", guvernul român efectua reducerea la jumătate a contingentelor României la frontiera cu Uniunea Sovietică, efective ce urmau să fie folosite pentru apărarea contra unei eventuale agresiuni din partea Ungariei și a aliaților ei prezumtivi. Scurt timp după aceea, România a stabilit relații diplomatice cu Uniunea Sovietică; la 9 iunie 1934, a avut loc la Geneva schimbul de instrumente diplomatice pentru recunoașterea U.R.S.S. de către România și Cehoslovacia, iar un an mai tîrziu, guvernul român a adoptat hotărîrea de a împuternici pe ministrul de externe să facă demersuri în scopul încheierii unui tratat de asistență mutuală româno-sovietică[2], similar celor semnate de U.R.S.S. cu Cehoslovacia și Franța.

Orientarea externă a țării s-a oglindit și în concepția planurilor Marelui Stat Major al armatei române (M. St. M.) în care se aprecia, la sfîrșitul anului 1935, că „mulțumită eforturilor depuse de conducerea politicii noastre externe..., într-un conflict european Rusia poate interveni alături de Franța și Cehoslovacia, încît putem conta pe atitudinea binevoitoare a Rusiei față de noi".

Pentru punerea în aplicare a Pactului Micii Înțelegeri în probleme militare, între 25-28 martie 1934 s-au întrunit la București șefii marilor state majore ale armatelor română, iugoslavă și cehoslovacă în vederea stabilirii posibilităților de apărare în cazul unei agresiuni din partea Ungariei și Bulgariei, fiecare separat sau împreună, precum și în situația unui conflict generalizat. Cu acest prilej, șeful M.St.M. a prezentat *Proiectul de operațiuni nr. 4*, care estima condițiile generale de agresiune asupra României din partea Ungariei, concomitent cu atacarea sau amenințarea Cehoslovaciei de armatele germane și austriace, iar a Iugoslaviei de forțe italiene și albaneze (efectivele, datele și direcțiile de atac, obiectivele). În această eventualitate, măsurile de apărare erau concepute în ideea că pericolul cel mai probabil pentru fiecare dintre cele trei state aliate îl constituia Ungaria horthyistă, și, prin urmare, colaborarea militară dintre ele, „păstrînd nealterat caracterul *tratatelor de alianță politică* trebuie să se limiteze la organizarea *ripostei* împotriva unui atac neprovocat din partea acestei țări". Amenințarea din partea Ungariei devenea și mai mare în cazul unui conflict generalizat, situație în care ea putea să atace unul din cele trei state aliate în cooperare cu armatele unor puteri revizioniste și revanșarde.

Pe baza acestor considerații politico-strategice, șefii statelor majore ale celor trei armate aliate se angajau „a interveni pe lîngă guvernele lor, pentru a ajunge la un act adițional al acordurilor politice existente, care să poată permite, în cazul unui conflict european general, de a lua imediat ofensiva împotriva Ungariei, în condițiile de executare stabilite prin convenția militară". Măsuri similare de apărare au fost adoptate și la întîlnirile șefilor de state majore care au avut loc ulterior la Praga (noiembrie 1934), Belgrad (noiembrie 1935), București (iunie 1936), Praga (decembrie 1937). S-a avansat chiar ideea formării, în caz de război, a unui comandament unic și crearea în comun a unei industrii de interes militar.

Pe măsură ce norii grei ai războiului se adunau deasupra Europei, forurile politice și militare de la București au încercat să vitalizeze și cooperarea militară cu statele din Înțelegerea Balcanică. De la convențiile militare bilaterale, concepute ca un prim pas spre o alianță militară a celor patru state aliate — România, Iugoslavia, Turcia și Grecia — s-a ajuns, în noiembrie 1935, în cadrul întrunirii de la Belgrad, la parafarea convenției tripartite româno-turco-iugoslave, care prevedea o acțiune imediată și comună a celor trei state pentru a anihila o eventuală agresiune în Balcani. Cele trei state urmăreau să neutralizeze, încă de la început, pericolul pe care-l reprezenta revizionismul guvernului bulgar monarho-fascist, pentru a putea ulterior să-și concentreze majoritatea forțelor pe fronturile principale. Ulterior, la această convenție a aderat și Grecia, sub rezerva că aceasta „nu poate, în nici un caz, în executarea angajamentelor asumate prin pact, să facă război uneia din marile puteri". La prima conferință a șefilor marilor state majore din cele patru țări aliate (Ankara 28 octombrie-4 noiembrie 1937), se preciza că intrarea în funcțiune a alianței militare cvadripartite era limitată la un conflict pur balcanic, în care una din puterile contractante era victima agresiunii din partea Bulgariei sau Albaniei (acționînd singure sau împreună cu Ungaria). Tot la această întrunire erau stabilite și forțele militare cu care urma să intervină fiecare dintre aliați în caz de agresiune, precum și modalitățile concrete de cooperare în producția și schimburile materialelor de război.

Strategii militari români apreciau cooperarea politică și militară din cadrul Înțelegerii Balcanice nu numai prin prisma unei apărări în comun a membrilor acestui pact, ci și ca o prelungire în sud-estul Europei a Micii Înțelegeri. Cele două alianțe politice și militare, legate între ele prin prezența României și Iugoslaviei, puteau constitui — după opinia românească — un baraj în calea înaintării

---

[1-2] *Magazin istoric*. nr. 4/1981; 1/1967.

germano-italiene spre sud-estul Europei. Potențialul de război de care dispuneau laolaltă România, Iugoslavia, Cehoslovacia, Turcia și Grecia, în anii premergători războiului, ar fi putut, în condițiile în care s-ar fi asigurat sprijinul Angliei, Franței și Uniunii Sovietice, să constituie un front de apărare a statu-quoului în această parte a Europei în fața puterilor revizioniste și revanșarde.

„Obiectivul imediat al Germaniei va fi România"

Cercurile politice și militare românești vedeau tot mai clar în anii 1937-1939 perspectiva izolării țării în exterior și a unei agresiuni germano-ungare căreia trebuia să i se facă față cu forțe proprii. În acest context, frontiera de vest a căpătat o însemnătate deosebită, spre ea fiind îndreptate eforturile principale. Crearea unei zone fortificate la vest urmărea să bareze direcțiile principale de pătrundere a agresorului în interiorul teritoriului național și să evite un eventual atac prin surprindere din partea forțelor unite germano-ungare. La 17 iunie 1937, a fost aprobat un program general de fortificații și suma anuală de 1,5-2 miliarde lei pentru executarea fortificațiilor la „Poarta Someșului".

Pe baza datelor de care dispunea, M.St.M. a ajuns la concluzia că în 1939 „cea mai probabilă intențione a. Germaniei este să realizeze etapa cea mai ușoară și mai sigură, adică penetrația spre sud-est și în România pentru a stăpîni gurile Dunării, a-și amenaja o bază puternică în Marea Neagră și a-și crea o puternică și largă bază de operații (strategică și economică) pentru ca să poată trece apoi la ultima și cea mai grea etapă în expansiunea sa spre est și spre sud. Deci obiectivul principal și imediat al Germaniei va fi România".

Intrarea trupelor germane în Boemia și Moravia (martie 1939), decretarea mobilizării generale a armatei ungare și concentrarea unor puternice efective la frontiera cu România lăsau să se întrevadă că statele revanșarde și revizioniste se deciseseră să treacă la o „reglementare" a chestiunilor din sud-estul Europei, inclusiv pe calea folosirii forței armate.

În fața acestei primejdii, cercurile conducătoare din România s-au arătat decise să apere cu armele teritoriul țării și să frîneze agresiunea. În momentul invadării Cehoslovaciei, guvernul Armand Călinescu a decretat mobilizarea parțială a armatei, concentrînd forțe la frontierele de nord-vest ale țării. La 14 martie, s-a încheiat completarea efectivelor la unitățile din vest, iar la 15 martie, avînd în vedere mobilizările din Ungaria și invadarea de către aceasta a Ucrainei subcarpatice, s-a decis constituirea unui grup de siguranță spre această regiune pînă la intrarea în dispozitiv a grupului operativ „Maramureș", care avea misiunea „să acopere frontiera de nord a Transilvaniei între Halmeu și Vîrful Stog".

Paralel cu eforturile ce se făceau pe plan politic și militar, comandamentul superior al armatei a trecut la reconsiderarea strategiei apărării naționale în funcție de noile realități politice. Evaluînd raportul de forțe existent în primele opt luni ale anului 1939 între statele interesate în menținerea statu-quoului și statele revizionist-revanșarde, M.St.M. ajungea la concluzia că „în ansamblu coaliția rezultată din alianța franco-engleză, sporită cu Polonia și Înțelegerea Balcanică (chiar fără Iugoslavia) poate opune inițial Axei germano-italiene și sateliților ei (Ungaria, Bulgaria, Spania) *forțe sensibil egale*, cu condiția ca intrarea în acțiune să se facă de la început solidar și simultan de toate puterile coaliției". Se considera că, în desfășurarea ulterioară a operațiilor militare dintre cele două coaliții, timpul va lucra în defavoarea puterilor agresoare, date fiind resursele imense ale Statelor Unite ale Americii, U.R.S.S. și imperiilor coloniale englez și francez. Se aprecia, de asemenea, că intrarea foarte probabilă a S.U.A. în război și scoaterea din cauză a flotei italiene din Marea Mediterană vor fi factori determinanți în asigurarea victoriei coaliției antihitleriste. „Oricare ar fi dificultățile prin care ar trece inițial, — concludeau experții militari — o Românie victorioasă alături de coaliție n-ar avea nimic de temut în ce privește viitorul său. În schimb, o Românie victorioasă alături de Centrală [Germania și Italia] ar fi un stat vasal din punct de vedere economic, politic și cultural Germaniei".

Intuind cadrul general în care avea să se desfășoare cea de-a doua conflagrație mondială, factorii români de decizie politică și militară erau conștienți că planul strategic de apărare națională nu putea fi realizat decît dispunînd de o armată puternică, bine instruită și dotată cu armament și tehnică de luptă. Unii fruntași politici și oameni de știință, generali și ofițeri superiori îndemnaseră la crearea unei industrii autohtone de apărare națională. „Războiul actual — constata fizicianul Horia Hulubei — e făcut cu inteligență, nu cu mușchii noștri, mult mai mult cu industria evoluată și standardizată la extrem, decît cu vorbe patriotice. Cea din urmă industrie și cea mai mică inteligență creatoare — continua el — este o armă infinit mai distrugătoare, în caz de apărare de țară, decît orice elan generos".

După 1934, statul român, fără a abandona comenzile în străinătate, a întreprins primele măsuri care vizau fabricarea în țară a unei părți din armamentul și munițiile de care armata avea nevoie. Lansarea împrumutului de înzestrare a țării (5 noiembrie 1934), introducerea „timbru-

lui aviației" și înființarea Fondului Apărării Naționale (13 noiembrie 1934), promulgarea de legi încurajatoare pentru industria de armament și muniții, alocarea de masive fonduri bugetare pentru nevoile armatei, încheierea de noi convenții cu firme străine producătoare de tehnică de luptă, crearea unui minister special — Ministerul înzestrării armatei (14 octombrie 1938) — toate acestea dovedeau cît de presantă devenise problema asigurării capacității de apărare a țării.

Dar în pofida eforturilor tardive din anii 1934-1939, specialiștii constatau, cu puțin timp înainte de declanșarea conflagrației mondiale: „Se caută astăzi — se afirma, pe drept cuvînt, în *Enciclopedia României*, editată în acei ani — ca printr-un efort într-adevăr impresionant, să se cîștige timpul pierdut și să se îndrepte toate relele comise în trecut față de apărarea țării".

Muncitorimea — în primele rînduri ale bătăliei

Anul 1938 aducea cotitura hotărîtoare în direcția declanșării de către statele fascisto-revizioniste a unei noi conflagrații mondiale. În martie 1938, Germania anexa Austria[1], aducîndu-și trupele în imediata vecinătate a Cehoslovaciei, următoarea victimă. Pentru ocuparea acesteia, naziștii au provocat așa-numita „criză cehoslovacă", guvernul hitlerist fiind secondat în toată această acțiune de guvernele ungar și polon. Ca și în cazul celorlalte încălcări ale tratatelor de pace, marile puteri, îndeosebi Marea Britanie și Franța, manifestă și în cursul anului 1938 aceeași poziție conciliatoare, politică ce culminează la 30 septembrie prin semnarea acordului de la Miinchen[2], în urma căruia Germania a anexat regiunea sudetă. La 2 octombrie 1938, trupele polone au ocupat regiunea Těšin, iar o lună mai tîrziu, prin primul Diktat de la Viena, Ungaria horthyistă anexează un teritoriu de 12 000 km pătrați, cu o populație de 1 000 000 locuitori.

Poporul român s-a ridicat hotărît la luptă împotriva fascismului și revizionismului, pentru apărarea independenței și integrității patriei. Clasa muncitoare din țara noastră, partidele ei politice au demascat natura agresivă a fascismului și revizionismului, pericolul imens pe care acestea îl reprezentau pentru pacea și securitatea poporului român. Partidul Comunist Român are meritul de a fi fost prima forță politică din țară care a înțeles primejdia reală a hitlerismului, a fascismului în general, pentru destinele României. Pentru a se putea face față cu succes agresiunii fascisto-revizioniste, P.C.R. preconiza ralierea pe o platformă comună a tuturor partidelor și organizațiilor, claselor și grupărilor sociale ale căror interese coincideau cu interesele fundamentale ale țării, ale democrației, într-un larg front popular de solidaritate și luptă pentru apărarea independenței și integrității patriei, pentru bararea drumului fascismului. Clasa noastră muncitoare își exprima acordul total cu lupta pentru apărarea patriei, deoarece „rezistența înarmată a poporului în caz de agresiune e legitimă și ea [muncitorimea română] va merge în primele rînduri ale bătăliei". În documentul intitulat *Momentul politic și sarcinile imediate ale muncitorilor înaintați din România*, editat în aprilie 1938, după ce dezvăluia intențiile cercurilor politice occidentale de a canaliza agresiunea nazistă spre estul și sud-estul Europei, Partidul Comunist Român susținea cu tărie „întărirea alianței cu Franța, Cehoslovacia, Iugoslavia, Înțelegerea Balcanică, încheierea pactului de neagresiune cu Uniunea Sovietică", văzînd în acestea o pîrghie puternică în efortul de barare a politicii agresive a nazismului. La rîndul său, Partidul Social-Democrat, în cadrul unor întruniri organizate, a condamnat politica expansionistă a statelor fasciste, apărînd — cum scria *Lumea nouă* din 6 februarie 1938 — „dreptul sfînt al fiecărui popor de a trăi o viață independentă și de stat", posibilă numai „prin înscăunarea în politica internațională a unui sistem de drept care asigură fiecărui popor în mod absolut independența națională".

Hotărîrea clasei muncitoare de a combate prin tote mijloa-

Milan Stoiadinovici, N. Petrescu-Comnen și Camil Krofta — miniștri de externe ai Iugoslaviei, României și Cehoslovaciei, în timpul lucrărilor Consiliului permanent al Micii Înțelegeri, reunit la Sinaia în mai 1938

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 3/1969; 9/1973 și 2-3/1982.

cele fascismul și revizionismul, mergînd pînă la lupta cu arma în mînă, a influențat puternic cugetele și inimile întregului nostru popor. Astfel, sub îndrumarea și conducerea partidului comunist, a celorlalte partide muncitorești, precum și a altor grupări și personalități politice lucide, patriotice au fost create zeci de organizații democratice, antifasciste și antirevizioniste, s-au editat numeroase organe de presă, s-au organizat ample demonstrații antifasciste și antirevizioniste, care au culminat cu aceea din ziua de 1 Mai 1939, demonstrații desfășurate sub lozincile *Vrem România liberă și independentă!*, *Jos fascismul!*, *Jos agresorul hitlerist!* Referindu-se la semnificația demonstrației de la 1 Mai 1939, tovarășul Nicolae Ceaușescu, unul din principalii ei organizatori, aprecia că aceasta *„a fost prima și poate printre cele mai importante demonstrații din Europa în acea perioadă, după invadarea de către hitleriști a Cehoslovaciei. Cînd în unele țări era o oarecare stare de așteptare, muncitorimea română, sub conducerea comuniștilor, s-a ridicat și a demonstrat că nu trebuie să ne plecăm în fața fascismului, că trebuie să ridicăm steagul luptei și că, unită, muncitorimea, popoarele pot bara calea fascismului!"*

Cauze multiple au făcut ca voința poporului român să fie nesocotită și România să fie aruncată în brațele fascismului în condițiile izolării ei pe plan extern, ale răsturnării raportului de forțe în favoarea puterilor revizioniste și revanșarde.

Experiența obținută de forțele revoluționare, democratice și patriotice, în frunte cu Partidul Comunist Român, în perioada anterioară împingerii țării în războiul hitlerist, avea să-și dea roadele în anii luptei grele împotriva dominației Germaniei naziste, în organizarea și înfăptuirea insurecției victorioase din august 1944, începutul glorios al Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, înscriind România pe traiectoria unor profunde transformări politice și sociale.

MAXIMILIANUS TRANSYLVANUS

(Urmare din p. 23)

ma acestei călătorii, arătînd că participanții la expediție sînt „marinari, fireşte, mai vrednici de amintirea noastră, decît cei ce fură numiți de cei vechi Argonauți".

În ultima parte a vieții, Maximilianus Transylvanus a părăsit Spania, stabilindu-se, din 1524, în Țările de Jos. În această perioadă, a îndeplinit mai multe servicii administrative și l-a cunoscut îndeaproape pe Erasmus din Rotterdam, căruia i-a administrat veniturile provenite din renta acordată cărturarului olandez de autoritățile din Mecheln. Tot în acest timp, Transylvanus a legat o strînsă prietenie cu Nicolaus Olahus, alt cărturar de pe meleaguri românești, ajuns în Țările de Jos, la curtea reginei Maria, devenită guvernatoarea acestei provincii[1].

În 1530, Transylvanus a rămas văduv, un an mai tîrziu s-a recăsătorit, ultimii ani de viață găsindu-l implicat în procese de moștenire din prima căsătorie care nu se încheiaseră la data decesului său (anul 1538).

Desfășurîndu-și activitatea departe de țara sa de origine, Maximilianus Transylvanus ocupă un loc important (din păcate prea puțin relevat) în cultura noastră, îndeosebi pentru prioritatea pe care o are în descrierea celui dintîi înconjur al pămîntului. Menționăm că relatarea sa a cunoscut și o versiune românească (datorată lui P. A. Georgescu), fără facsimile; este pentru prima oară cînd publicăm o imagine de pe această scriere, după ediția de la Roma, din septembrie 1523.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1968.

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN ENCICLOPEDIA LUI DIDEROT

(Urmare din p. 26)

Datele despre marile provincii istorice românești porneau de la aceeași realitate. Jaucourt scria astfel că „Țara Românească și Moldova nu constituiau altă dată decît o singură provincie a dacilor". În rest, informațiile despre succesivele cuceriri ale țărilor române erau destul de confuze, reținînd totuși natura raporturilor față de turci în virtutea relațiilor tributale, deci atestînd situația aparte a principatelor în raport cu provinciile otomane propriu-zise.

Mai întins era articolul despre Transilvania, socotită „parte a vechii Dacii" și despre romanizarea ei (Jaucourt). El se referea apoi la momentul în care împăratul Aurelian a retras trupele romane[1], precizînd că țara a redevenit liberă și că „mai multe inscripții, drumuri publice, urmele podului lui Traian, alte vechi monumente fac probacoloniilor pe care vechii romani le-au stabilit în această provincie". Odată cu instabilitatea din zonă, Ștefan cel Sfînt, regele Ungariei, a cucerit apoi această parte, dar „țara" și-a avut mereu cîrmuirea sa proprie sub un voievod.

Deși restrînse, știrile respective sintetizau în cîteva adevăruri fundamentale ale istoriei românilor, respectiv, unitatea, continuitatea, latinitatea, originea comună. În *Enciclopedie* se cuprindea doar un crîmpei din cunoștințele proprii veacului XVIII despre trecutul lor. Faptul reprezenta însă un preludiu la masiva prezență a românilor în conștiința lumii din secolele următoare.

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1975.

Strălucite mărturii ale civilizației românești

Expresie a grijii partidului și statului nostru pentru dezvoltarea multilaterală a științei și culturii, cercetarea istorică din deceniile Epocii Nicolae Ceaușescu cunoaște o amploare fără precedent, concretizată în numeroasele noutăți apărute în toate domeniile activității istoriografice. Imaginile înfățișează cîteva din cele mai reprezentative și spectaculoase descoperiri arheologice făcute în anii ce au urmat Congresului IX al Partidului Comunist Român (Planșele 1, 2, 3, 4: din tezaurele de la Hinova, Cucuteni-Băiceni, Bunești-Averești, Peretu, Stîncești), ilustrative atît pentru amploarea investigației istorice ce se desfășoară pe tot cuprinsul țării, cît și pentru excepționalul nivel de cultură și civilizație dezvoltat de strămoșii noștri din antichitatea românească.

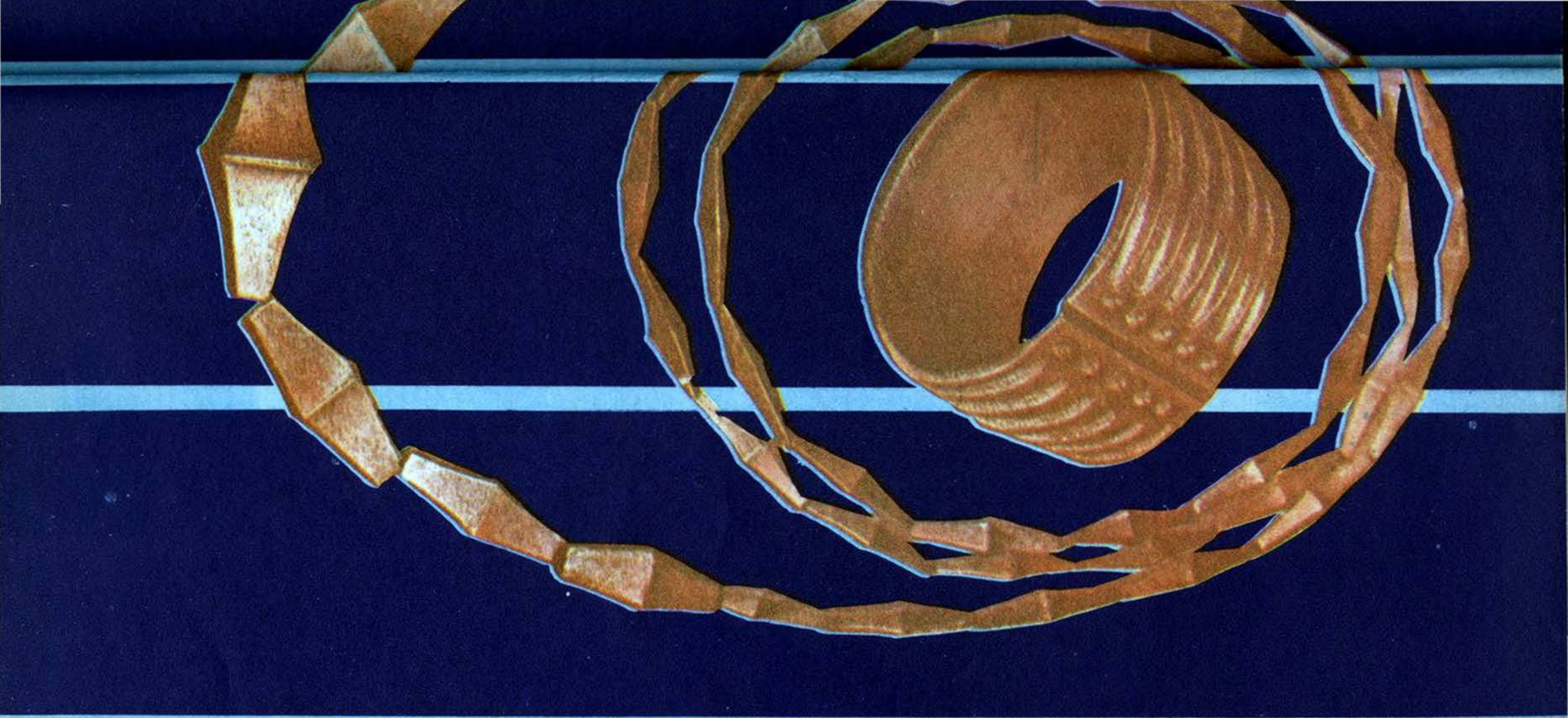

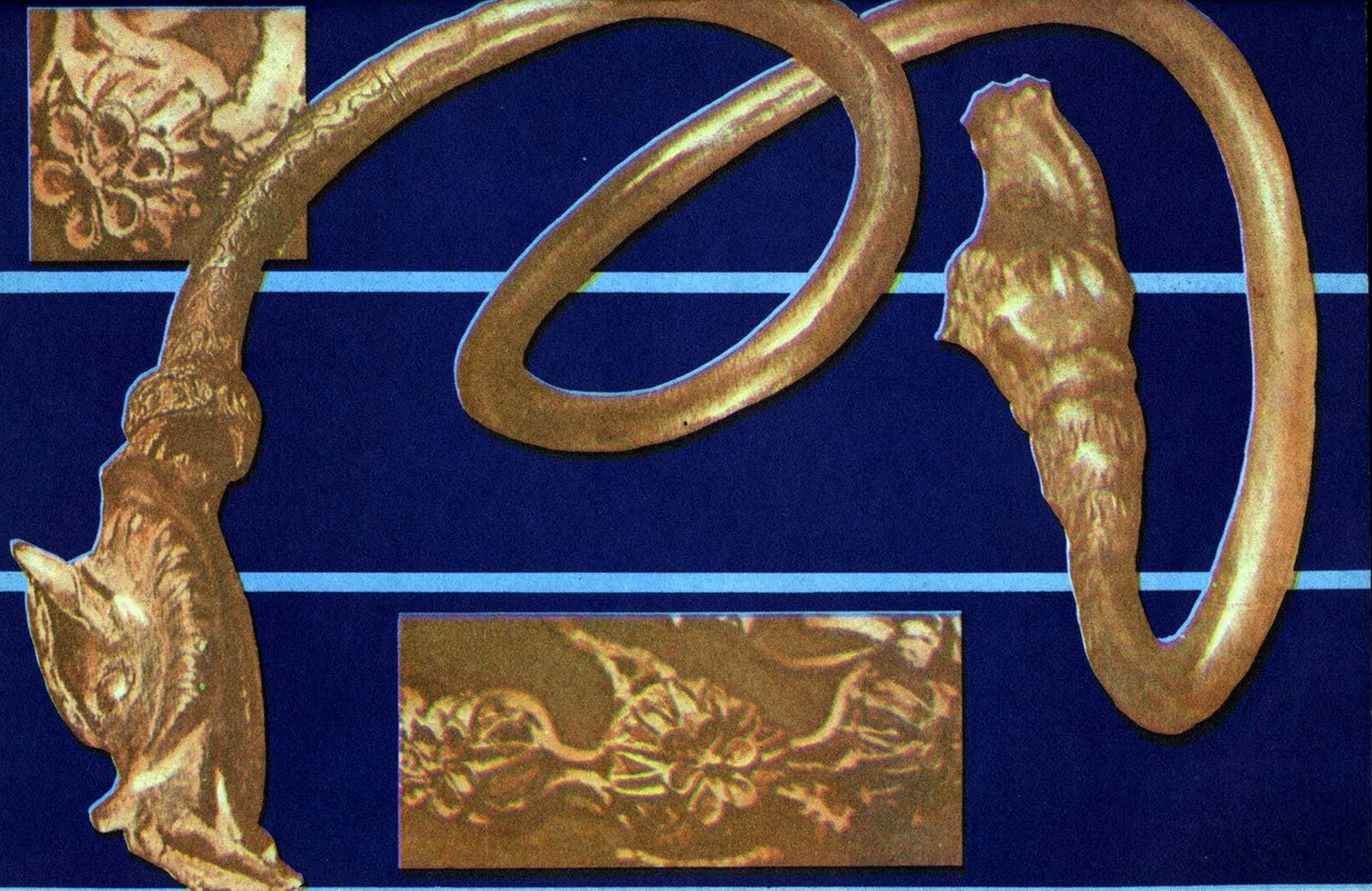

PE URMELE STRĂMOŞILOR

ION POPESCU-PUŢURI

La sfîrşitul secolului XVIII, în plină Epocă a Luminilor, savanţii Europei descopereau una din cele mai strălucite civilizaţii antice, făurite în Orientul Mijlociu, în marele imperiu al parţilor. Interesul faţă de cultura popoarelor din Orient era în necontenită creştere. Aşa, de pildă, Şcoala franceză de studii arabe a fost întemeiată de savantul Antoine Isaac Sylvestre de Sacy (1758-1838) autor, în 1793, a unei remarcabile lucrări Mémoires sur les antiquités de la Perse.

Studiile începute de Sylvestre de Sacy au fost ridicate pe o treaptă superioară de discipolul său, Antoine Jean Saint-Martin (1791-1832). Numit în 1820 la Academia de inscripţii şi în 1824 la Biblioteca regală a Franţei şi inspector al părţii orientale a expoziţiei regale, Saint-Martin a fost autorul a numeroase lucrări de orientalistică: Notiţe asupra Egiptului sub faraoni, Memorii geografice asupra Armeniei, Cercetări asupra morţii lui Alexandru.

Regalist convins, partizan al Restauraţiei, Saint-Martin a avut mult de suferit în urma revoluţiei din iulie 1830. Îndepărtat din funcţiile pe care le deţinuse, el a murit în mizerie, fără a mai apuca să-şi definitiveze principala operă Fragments sur une histoire des Arsacides (Fragmente ale unei istorii a arsacizilor).

Sarcina editării lor şi-a asumat-o o comisie condusă de orientalistul Félix Lajard. În prefaţă, editorii subliniază că preocupările lui J. Saint-Martin asupra istoriei arsacide datau de prin 1816-1817 şi cuprindeau cele patru ramuri regale ale dinastiei arsacizilor: din Persia, din Armenia, din India (sau Bactriania) şi arsacizii septentrionali — frecvent numiţi şi regi ai massageţilor sau alanilor (Balhouvenilor — numire dată de la oraşul Balh sau Balk, capitala ţării pe atunci, unde Arsaces I a pus temelia dinastiei Arsacizilor).

Saint-Martin îşi propusese să cerceteze originea acestor patru familii regale şi să traseze istoria fiecăreia, adăugînd şi istoria tuturor ramurilor colaterale ce au domnit peste unele mici regate sau principate. Din aceste proiecte a reuşit să definitiveze doar studiile ce cuprindeau originea arsacizilor din Persia şi Armenia şi istoria primilor lor regi.

El îşi propusese, de asemenea, să împartă în capitole fiecare din părţile ce compuneau lucrarea sa, fără a reuşi să ducă la capăt această intenţie. Comisia de redactare — regretînd că autorul nu a introdus nici o împărţire de acest fel în manuscrisul lucrării — a socotit că nu i se poate substitui. Totuşi, pentru a remedia unele inconveniente ce rezultă din această lipsă de subdiviziuni într-o lucrare atît de vastă, Félix Lajard a plasat, la sfîrşitul volumului II o amplă Tablă de materii alfabetică şi analitică, care suplineşte, într-un fel, titlurile şi sumarele capitolelor ce s-ar fi găsit în lucrare, dacă autorul i-ar fi făcut o ultimă verificare.

Această Tablă de materii, de fapt un amplu indice de nume şi locuri[1] — pe care îl prezentăm cititorilor Magazinului istoric — este deosebit de semnificativă asupra amploarei şi bogăţiei de idei şi informaţii cuprinse în cele două volume, ca şi asupra stadiului de civilizaţie atins de acest mare stat al antichităţii. Ea e precedată de trei tabele cronologice prezentînd — primul — seria regilor arsacizi din Persia, iar celelalte două seria regilor din Armenia.

---

[1] Precizăm că cifrele romane indică volumul, iar cele arabe arată pagina la care se află referirile respective.

ABDAGESE, tatăl lui Cinnacès, conspiră împotriva lui Artaban III, vol. II, p. 184; trecerea de care se bucura la Tiridate, nemulţumeşte pe satrapii Phraate şi Hléron, II, 186; la apropierea lui Artaban, el sfătuieşte pe Tiridate să se retragă dincolo de Tigru; urmările acestui sfat, II, 186, 187.

ABDOU, rege al Edessei, fiul lui Mazaour; durata domniei lui, I, 107.

ABDUS, conspiră împotriva lui Artaban III, vol. II, 182; moare otrăvit, II, 182.

ABENNÉRIGUS, rege al Spasini-Charax, dă în căsătorie pe fiica sa, Samache, lui Izate, I, 139.

ABGARE, supranumit *Fieka* sau Mutul, asasinează pe Bakrou, I. 107. ABGARE, rege al Edessei, fiul lui Abgare Mutul, I, 107. — Urmaşii lui iau, ca şi el, numele de Abgare, I, 107, 108. — Acest nume este alterat în *Abgaros* sau *Augaros* de către greci, şi în *Abgarus* sau *Augarus* de către romani, I, 108; durata domniei lui Abgare, I, 108; învins de Lucullus, el îl caută pe Pompei, I,

108, 109; este confundat cu Maanou zeul, I, 109; trădează pe Crassus, II, 114, 115. Vezi notele editorului, II, 364 și 365. ABGARE, urmașul lui Pacorus, durata domniei lui, I, 111. ABGARE, supranumit *Soumaka* sau cel Roșu, rege al Edessei; durata domniei lui, I, 111. ABGARE, supranumit *Ouchama* sau cel Negru, rege al Edessei, I, 115; el era fiul lui Arscham, care domnea la Nisibe și asupra Armeniei meridionale; este succesorul acestuia, I, 116, 122, 124; își mută reședința de la Nisibe la Edessa fiind considerat ca al doilea fondator al acesteia, I, 116, 117; susține pe regele Arétas împotriva evreilor, I, 117; aplanează diferendul care exista între prinții arsacizi, I, 117, II, 179, 283; atins de o maladie incurabilă, se adresează lui Isus Christos; sfîntul Thaddée îl vindecă, I, 118, 119; II, 281; autenticitatea acestei legende discutate, I, 112, 119; II, 181: acest rege este identic cu Monobaze I, vol. I, 129, 147; durata domniei lui, I, 132; după moartea sa, regatul este împărțit, I, 133, 147; urmașii lui, I, 133, 135, 147. ABGARE, rege al Edessei, fiul lui Izate; durata domniei lui, I, 144, 156. ABGARE, rege al Edessei și fiul lui Abgare cel Negru, este numit Maanou de către sirieni, și Anani sau Ananoun de către armeni, I, 147. Vezi ANANI. ABGARE, fiul precedentului, îi urmează la domnie și domnește paisprezece ani, I, 148; numele său este alterat sub forma de Acbare, *ibid.*; împreună cu Izate, trădează pe Méherdate, *ibid.*, II, 198, 199. ABGARE, fiul lui Monobaze II, rege al Adiabenei, I, 152; durata domniei lui, I, 156. ABGARE, identic cu Maanou, regele Edessei, I, 158; este tratat cu prietenie de Traian, I, 158; urmează pe acest împărat în expediția lui, *ibid.*

ABGARUS, numit și *Marochus*, *Macorus* sau *Mazaras*, prinț sirian, trădează pe Crassus, I, 109, 110; II, 114, 115; nu trebuie să fie confundat cu Maanou zeul, I, 110.

ABIA, prinț arab, învins de Izate, se sinucide, I, 142.

ABIOURD sau BAWERD, numele unei țări care pare a corespunde vechii Apavortène, I, 303.

ABOU-ISA, autor al unei lucrări istorice, II, 234 și 236. Vezi notele editorului, II, 367.

ABOU'LFÉDA. Exactitatea calculului său relativ la durata dinastiei Arsacizilor, II, 236, 238: a extras lista cronologiei sale din *Istoria universală* a lui Ibn-Alahtir, I, 233.

ACBARE, alterare a numelui lui Abgare, I, 148.

ACHAEUS, general al lui Antiochus cel Mare, se revoltă în Asia Mică și ia titlul de rege, I, 317; data revoltei sale, I, 317; și a înfrîngerii sale, I, 318.

ADDUS, guvernator al Artagérei, refuză să recunoască autoritatea lui Ariobarzane, II, 157; asediat de Caius Iulius Caesar, el îl rănește prin trădare, II, 157.

ADERBAGADAN, numele Atropatenei la orientali, I, 56.

ADIABÈNE. Suprafața acestei provincii, I, 125, 161; de unde își trage numele, I, 125, 126; invadată de Tigran, regele Armeniei, I, 127: constituirea politică a acestei țări, I, 127; raporturile ei numeroase cu Armenia, I, 128; cînd a fost desprinsă de Armenia și a format un stat separat, I, 156; supusă suzeranității arsacizilor, I, 177.

ADIGANES, titlu al magistraților din Seleucia; etimologia acestui cuvînt, I, 198, 199.

ADJEM, nume dat de arabi persilor; motivul, II, 271, 272.

AFRANIUS, locțiitor al lui Pompei, învinge pe Phraate III la Arbéle, I, 78; II, 104.

AGATHANGÉLUS, istoric și secretar al regelui Armeniei, I, 31; autor al unei lucrări apreciate, I, 32; discurs pe care îl pune în gura lui Ardeschir, I, 32 și 33: Descrierea imperiului arsacizilor, I, 36 și 37.

AGATHIAS, istoric grec; durata dată de el puterii arsacizilor, I, 218, 219, pasaj, considerat, pe nedrept, alterat, I, 219, 228; II, 239, 246.

AGATHOCLE, guvernator, pentru Antiochus II, al provinciilor de dincolo de Eufrat, I, 38; II, 257; purtarea lui tiranică este cauza revoltei lui Diodote, a lui Arsaces și a lui Tiridate, I, 38 și 39: Arrian îi numește Phéréclés, I, 38, 173, 289; II, 258; cauza probabilă a acestei confuzii, I, 290; este ucis de Arsaces și Tiridate, I, 39. Vezi notele editorului, II, 310-315.

AGRIPPA, regele Galileei, primește de la Nero ordinul să atace pe parți, II, 207.

AHNAF, general arab, învinge pe Iejdedjerd, II, 236.

ALANI, fac o invazie în Armenia, I, 163, 165; II, 288; întinderea dominației lor, II, 273, 274; nume sub care îi indică scriitorii chinezi, II, 274; regatul lor este distrus de huni, II, 288; împrăștierea triburilor lor, II, 288, 289. ALANI (Marea...), nume dat de arabi unei părți din Oceanul Indian, II, 274.

ALCHADIEN, prinț arab, prieten al parților, este, înșelat de Ventidius, II, 128.

ALCHAUDONIUS, prinț arab, aliat al romanilor, II, 114.

ALEXANDRU CEL MARE, cuceritor al Persiei, ordonă, după un scriitor oriental, să fie distruse multe cărți și să fie uciși mulți savanți, I, 34; cuceririle lui nu au fost decît incursiuni militare, I, 171; organizarea țărilor cucerite de el, după scriitorii orientali, I, 180; care a fost politica lui în Asia, II, 297-299; Era Seleucizilor numită Era lui Alexandru de către orientali, I, 217, 279; II, 233; El consideră că aceasta începe odată cu epoca presupusă a morții lui Alexandru, I, 276, 277. Vezi notele editorului, II, 320, 329, 333, 341-345. ALEXANDRU, fiul lui Antoniu și al Cleopatrei, I, 59; făcut rege al Armeniei, ia în căsătorie pe Iotapé, fiica lui Artavasde, regele mezilor, I, 90, 194; II, 143; Antoniu îi dă titlul de rege al regilor, I, 184. Vezi notele editorului, II, 318. ALEXANDRU, fratele lui Molon și guvernator al Persiei, se revoltă împotriva lui Antiochus cel Mare, este învins și se omoară, I, 316. ALEXANDRU, rege al evreilor, susține războiul împotriva lui Demetrius III, vol. II, 86. ALEXANDRU BALA, încearcă să treacă drept unul din fiii lui Antiochus Epiphanus, I, 338, 346. Este recunoscut rege al Siriei de către senatul roman, I, 346; debarcă la Ptolémais, în Fenicia; este învins de Demetrius I, *ibid.*; dă o nouă bătălie împotriva prințului seleucid, care este învins și ucis, I, 347; de unde îi vine supranumele de Bala, *ibid.*; este recunoscut fără contestări ca rege al Siriei, *ibid.* — Demetrius II îi dispută imperiul, I, 394; Alexandru Bala, învins de regele Egiptului, încearcă un refugiu la arabii din deșert unde și moare, I, 395. ALEXANDRU ZÉBINA, fiul lui Protarus, negustător egiptean, este trimis în Siria de Ptolemeu Physcon, pentru a disputa tronul lui Demetrius Nicator, II, 53. Se dă drept fiul adoptiv al lui Antiochus Sidetès, II, 54; data acestor evenimente, II, 54, 55, 57, primește corpul lui Antiochus Sidetès trimis de Phaarte, II, 55, 57, 60; nu era fiul niei al lui Antiochus Epiphanus, nici al lui Alexandru Bala; greșeală a celor care au pretins aceasta, II, 58, 60; de unde provenea porecla de Zébina sau Zabina, II, 60; talentele și abilitatea îl ajută să devină stăpînul a aproape întregii Sirii, II, 60.

AMARDES, numc dat marzilor care locuiau în munții din Media; semnificația acestui nume, I, 332, 333.

AMID, numele actual al anticei Tigranocerte, I, 96.

ANAG, descendent din Souren, asasinează pe regele Armeniei, Chosroës, I, 53, 54; II, 286.

ANAÏS (ANAÏTES, ANAHID) sau NANAEA, divinitate a persilor; templul acesteia este jefuit de Antiochus Epiphanus, I, 340, 358, 362; și de parți. Notele editorului, II, 352.

ANANI sau ANANOUN, fiul lui Abgare, domnește la Edessa, I, 133, 147; persecută pe creștini I, 133. Dispune uciderea lui Atté, episcop de Edessa, I, 133, 134; este strivit de căderea unei coloane, I, 134: mai este numit și *Abgare* și *Maanou*, I, 147; durata domniei lui, I, 147.

ANANIAS, ofițer al regelui Abgare, trimis la Isus Christos, I, 118, era din familia Pagratizilor, I, 120; și convertise pe Izate la iudaism, I, 139.

ANDRAGORAS, guvernator al țării parților, ucis de Tiridate, I, 297; II, 259, 264.

ANILÉE, împreună cu fratele său Asinès, șefui revoltei evreilor împotriva lui Artaban, I, 121; II, 172, 173; se căsătorește cu soția unui general part, II, 172; moartea fratelui său îl lasă singurul șef al evreilor din Babylonia, II, 174; îi învinge pe Mithridate, dar este înfrînt într-o a doua confruntare, II, 174; devastează teritoriul Babylonului, II, 174; moartea sa, II, 174, 175; data revoltei sale, II, 175.

ANTÉMUSIADE, țară supusă suzeranității Arsacizilor, I, 177.

ANTIGONE, rivalul lui Hyrcan la tronul Iudeei, II, 122; el triumfă cu ajutorul parților, II, 122, 123; Ventidius îi impune un mare tribut, II, 128; Antoniu îl ucide, II, 135.

ANTIOCHIA, oraș fondat de Séleucos Nicator, I, 170; se revoltă împotriva lui Demetrius, I, 350, 395; II, 53.

ANTIOCHUS I SOTER, se urcă pe tronul Siriei, I, 284; durata domniei lui, I, 284. ANTIOCHUS II, supranumit Zeul; dată a obținerii coroanei, I, 284, 295; durata domniei sale, I, 284; II, 252; moare otrăvit, I, 295. ANTIOCHUS HIÉRAX, fratele lui Séleucus Callinicus, obține de la Ptolémeu Evergètul regatul Ciliciei, I, 295; de unde îi vine porecla, I, 295; se alătură fratelui său cu un corp numeros de gali, I, 296; mai tîrziu, se servește de aceiași gali pentru a-l detrona, *ibid.*: trupele lui se revoltă împotriva sa, *ibid.*; învins de Séleucos, se refugiază la Ariarathe, regele Capadociei, apoi la Ptolémeu Evergètul, care îl ține prizonier, I, 300; ajunge să scape cu ajutorul uneia din concubinele sale, I, 306; este ucis de tîlhari, *ibid.* ANTIOCHUS III, zis cel Mare, fiul lui Séleucos Callinicus, trăiește la în-

ceput în pace cu Tiridates, I, 315; porneşte împotriva parţilor, le reia Media şi numeşte conducător pe Molon, I, 316, 319, 321; înăbuşe revolta lui Molon şi a lui Alexandru, I. 316; poartă război împotriva lui Ptolémeu Philopator, I, 317; este învins la Raphia, I, 318; data expediţiei sale în Media, I, 321; 322, 327; cucereşte Ecbatana, invadează Hyrcania şi ocupă cele două oraşe capitale, I, 323, 324; încheie pace cu Artaban, I, 324; motivele ce l-au determinat, I, 326; prin tratatul cu Artaban recunoaşte independenţa acestuia, I, 326; întoarce armele împotriva lui Euthydeme, regele Bactrianei şi îl învinge, I, 327; data acestei expediţii, I, 328; încheie pacea şi pătrunde în India, I, 328; moartea lui, I, 328, 329; eroarea lui Strabon cu privire la moartea acestui prinţ, I, 358, 362. Vezi notele editorului, II, 350 şi 351. ANTIOCHUS IV EPIPHANUS restabileşte autoritatea sa asupra Orientului şi constrînge pe Artaban I să-i recunoască supremaţia, I, 136; durata domniei lui, I, 339, 444; duce război în Armenia şi învinge pe Artaxias, I, 340; jefuieşte templul zeiţei Anais sau Anaitis; moartea lui, I, 340, 358, 362; dezacordul istoricilor asupra acestui subiect, I, 359, 361; II, 39, 42; titluri pe care Antiochus Epiphanus le ia pe medaliile sale, I, 442. ANTIOCHUS V EUPATOR, fiul lui Antiochus Epiphanus, îi succede acestuia, I, 341; nu are decît o domnie trecătoare, I, 341, 342. ANTIOCHUS VI EPIPHANUS DIONYSUS, fiul lui Alexandru Balaş, este proclamat rege, I, 395; este ucis de Tryphon, I, 395. ANTIOCHUS VII SIDÉTÈS se căsătoreşte cu Cleopatra, soţia fratelui său Demetrius II, vol. I, 409; II, 8; rămîne stăpîn al Siriei, II, 8, 10; istoricii şi medaliile îi dau mai multe epitete, II, 8; Etimologia celui de Sidétès II, 8, 10; caracterul acestui prinţ, II, 11, 14; motivele care îl fac să se teamă de un război cu parţii, II, 11, 13; le declară război împotriva voinţei sale, I, 175, 417; II, 11; mai mulţi regi din Orient îi oferă ajutoare; I, 175; II, 13, 21; puterea şi componenţa armatei sale, II, 14, 16; obţine la început succese, II, 17, 20 şi urm., 275, 276; drumul pe care îl urmează, II, 23; îi învinge pe parţi, ocupă Babylonul şi invadează Media, II, 24, 25; pune stăpînire pe toate provinciile luate de Mithridate I de la seleucizi, II, 25, 26; trimite o flotă să supună provinciile meridionale ale imperiului part, II, 27-29; scopul acestei expediţii, II, 29; comite greşeala de a-şi împrăştia trupele în cantonamente de iarnă, II, 29; violenţele soldaţilor lui răscoală popoarele, II, 30, 31; ieşit din aceste cantonamente pentru a înăbuşi răscoala, el este atacat de Phraate şi învins, I, 368, 369; II, 31, 32; moartea lui, II, 32-34, 276; respingerea părerii celor care cred că el nu a murit în această expediţie, II, 34, 48; dată a principalelor evenimente ale acestui război, II, 37, 39; durata domniei lui Antiochus Sidétès, II, 48, 49; Phraate trimite corpul acestuia în Siria, II, 50; motivul acestui fapt, II, 60, 61. Vezi notele editorului, II, 361. ANTIOCHUS VIII GRYPUS, fiul lui Demetrius Nicator, nu a purtat războaie dincolo de Eufrat, II, 22. ANTIOCHUS IX PHILOPATOR, zis din *Cyzic* sau *Cyzicénus*. Notele editorului, II, 348. ANTIOCHUS X, supranumit cel Pios, se refugiază la parţi, intră în Siria şi pune stăpînire pe statele fratelui său Philippus, II, 86, 91. ANTIOCHUS I, rege al Commagenei, este supus unui mare tribut de către Ventidius, II, 128; se alătură lui Orodes I, a cărui fiică o ia de soţie, II, 130; Ventidius porneşte împotriva lui, II, 130; Antoniu îi asediază capitala, II, 131. ANTIOCHUS IV, rege al Commagenei, este silit de Nero să atace pe parţi, II, 207; în anul 58, el primeşte de la Corbulon, în acelaşi timp cu Pharasmane, regele Iberiei, invitaţia de a pătrunde în Armenia, II, 208; mai tîrziu, acuzat că s-a aliat cu parţii, este învins de Cesennius Paetus, şi se refugiază în Cilicia, I, 165; cei doi fii ai săi caută refugiu pe lîngă Vologese, *ibid.*; regatul lui devine provincie romană, *ibid.*; prin mijlocirea lui Vologesc, obţine, ca şi fiii săi, permisiunea de a locui la Roma, *ibid.*

ANTONIUS trimite pe locţiitorul său, Ventidius, împotriva parţilor, I, 58; II, 126; invidios pe gloria acestuia, îl face să piece la Roma I, 88; II, 131; merge el însuşi împotriva parţilor, împotriva mezilor şi se alătură lui Artavasde, regele Armeniei, care îl trădează, I, 88; 89; II, 136, 138, 140, 141; după ce şi-a pierdut cea mai mare parte din armată, intră în Siria, I, 89; II, 140; iritat împotriva lui Artavasde, îl atrage la Nicopolis, îl duce înlănţuit la Alexandria şi, acolo pune să i se taie capul, I, 89, II, 141, 142; se aliază cu Artavasde regele mezilor, cucereşte Armenia şi pune pe tron pe fiul său Alexandru, I, 90; II, 142, 143; după bătălia de la Actium, el încearcă fără succes să reînnoiască alianţa cu Artavasde regele mezilor. II, 145.

APAMIA, oraş în Parthia, I, 2.

APARNI, nume dat de Strabon parnilor, I, 7.

APASIACES sau ASPASIATRES, numele unui popor scit stabilit pe malurile Oxus-ului, I, 299; ei primesc pe Tiridate şi îi dau ajutoare, I, 299, 300, 310, 325; luptă pentru Artaban împotriva lui Antiochus cel Mare. I, 325; vezi notele editorului, II, 361 şi 362.

APAVORTÈNE, regiune fertilă din Asia, I, 302; diversele alterări ale acestui nume, I, 302; cărei ţări îi corespunde astăzi Apavortène, I, 303.

APOLLODOTE, rege al Bactrianei, obţine victorii pînă la gurile Indusului. I, 389; vezi notele editorului, II, 356 şi 358.

APOLLONIUS, tiran al Zénodotiei, rezistă lui Crassus, care îl ruinează oraşul, II, 111.

APPIUS CLAUDIUS, protejează fuga tînărului Tigran, II, 108.

ARAM, nume dat de sirieni patriei lor, I, 94; ce ţări erau cuprinse sub această denumire, I, 94, 95, 96.

ARAM, rege al Armeniei, obţine de la Ninus, regele Asiriei, titlul de primul prinţ al imperiului, I, 56.

ARMEENI, popoarele cărora li se aplică această denumire, I, 94-96.

ARAXES, fluviu formînd graniţa între posesiunile massageţilor şi perşilor I, 14; nu trebuie confundat cu Araxe din Armenia, nici cu Volga, I, 14; este acelaşi fluviu cu Oxus sau Djiboun, I, 14.

ARBANDES, prinţ armean; acelaşi cu Erovant, I, 145, 146; ARBANDES fiul lui Abgare, regele Edessei, îndeamnă pe tatăl său să se alăture lui Traian, I, 158.

ARCTACANA, vezi Artacona.

ARDASCHAMA, fiica lui Atarses sau Ardaches, rege al Armeniei, se căsătoreşte cu Mitbridate, guvernatorul militar al Iberiei, I, 62.

ARDASCHES, ARTAXES sau ARTAXIAS, nume identic cu cel de Artaxerxes, I, 255, 433; armenii simpatizau acest nume, I, 255; la origine, era mai degrabă un titlu decît un nume propriu, I, 255; este identic cu cel de Ardeschir, I. 256; semnificaţia lui, I, 329; armenii dau acest nume lui Artaban I, regele parţilor, I, 329, 421 şi lui Artaban III, vol. II, 176. Vezi Artaban I şi Artaban III. ARDASCHES I, nepotul lui Valarsace, regele Armeniei, uzurpă titlul de rege al regilor, I, 57; II, 90, 277; numit şi *Artaxes*, I, 62, 255; durata domniei lui, I, 62; II, 90; a fost unul din cei mai puternici prinţi din Asia, I, 62; căsătoreşte pe fiica lui cu Mithridate, I, 62; supune Asia Mică şi moare în Grecia, I, 63, 67, 68; II, 90; trofee ale cuceririlor sale în Asia Mică, transportate în Armenia, I, 64; II, 277; explicaţia tăcerii păstrate de istoricii occidentali cu privire la această expediţie I, 64 şi urm.; istoricii armeni au confundat expediţia cu cea a lui Mithridate, I, 67; ipoteza care explică această eroare, I, 63; moartea lui Ardaschcs I provoacă importante schimbări în Orient, I, 68, II, 90; el asociase la domnie pe fiul său Tigran, I, 80; ar fi posibil ca numele adevărat al lui Ardaschcs I să fi fost Tigran, I, 63; II, 92. ARDASCHES III, fiul lui Sanadroug, este salvat de furia lui Erovant de către doica lui, I, 153; este dus în secret la curtea regelui parţilor, care îl primeşte cu cinste, *ibid;* susţinut de parţi, învinge şi ucide pe Erovant, I, 154, 167; durata domniei lui, I, 169; este ultimul rege al Armeniei din neamul arsacizilor; el luase, la urcarea pe tron, numele de Ardaschir, pentru a fi pe placul perşilor, I, 256.

ARDESCHIR BABEGAN, primul rege persan din dinastia Sassanizilor, se revoltă împotriva lui Artaban V, vol. I, 31; II, 305; discurs adresat de el perşilor pentru a-i îndemna să ia armele, I, 32, 33; II, 267; mesajul pe care îl trimite lui Artaban I, 33; învingător al parţilor, instaurează în Persia vechile legi şi restabileşte religia lui Zoroastru, I, 35; II, 285; este uneori numit Babegan, fiul lui Babek, alteori fiul lui Sassan, I, 50; II, 220; originea lui ilustră, I, 50, 51; II, 221, 285; puterea lui, I, 52; II, 225, 185; este susţinut în revoltă sade două ramuri ale familiei regale a Arsacizilor din Persia, I, 52; II, 285; atacat de Chosroc, regele Armeniei, I, 52; II, 286; distruge familia Garéni-Balhav, cu excepţia unui singur fiu, I, 53; ordonă asasinarea lui Chosroe, I, 53; II, 286; şi reuneşte Armenia la imperiul său, I, 54; data fondării imperiului Sassanizilor, II, 221, 222, 235, 285; explicaţia îndelungatei durate atribuită de orientali domniei fondatorului acestcia, II, 235, 236. ARDESCHIR, nume persan identic celor de Artahschetr, Artaxes, Ardaschès, Artaxès, Artaxius şi Artchil, I, 255-257; etimologia acestui nume, I, 255-256.

RASPUNSURI LA INTREBARI

Moscova, 19-30 octombrie 1943.

Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (VI)

Continuăm să publicăm, în acest număr, alte momente ale Conferinței de la Moscova, respectiv extrase din convorbirea Stalin-Eden, care a avut loc la 27 octombrie 1943, și ședințele a X-a și a XI-a din 28 și, respectiv, 29 octombrie.

Din minuta convorbirii avute de președintele Consiliului comisarilor poporului al U.R.S.S., I.V. Stalin, cu ministrul afacerilor externe al Marii Britanii, A. Eden[1].

27 octombrie

Eden spune că, din însărcinarea primului ministru, i-a adus mareșalului Stalin o copie a telegramei trimise de generalul Alexander, comandantul-șef al trupelor aliate din Italia, generalului Eisenhower. Această telegramă lămurește situația reală din Italia, iar primul ministru ar dori ca mareșalul Stalin să ia cunoștință de conținutul ei.

Stalin întreabă dacă trebuie să ia cunoștință de această telegramă acum sau mai tîrziu.

Eden răspunde că, dacă acest document nu este prea lung, ar fi bine ca mareșalul Stalin să-l citească, iar apoi să pună întrebările care ar putea să-l intereseze.

[1] La convorbire au fost de față comisarul poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., V. M. Molotov precum și ambasadorul Marii Britanii în U.R.S.S., A.C. Kerr, și general-locotenent Ismay.

Stalin spune: „Cu altele o fi cum o fi, dar cu cititul hîrtiilor m-am obișnuit".

Citind documentul[2], Stalin spune că datele generalului Alexander s-ar putea să fie mai precise, dar, după informațiile noastre, în Italia există 12 divizii anglo-americane contra 6 divizii germane dislocate la sud de Roma. Alte 6 divizii germane se află în zona rîului Pad. În felul acesta, nemții au șase divizii care se bat și șase divizii care se află în rezervă.

[2] Telegrama lui Alexander arăta, în esență, că situația trupelor anglo-americane din Italia s-a înrăutățit față de cea din septembrie, că acum (telegrama a fost trimisă la 24 octombrie) 11 divizii aliate duc o luptă frontală, pe o poziție favorabilă apărării, cu 9 divizii germane care pot în orice moment să primească întăriri. Posibilitățile anglo-americane de concentrare sînt de maximum 16-17 divizii la sfîrșitul lui ianuarie, împotriva a 24 divizii posibile din partea germană, avînd în vedere că și resursele pentru debarcare, operații amfibii s-au redus. În concluzie, Alexander avertiza că există posibilitatea ca inițiativa să treacă de partea germanilor.

Efectul practic al avertismentului lui Alexander a fost că o serie de nave de debarcare, care trebuiau transferate din Mediterana în Atlantic, în vederea operației de debarcare în nordul Franței, au fost reținute în Mediterana.

Eden mai întreabă o dată dacă în felul acesta, conform informațiilor sovietice, în Italia de Nord nu există alte forțe germane, în afara celor șase divizii.

Stalin răspunde că așa stau lucrurile și adaugă faptul că, după datele serviciilor noastre de informații, din cele 12 divizii anglo-americane, 4 sînt divizii engleze și 8 sînt americane, aparținînd Armatei 5 americane.

Eden spune că, din cîte cunoaște în Italia se află 11 divizii anglo-americane, din care 2 americane și 9 engleze.

Stalin răspunde că, desigur, Eden știe mai bine aceste lucruri.

Eden după ce arată că, după părerea lui Churchill, lupta în Italia trebuie continuată pînă cînd va fi cîștigată, adaugă că aceasta totuși ar putea influența asupra problemei pe care, pe bună dreptate, Molotov a ridicat-o acum cîteva zile, și anume problema datei invaziei prin Canalul Mînecii. El crede că posibilitățile de rezolvare pozitivă a acestei probleme ar spori, dacă mareșalul Stalin, primul ministru și președintele s-ar întîl-

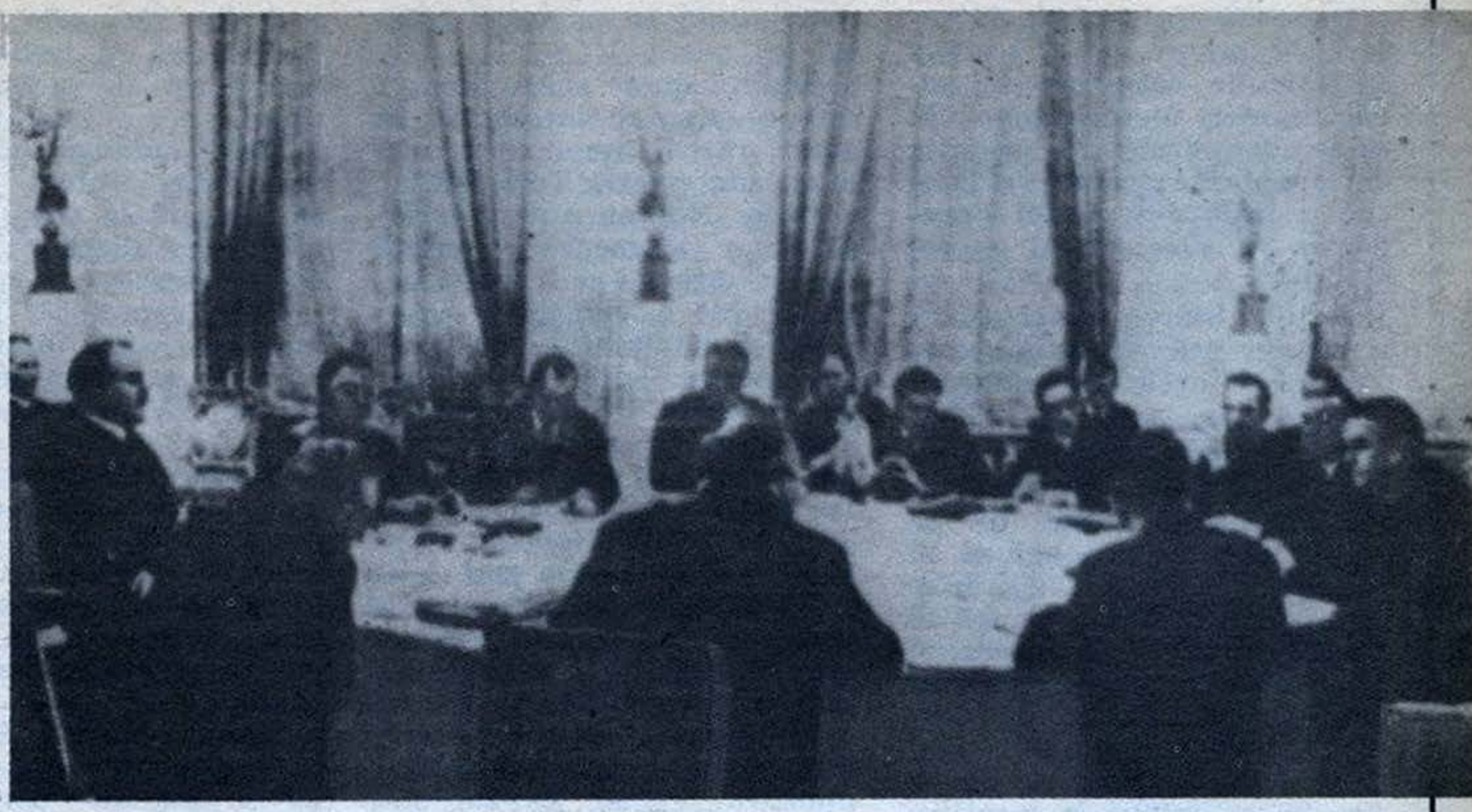

Imagine de la o ședință de lucru din timpul conferinței

ni și ar discuta și această problemă. Ei ar putea face acest lucru mult mai bine decît el, Eden.

Stalin observă că, dacă nu sînt suficiente divizii, atunci ce se poate aștepta de la o întîlnire?... Dacă nu sînt forțe destule, nu-i nimic de făcut.

Eden spune că, după cum presupune el, forțe există și nu crede că data invaziei în Franța va fi amînată. Totuși, trebuie avut în vedere că în afară de nave pentru desant, este posibil să fie necesară folosirea în Italia a celor 7 divizii, experimentate în luptă, care se intenționa să fie transferate în Anglia, pentru a constitui grupul de șoc la debarcarea în Franța.

Stalin întreabă despre care 7 divizii este vorba? Despre cele care luptă în prezent sau despre cele care se află în Anglia?

Eden răspunde că aceste divizii nu participă în prezent la campanie, dar este posibil ca ele să fie necesare pentru operațiile din Italia.

Stalin spune că, evident, lucrurile stau astfel: englezii au executat deja o debarcare. Dacă, să presupunem, ar fi disponibile, de pildă, 20 divizii, problema este cum să fie ele folosite mai bine: în același loc unde a fost înfăptuită debarcarea sau într-un alt loc.

Eden spune că tocmai în aceasta constă problema și adaugă că, după cum apreciază primul ministru (Churchill), nu este permis să riscăm o înfrîngere în Italia.

Stalin spune că sînt două posibilități de soluționare a acestei probleme. Prima — aceea de a se trece pe poziții de apărare în Italia și, cu ajutorul forțelor disponibile, ca și cu cele care ar putea fi eliberate din Italia, să se efectueze debarcarea în Franța. A doua soluție constă în a nu mai debarca în Franța și a pătrunde în Germania prin Italia. Se poate și într-un fel și într-altul. Totul depinde de modul în care sînt dispuse forțele.

După un schimb de vederi cu privire la operațiile din Italia, Stalin spune că nemții ar trebui să fie izgoniți în munți, așa cum a făcut Suvorov[1]. Însă operațiile de peste Alpi vor fi grele, de aceea ar trebui ales un alt sector pentru aceste operații.

Eden spune că, după părerea lui, o asemenea zonă secundară ar putea fi sudul Franței.

Stalin spune că s-ar putea folosi și calea prin Spania, așa cum au făcut-o englezii în lupta împotriva lui Napoleon[2]. Nu s-ar putea ca Spania să deschidă porțile pentru o invazie anglo-americană? Nu s-ar putea ca Franco să fie silit să facă aceasta? Sau el nu vrea acest lucru?

Eden spune că este puțin probabil ca acest lucru să reușească. Franco are o atitudine nu prea prietenească față de englezi. De altfel, spune Eden, Franco a comunicat recent ambasadorului britanic că, la 25 octombrie „Divizia albastră" va fi rechemată de pe Frontul de răsărit. Dacă, după 25 octombrie, trupele sovietice vor mai captura prizonieri spanioli, atunci el, Eden, roagă să fie informat.

Stalin spune că vom vedea cum vor sta lucrurile. Și ungurii caută să-i convingă pe englezi că nu au trupe pe Frontul de Răsărit. În realitate însă pe frontul nostru se află zece divizii maghiare.

Eden răspunde că nu dă crezare celor ce spun ungurii.

---

[1] Stalin se referă la forțarea Alpilor de către corpul expeditionar rus, condus de feldmareșalul Suvorov, în timpul războiului din 1798-1801, dintre Anglia, Austria, Rusia, Turcia și Regatul Neapolelui, pe de-o parte, și Franța republicană, pe de alta.

[2] Stalin are în vedere armata engleză comandată de generalul Wellesley (viitorul duce de Wellington), care a debarcat în Peninsula Iberică, în august 1808.

Urmează un schimb de vederi cu privire la o posibilă operaţie de debarcare în sudul Franţei, în încheierea căruia Eden arată că operaţia din sudul Franţei nu va înlocui operaţia din nordul Franţei, ea va avea numai un rol ajutător.

Stalin observă că el aşa a şi înţeles, că operaţia peste Canalul Mînecii se amînă.

Eden răspunde că el nu poate spune aceasta..., că se face totul pentru înfăptuirea acestei operaţii. Dar nu se poate admite ca englezii şi americanii să sufere o înfrîngere în Italia. Eden adaugă că el totuşi speră că mareşalul Stalin se va întîlni cu primul ministru şi, cu această ocazie, vor examina problema.

În acest context, se iscă o discuţie cu privire la locul întîlnirii şi la faptul că Stalin nu poate să se deplaseze în alt oraş străin în afară de Teheran, în timp ce Roosevelt nu poate accepta acest oraş, prea departe de Washington.

Stalin spune că poate este mai bine atunci să se amîne întîlnirea. Mai bine să aşteptăm vremuri mai liniştite. Acum se iveşte o bună posibilitate de a-i face neplăceri lui Hitler şi ar fi neînţelept ca ea să fie scăpată. Lupta noastră contra nemţilor le aduce foloase şi englezilor şi americanilor. Acum nemţii au început deja să transfere trupe din Europa occidentală. Nu demult au transferat din Franţa o divizie de blindate, pentru a înlocui o altă divizie nimicită de noi. Alungîndu-i pe nemţi din regiunile carbonifere ale Ucrainei, i-am lipsit de cărbune, iar acum sînt nevoiţi să aducă acest cărbune tocmai din zona Dombrowski, din Polonia. Cu cît îi vom goni pe nemţi mai departe, cu atît le vom crea mai multe greutăţi. Acum nu le dăm pace nemţilor şi nu ar fi în interesul nostru şi nici în interesul aliaţilor noştri ca în acţiunile de pe frontul sovieto-german să aibă loc o întrerupere. Stalin spune că de aceea nu poate să lipsească, ducîndu-se la o distanţă mai mare.

Eden spune că ei, englezii, sînt ca un băiat mic. Unde hotărăsc să meargă doi băieţi mari, acolo va merge şi băiatul cel mic.

Stalin spune că aceasta este o expresie incorectă. În acest război nu există nici mici, nici mari. Toţi îşi fac datoria. Noi nu am fi desfăşurat o asemenea ofensivă dacă nemţii nu ar fi fost ameninţaţi de o invazie în vest. Chiar şi numai frica de invazie, numai spectrul invaziei nu-i permit lui Hitler să-şi întărească în mod considerabil trupele pe frontul nostru. În vest, nemţii sînt ţinuţi în loc de o stafie. Nouă ne-a revenit o sarcină ceva mai grea.

Eden spune că primul ministru doreşte să facă tot ce-i stă în putinţă pentru lupta împotriva nemţilor.

Stalin spune că nu se îndoieşte de aceasta. Însă primul ministru doreşte ca lui să-i revină treburi mai uşoare, iar nouă, ruşilor, cele mai grele. Asta se poate o dată, de două ori, dar nu la infinit.

Eden vorbeşte atunci despre greutăţile războiului pe mare, despre reluarea convoaielor britanice spre U.R.S.S., pentru a întreba dacă să informeze şi plenul Conferinţei cu privire la discuţia pe care a avut-o azi cu mareşalul Stalin (telegrama generalului Alexander).

Molotov observă că, după părerea sa, comunicarea de azi a lui Eden nu poate fi socotită o contribuţie la grăbirea sfîrşitului războiului.

Eden răspunde că el nu ar spune aceasta. Este vorba numai despre acele greutăţi cu care englezii şi americanii se ciocnesc în Italia. El întreabă dacă mareşalul Stalin n-ar fi încercat să le dea o lovitură în Italia, dacă ar fi fost în locul lui Hitler.

Stalin spune că, dacă ar fi fost în locul lui Hitler, ar fi făcut totul pentru a-i imobiliza pe englezi şi americani în Italia şi a da bătălia cu ei în Alpi.

Eden declară că el promite că englezii şi americanii nu vor încerca să traverseze Alpii.

Stalin spune că, desigur, nu trebuie trecut peste Alpi, ei trebuie ocoliţi.

Eden este de acord. Întreabă apoi care este părerea mareşalului Stalin despre conferinţă.

Stalin răspunde că Molotov afirmă că trebuie să fim satisfăcuţi de mersul conferinţei.

Stalin adaugă că noi, în orice caz, sîntem mulţumiţi că speranţele lui Hitler în sciziunea aliaţilor nu s-au materializat.

Eden spune că, în timpul lucrărilor conferinţei, s-a convins că reprezentanţii sovietici pot să ducă bine negocierile.

Molotov răspunde că el nu ar spune aceasta şi adaugă că nu ştie dacă n-ar trebui să schimbe denumirea punctului prim de pe ordinea de zi, care se referea la măsurile pentru scurtarea duratei războiului.

Stalin observă, în glumă, că important este tocmai să nu se schimbe denumirea.

Molotov vrea numai să observe că în încheierea mai rapidă a războiului sîntem interesaţi nu numai noi, ci şi englezii şi americanii. Se poate ca noi să fim mai interesaţi, întrucît războiul se desfăşoară pe teritoriul nostru. Dar, în acelaşi timp, tărăgănarea războiului nu e nici în interesul aliaţilor, după cum nu este nici în interesul nostru.

Stalin spune că noi nu ne ţinem de buchea cărţii. Nu vom pretinde ca aliaţii noştri să facă ceea ce nu sînt în măsură să facă. Mai departe, Stalin spune că a înţeles comunicarea de azi a lui Eden, în sensul că operaţia de traversare a Canalului se amînă cu aproximativ două luni.

Eden răspunde că nu ştie acest lucru. El nu crede că, în general, aceste operaţii vor fi amînate. Aici e treabă mai curînd de nave de desant, decît de trupe.

Stalin repetă că, din cîte a înţeles, este vorba, se pare, despre aproximativ două luni.

Eden spune că nu poate afirma acest lucru şi îl roagă pe generalul Ismay să se pronunţe.

Ismay spune că el, desigur, nu ar fi putut avea o părere clară în această privinţă, dacă nu ar fi cunoscut în amănunt situaţia din Italia şi măsurile care trebuiau întreprinse pentru a o remedia. Problema este cum să-l ajutăm pe generalul Alexander.

În același timp, el poate să declare ferm că americanii, ca și englezii, doresc înfăptuirea rapidă a operației „Overlord"[1] și fac totul pentru pregătirea ei. Principalul este că o parte din vasele de desant vor trebui folosite în Italia. Dar americanii au unele nave destinate războiului împotriva Japoniei, care e posibil să fie folosite la operația din Canalul Mînecii. În orice caz, toate pregătirile se desfășoară pornind de la ideea că operația de traversare a Canalului va fi întreprinsă în anul 1944.

Eden adaugă că președintele (Roosevelt) și primul ministru (Churchill) examinează acum tocmai această posibilitate.

Stalin spune că acum nu este chiar atît de greu să se efectueze o debarcare în Italia. Aliații dispun pentru aceasta de toate mijloacele necesare. În același timp, nemții nu au destule mijloace pentru a se împotrivi unei debarcări. De aceea, generalul Alexander, chiar cu forțele de care dispune, poate ocupa Roma și poate păstra Italia de Sud. Dacă însă generalul Alexander primește încă patru sau cinci divizii, atunci el poate rezolva cu ușurință sarcina ce-i stă în față și poate ocupa poziții de apărare în Italia. Aceasta nu ar fi de natură să dăuneze prestigiului Marii Britanii. După aceasta, s-ar putea începe operația de debarcare în Franța.

Eden spune că tocmai aceasta este și planul anglo-american.

Ședința a zecea

28 octombrie
(orele 16.10-18.20)

S-a reluat discutarea măsurilor privind scurtarea războiului. K.E. Voroșilov și V.M. Molotov au pus o serie de întrebări, în special pe baza informărilor prezentate în cea de a doua ședință de către generalii Ismay și Deane.

Nici această discuție nu a adus elemente noi față de conținutul inițial al acestor informări și față de declarațiile inițiale ale lui Eden și Hull, atît cu privire la data debarcării în Franța, cît și cu privire la Turcia și Suedia.

Molotov. Mai sînt și alte propuneri privind scurtarea războiului? Dacă nu luăm în această privință nici o măsură, atunci s-ar părea că problema scurtării războiului nu interesează pe nimeni în afară de Uniunea Sovietică. Admit întru totul că propunerile guvernului sovietic pot fi nereușite sau insuficient elaborate. Dar, poate, sînt alte propuneri privind scurtarea războiului.

Eden. Informarea generalului Ismay conține toate propunerile britanice.

Molotov. Această informare a fost discutată de mai multe ori și el a avut în vedere alte propuneri noi... În mod firesc vom fi întrebați cu ce s-a încheiat dezbaterea noastră. Cred că ne-ar fi de folos să adoptăm o hotărîre de comun acord. Aceasta este în interesul cauzei noastre comune, în interesul statelor noastre... De aceea, mi se pare că sarcina noastră constă ca în problemele examinate să se adopte o formulă care să întrunească acordul general.

Eden. Cred că putem să elaborăm o formulă care să întrunească acordul general.

Referitor la această formulă, în protocolul secret de importanță deosebită se arată că „guvernul sovietic a luat cunoștință de declarațiile lui Eden și Hull și își exprimă speranța că planul prezentat în aceste declarații cu privire la invazia trupelor anglo-americane în nordul Franței, în primăvara 1944, va fi îndeplinit la termen".

Deși nu au vrut să se angajeze cu privire la o dată precisă pentru invazia în nordul Franței, reprezentanții americani și englezi au fost de acord ca în comunicatul anglo-sovieto-american, publicat la sfîrșitul conferinței, să fie înscrisă declarația că cele trei guverne recunosc că „țelul lor prioritar este grăbirea sfîrșitului războiului"[2].

În legătură cu intrarea Turciei în război, miniștrii american și englez au arătat că în principiu sînt de acord cu aceasta, dar consideră că intrarea imediată a Turciei în război nu ar fi folositoare, deoarece, din cauza operațiilor din Italia și a celor în pregătire în Franța, nu este posibil să se asigure Turciei ajutorul militar necesar.

În ce privește stabilirea de baze în Suedia, Eden a exprimat părerea că „este mai bine să fie bombardată Germania de pe bazele din sudul Angliei decît din Suedia", iar Hull a arătat că guvernul american consideră că „nu este în măsură să asigure Suediei livrările care ar fi indispensabile, în cazul în care asemenea baze ar fi acordate".

În protocolul secret de importanță deosebită, s-a menționat acordul de „a studia în continuare problema Turciei și a Suediei"[3].

Ședința a unsprezecea

29 octombrie
(orele 15.18-19.00)

În prima parte a ședinței, au fost examinate rapoartele comisiei de redactare, privind comisia consultativă europeană cu sediul la Londra și Consiliul consultativ pentru Italia, care au fost returnate cu unele observații comisiei de redactare.

După pauză, s-a trecut la discutarea problemelor economice incluse pe ordinea de zi la propunerea S.U.A. Delegația americană a prezentat patru documente privind:

a) cooperarea pentru recuperarea pagubelor suferite de U.R.S.S., ca urmare a războiului;

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 3-5/1984.

[2] O hotărîre finală cu privire la data deschiderii celui de-al doilea front în nordul Franței va fi luată la întîlnirea Stalin-Roosevelt-Churchill de la Teheran (28 noiembrie-1 decembrie 1943).

[3] Imediat după încheierea conferinței, la 1 noiembrie, s-a semnat un protocol anglo-sovietic prin care cele două guverne conveneau să propună Turciei în viitorul apropiat intrarea în război pînă la sfîrșitul lui 1943. La 10 noiembrie, a aderat la protocol și S.U.A. Turcia a rupt relațiile diplomatice cu Germania la 2 august 1944 și i-a declarat război la 23 februarie 1945.

În problema Suediei, după cum arată Woodward, „se pare că nu a mai avut loc nici un studiu".

b) acțiunea comună pentru ajutorarea altor țări;

c) cooperarea internațională în domeniul alimentației și agriculturii, transporturilor și telecomunicațiilor, finanțelor și comerțului și în legătură cu Biroul internațional al muncii;

d) reparațiile.

Secretarul de stat a spus că își dă seama, avînd în vedere timpul scurt, de imposibilitatea unei discuții aprofundate și a unor hotărîri concrete, dar ar dori un schimb de vederi preliminare și continuarea discuțiilor și negocierilor.

S-a exprimat un acord general asupra ideilor generale expuse de S.U.A. la punctele a,b,c, și s-a convenit continuarea efortului pentru aprofundarea problemelor respective și realizarea unor înțelegeri corespunzătoare.

Molotov a făcut următoarele observații cu privire la punctul d):

Molotov. Eu nu-mi pot exprima aceeași satisfacție ca în cazul propunerilor precedente. Nu înțeleg pentru ce aici se vorbește despre reparații numai în ce privește Germania și nu se amintește de celelalte țări care luptă împreună cu ea și care sînt obligate să despăgubească prejudiciile provocate de ele. Nu cred că principiile expuse în proiect pot fi acceptate fără amendamente și fără studierea ulterioară a problemei. Mi se pare că această problemă trebuie studiată mai atent, înainte de a adopta vreuna din hotărîrile privind crearea comisiei[1]. Am primit propunerile delegației americane la 25 octombrie și nu am reușit încă să le studiem amănunțit. În orice caz, dacă merită atenție preocupările pentru nivelul de trai al Germaniei postbelice, atunci nu într-o măsură mai mică, ci mai mare, merită atenție problema nivelului de trai al acelor țări care au suferit în urma agresiunii Germaniei, lucru despre care mi se pare că s-a vorbit destul de neclar. Observațiile mele le consider prealabile.

Hull. Propunerea privind reparațiile a fost elaborată pornindu-se de la principiile generale ale reparațiilor, precum și de la faptul că Germania trebuie să poarte o responsabilitate deosebită, ca țară care ocupă locul conducător în tabăra inamicului. Propunerea noastră prevede crearea comisiei în scopul ușurării rezolvării acestei probleme. În ceea ce privește problema nivelului de viață, aș dori să remarc că în propunerile cu caracter economic ale delegației americane, ea nu este tratată separat, deoarece toate aspectele — economice, financiare, de producție, comerciale — sînt legate direct de problema ridicării nivelului de viață al popoarelor lumii. Deocamdată, nu mai am nimic de adăugat referitor la această propunere.

Aș dori să spun numai cîteva cuvinte cu privire la altă problemă. Nu demult am prezentat conferinței un document despre politica față de popoarele dependente[2]. Dar întrucît avem puțin timp, nu cred că vom putea să-l dezbatem în conferință.

Molotov. Ce părere are dl Eden?

Eden. Din păcate, nu sînt pregătit pentru dezbaterea ei. Dar pot să spun că guvernul meu nu este de acord cu această propunere[3]. De aceea îmi este greu să mă pronunț.

Molotov. Dl Eden propune să nu o dezbatem?

Hull. Eu înțeleg că nu avem suficient timp pentru a dezbate această problemă. Dar dacă am fi avut suficient timp, aș fi fost interesat în dezbaterea ei, chiar dacă nu ar fi dus la nici un rezultat.

Eden. Putem oare abuza de ospitalitatea rusească?

Molotov. Acest lucru nu ne sperie, noi lucrăm tot timpul.

În acest fel, proiectul prezentat de dl Hull referitor la țările dependente — chestiune extrem de importantă — nu îl mai supunem dezbaterii. Putem considera problema neterminată.

A urmat, în încheierea ședinței, o discuție cu privire la problema poloneză. Ea a fost introdusă pe ordinea de zi de Marea Britanie, care urmărea ca obiectiv imediat restabilirea relațiilor diplomatice dintre U.R.S.S. și guvernul în exil de la Londra.

U.R.S.S. a refuzat să restabilească aceste relații, considerînd că guvernul polonez de la Londra este discreditat în ochii poporului polonez și duce o politică dușmănoasă față de U.R.S.S. În declarațiile sale la conferință, delegația sovietică a declarat că U.R.S.S. se pronunță pentru o Polonie independentă și este gata să ajute întotdeauna Polonia, dar că pentru aceasta este necesar ca în Polonia să fie un guvern cu o atitudine prietenească față de Uniunea Sovietică. Molotov a subliniat, de asemenea, că relațiile sovieto-poloneze — relații între două state vecine — privesc înainte de toate cele două state.

În această problemă, Hull a avut o scurtă intervenție, în care a spus că „într-adevăr, cum a arătat just Molotov, diferendul sovieto-polonez este treaba celor doi vecini. Dar cînd există un dezacord între doi vecini, ceilalți vecini pot, desigur, fără să intre în fondul problemei, să exprime speranțe că cei doi vecini își vor restabili relațiile prietenești".

Prezentare științifică
Corneliu BOGDAN
Traducerea documentelor
Sergiu CELAC

(Va urma)

---

[1] Propunerile S.U.A. prevedeau crearea unei comisii de reparații care trebuia să stabilească suma reparațiilor și modul de distribuire, precum și să urmărească aplicarea hotărîrilor cu privire la reparații. Ea a luat ființă abia pe baza hotărîrilor de la Ialta.

[2] Secretarul de stat Cordell Hull a prezentat în afara ordinei de zi, la 24 octombrie, un proiect de declarație al Națiunilor Unite asupra independenței naționale, care avea în vedere stabilirea unor principii cu privire la politica statelor avansate față de statele slab dezvoltate și de popoarele dependente. Ele vizau în mare măsură coloniile britanice. Marea Britanie a avut de la bun început rezerve față de proclamațiile guvernului american în favoarea acordării independenței popoarelor coloniale, în care vedea, ca și în chestiunea includerii Chinei printre marile puteri o expresie a intenției S.U.A. de a lichida coloniile britanice și de a ocupa pozițiile britanice în aceste țări.

[3] În *Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers:* „Nu este de acord cu punctele de vedere expuse în documentul secretarului".

MONTESQUIEU ISTORIC

CAMIL MUREȘANU

S-au împlinit 250 ani de cînd a apărut la Amsterdam, în 1734, fără numele autorului, un volum în limba franceză, intitulat Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence **(Consideraţii asupra cauzelor grandorii şi decadenţei romanilor).**

Anonimatul pe care autorul a socotit prudent să-l păstreze un timp n-a ascuns multştiutoarelor saloane pariziene identitatea sa: era Charles-Louis de Secondat, baron de la Brède et de Montesquieu, scriitorul care în 1721 recoltase un succes răsunător, cu romanul satiric în formă epistolară Scrisori persane.

Sub impresia manierei incisive şi totuşi elegant-spirituale în care Montesquieu ironizase în acest roman moravurile societăţii franceze din perioada „Regenţei"[1], rafinamentul superficial al pretinsei elite intelectuale pariziene n-a înţeles profunzimea meditaţiei şi n-a perceput rezonanţele grave ale unei lucrări de factură total diferită, cum erau aceste Consideraţii **istorico-filozofice. Astfel că, parodiindu-i titlul lucrării, Parisul monden a vorbit o vreme despre „grandoarea şi decadenţa domnului de Montesquieu"[2].**

Printre „nemuritori"

Montesquieu s-a născut la 18 ianuarie 1689, în castelul La Brède, la sud de Bordeaux, şi a murit la Paris, la 10 februarie 1755. Tatăl său, Jacques de Secondat, era descendentul unei familii înnobilate în sec. XVI. Căsătorindu-se cu Marie-Françoise de Pesnel, soţia îi va aduce ca dotă baronia şi castelul La Brède, pe care fiul lor le va moşteni. După cum, de la un unchi după tată, va moşteni titlul de baron de Montesquieu şi un post în Parlamentul (Curtea de justiţie) din Bordeaux.

Prin origine, Montesquieu făcea parte deci din stratul superior al nobilimii provinciale, cu îndepărtate afinităţi hughenote, reînnoite prin căsătoria sa, în 1715, cu Jeanne Lartigue, dintr-o familie protestantă bogată. Prin educaţie şi profesiune, s-a încadrat în „nobilimea de robă" — corpul privilegiat al magistraţilor regali. În sec. XVIII, pînă la revoluţia burgheză din 1789, poziţia politică a „nobilimii de robă" a fost contradictorie: în rîndurile ei s-au numărat atît susţinători obstinaţi, cît şi opozanţi ai regimului. În orice caz, această categorie privilegiată „profesionalizată" avea o pregătire şi un orizont intelectual mai largi decît ale „nobilimii de spadă".

Montesquieu a fost trimis mai întîi la renumitul — pe atunci — colegiu de la Juilly[3], unde a dobîndit o serioasă cultură clasică. A studiat apoi dreptul la Bordeaux şi a devenit avocat-pledant pe lîngă Parlamentul local, pînă cînd, la moartea unchiului său (1716), a moştenit postul acestuia de „président à mortier"[4].

Cariera de magistrat nu i-a plăcut. Întinsele şi mereu îmbogăţitele cunoştinţe de drept le va folosi însă în elaborarea lucrării *Despre spiritul legilor* (1748), iar modelul de claritate şi disciplină al gîndirii juridice se răsfrînge în toată opera sa.

În anii de magistratură şi-a completat pregătirea prin studii ştiinţifice. Ele i-au atras o primă recunoaştere publică a meritelor intelectuale, fiind ales membru al Academiei din Bordeaux, iar succesul excepţional al *Scrisorilor persane* i-a adus, nu mult după apariţia lor, alegerea la Academia franceză. Ea a fost însă anulată, invocîndu-se o veche regulă, ce prevedea ca membrii Academiei să fie rezidenţi în Capitală. E probabil că la mijloc a fost o intrigă a primului-ministru, cardinalul Fleury, pe care-l indignaseră *Scrisorile*, considerîndu-le o operă „libertină".

În 1726, la 37 ani, Montesquieu şi-a vîndut slujba de magistrat şi s-a stabilit oficial la Paris. Dar va obişnui să petreacă multe luni pe an la La Brède. În ianuarie 1728, alegerea sa la Academia franceză nu mai poate fi împiedicată. E printre „nemuritori", mult înainte de a fi revelat veritabila dimensiune a geniului său.

În acelaşi an, porneşte într-un lung voiaj prin Impe-

---

[1] Anii minoratului regelui Ludovic XV: 1715-1723.

[2] Opinia Europei culte a dat o replică zdrobitoare acestor judecăţi eronate. Cîteva zeci de ediţii, numai în secolul XVIII, în franceză, engleză, germană, italiană, demonstrează imensul succes al cărţii. În româneşte, ea a fost tradusă prima oară pe la 1830, de către slugerul Stanciu Căpăţîneanu, pe atunci profesor de limba română la Craiova.

[3] Mică localitate la nord-est de Paris.

[4] Rang în magistratura Vechiului regim (cca. 1500-1789) „mortier" se numea, în cazul acesa, un fel de bonetă, purtată ca semn distinctiv al funcţiei.

riul habsburgic, ajungînd pînă la Banská Bystrica, în Slovacia. Intenţia de a vizita Turcia nu şi-o poate aduce la îndeplinire. Merge atunci în Italia şi petrece aproape un an la Veneţia, Roma şi în alte oraşe din peninsulă. Prin Piemont, Elveţia şi valea Rinului s-a îndreptat spre Olanda. Acolo l-a cunoscut pe eseistul şi scriitorul Chesterfield[1], în acel moment ambasador al Angliei la Haga. Împreună au plecat în Anglia, unde Montesquieu, cucerit de atmosfera politică şi culturală a ţării, rămîne un an şi jumătate, timp în care este ales membru al celebrei asociaţii academice Royal Society[2].

În 1731 a revenit în Franţa, împărţindu-şi existenţa, ca şi înainte, între Capitală şi castelul La Brède. Aici desfăşoară munca de extraordinară asiduitate prin care a ajuns unul dintre cei mai eruditi reprezentanţi ai intelectualităţii din „secolul luminilor", în domeniul pe care astăzi îl numim „ştiinţele sociale". Preţioasa bibliotecă a castelului, de dimensiunile uneia publice (o sală de 18 × 12 m), pasiunea tenace pentru lectură[3], răspunzătoare, probabil, de pierderea aproape totală a vederii în ultimii ani ai vieţii, nu l-au îndepărtat însă pe acest om, în genere de o sociabilitate moderată, de angajamentele vieţii cotidiene ale unui nobil provincial. Reamenajează parcul castelului în stil englezesc, îşi apără şi revendică, deşi fără duritate, drepturile seniori-ale, nu-l lasă indiferent actele de braconaj pe domeniu.

[1] Philip Dormer Starhope, lord Chesterfield (1694-1773).

[2] *Magazin istoric*, nr. 3/1974.

[3] „Studiul — scrie Montesquieu în *Caietele* sale — a fost pentru mine cel mai bun leac împotriva amărăciunilor vieţii şi n-am avut niciodată vreo supărare, care să nu-mi fi trecut după un ceas de lectură".

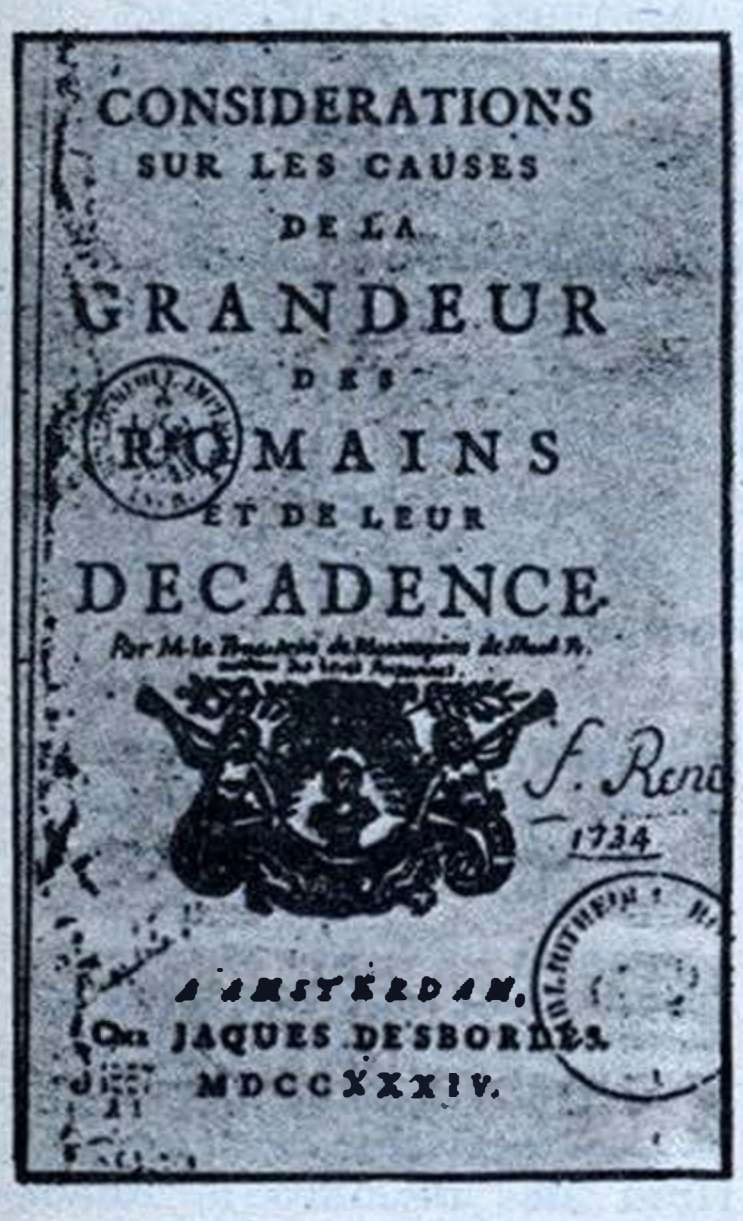
CONSIDERATIONS
SUR LES CAUSES
DE LA
GRANDEUR
DES
ROMAINS
ET DE LEUR
DECADENCE
A AMSTERDAM,
Chez JAQUES DESBORDES.
MDCCXXXIV.

Pagina de titlu a lucrării lui Montesquieu, apărută la Amsterdam în 1734...

...şi una din „traducţiunile" ei în limba română

Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu

MĂRIREA
ŞI
DECADINŢA
ROMANILORU.
traducţiune
de
MONTESQUIEU.
Opŭ odată cu speselo D. G. Constantinescu.
BUCUREŞCI.
Typographia Jurnalului Naţionalŭ,
Calea Cerneĭ, Nr. 16.
1859.

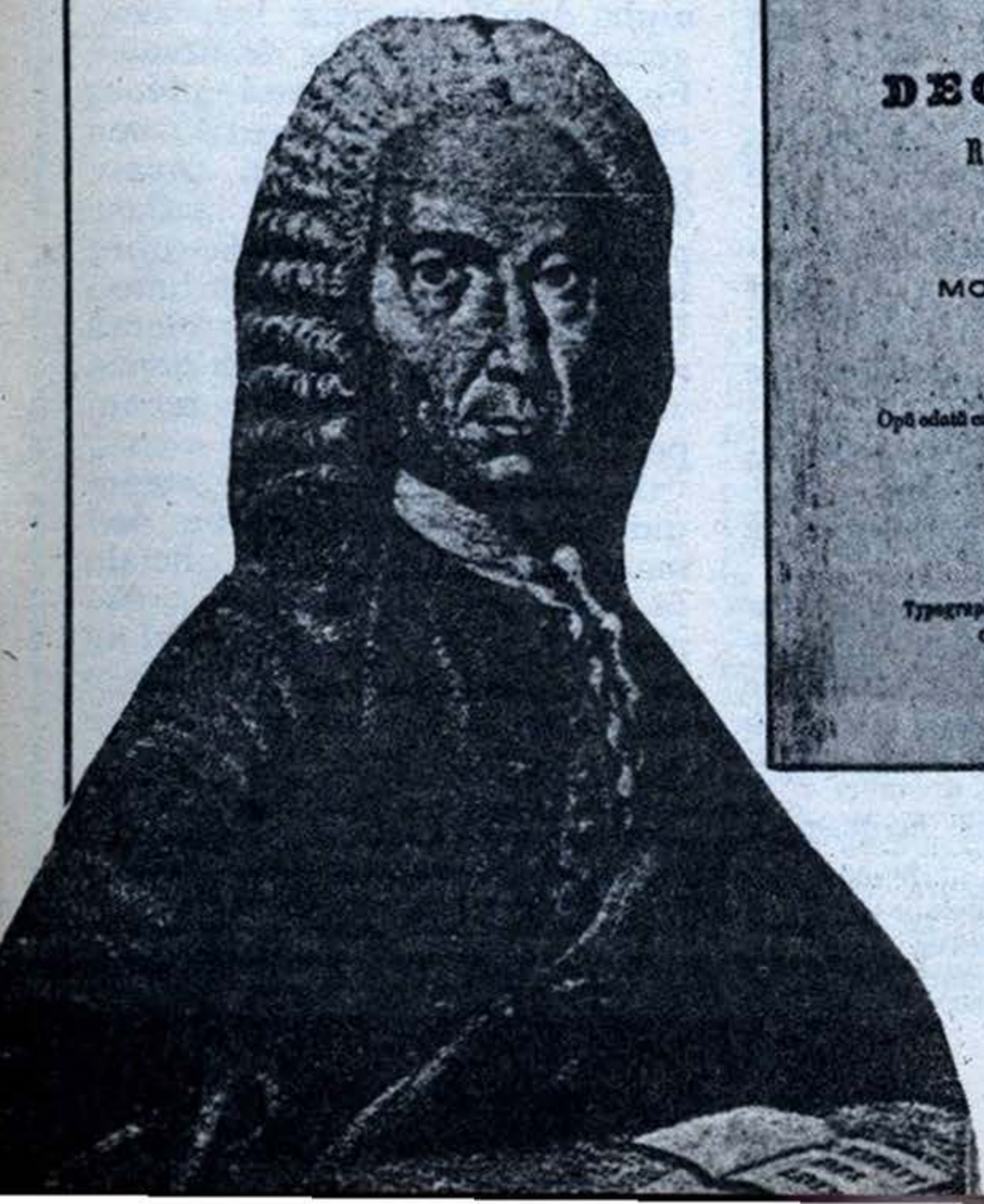

Împrumut de la Cantemir?

Interesul lui Montesquieu pentru istoria romană a avut, fără îndoială, o temelie în studiile clasice din tinereţe. În *Despre spiritul legilor* face aluzie la faptul că a fost dominat de acest interes şi în timpul călătoriei în Italia. „Nu ne putem dezlipi niciodată de romani; încă şi astăzi, în capitala lor, lăsăm la o parte palatele noi şi ne ducem să căutăm ruinele; tot aşa şi ochiului care s-a odihnit pe smalţul cîmpiilor, îi place să vadă stîncile şi munţii".

În Franţa lui Montesquieu, deschiderea curiozităţii pentru istoria şi moravurile tuturor popoarelor, specifică epocii luminilor, nu a putut micşora prestigiul înrădăcinat al antichităţii. Dimpotrivă, studiul acesteia ia un asemenea avînt, încît ştiinţa franceză aspiră la primul loc în erudiţia clasicistă a veacului.

Tema *Consideraţiilor* lui Montesquieu fusese abundent tratată de alte lucrări, dar modul în care el o interoga era nou şi indiscutabil mai profund, în comparaţie cu istoriografia anterioară a Romei antice. Or, după cum s-a spus, „valoarea răspunsurilor istoriei depinde de inteligenţa întrebărilor pe care i le pune istoricul".

Montesquieu nu şi-a propus să rescrie istoria romană într-o formulă concentrată, ci să descifreze într-însa cauzalitatea istoriei, factorii dezvoltării şi declinului oricărei naţiuni, ai oricărui stat. De aceea „materialul" lucrării sale nu este, de fapt, istoria Romei, ci a omenirii, examinată prin intermediul unui

cșantion considerat reprezentativ. Din această perspectivă, tema era departe de a fi „uzată", cum afirma Voltaire.

Factorii pe care Montesquieu îi consideră determinanți în procesul creșterii și descreșterii Imperiului roman indică, la rîndul lor, și o altă intenție decît descoperirea de legi istorice. Aderent al concepției raționalist-luministe despre om, societate și stat, supraevaluînd posibilitățile transformatoare ale gîndirii, Montesquieu nu este numai filozof al istoriei (sau istoric filozof), ci și militant politic pentru ideile înaintate ale veacului. Sub pana sa, istoria romană servește acestor idei ca suport. Prefațatorii ediției germane din 1742 a *Considerațiilor* au intuit corect intenția lucrării de a fi: „...o oglindă a erorilor morale și politice ale tuturor națiunilor..., dintre care autorul a avut curajul de a nu cruța cîtuși de puțin nici tirania, nici superstiția". Iar în elogiul postum adus lui Montesquieu în volumul cinci al *Enciclopediei franceze*, d'Alembert, principalul colaborator al lui Diderot la redactarea ei, e de părere că lucrarea s-ar fi putut intitula mai nimerit: *Istorie romană spre folosul oamenilor de stat și al filozofilor*.

Dată fiind izbitoarea asemănare a titlului acestui întins eseu al lui Montesquieu cu al operei lui Cantemir, *Istoria creșterii și descreșterii curții otomane*, Nicolae Iorga a presupus o influență a savantului domn moldovean asupra gînditorului francez și chiar posibilitatea ca filozoful să fi cunoscut manuscrisul lui Cantemir, dus în Anglia în 1734, de către fiul său, Antioh.

Această filiație de idei nu se poate susține cu certitudine. Cronologia faptelor — data sosirii manuscrisului lui Cantemir în Apus și cea a încheierii *Considerațiilor* de către Montesquieu — pare mai degrabă să o infirme. Coincidența titlurilor arată altceva, nu mai puțin important, că viziunea evolutivă asupra istoriei se impunea în epocă. Cît privește faptul că, într-o altă zonă a culturii europene de atunci, Cantemir ajungea să o formuleze în mod independent, înaintea unora dintre cei mai de seamă gînditori ai vremii, el constituie o probă strălucită a spiritului avansat al marelui învățat român.

„Virtuțile" și „rațiunea de stat"

În ediția definitivă din 1748, lucrarea lui Montesquieu are 23 capitole, fiecare tratînd o problemă sau un moment de seamă din istoria romană. Materialul faptic la care apelează este de interes secundar și nu lipsit de erori de detaliu. Montesquieu s-a folosit aproape exclusiv de izvoare narative și juridice, recurgînd rar, și nu prea inspirat, la izvoare epigrafice. Iar, pe de altă parte, el nu s-a adresat izvoarelor într-un spirit critic. Singurul lucru vrednic de luat în seamă i se părea a fi — ca de altfel, mai tuturor istoricilor luminiști — semnificația rațională a faptelor și proceselor istorice. Nu credea că ea putea fi alterată din pricina cîtorva eventuale inexactități, conținute în premisele de la care se pleca pentru descoperirea ei.

Cel mai valoros element al gîndirii istorice a lui Montesquieu este, fără îndoială, convingerea sa în existența unor legi obiective ale dezvoltării sociale și politice. El observă, de asemenea, interdependența fenomenelor socio-politice, chiar și atunci cînd ele nu par a se afla într-o corelație regulată și necesară[1]. Din aceste motive, Montesquieu e socotit printre precursorii sociologiei.

Unul din pasajele cele mai remarcate ale *Considerațiilor* exprimă convingerea lui Montesquieu în caracterul general obiectiv al cauzalității istorice. „Lumea — scrie el — nu e dominată de soartă. Întrebați-i pe romani care, cînd s-au guvernat într-un anumit fel, au avut un șir continuu de succese, iar cînd s-au guvernat într-alt fel, o suită neîntreruptă de înfrîngeri. Există cauze generale, fie morale, fie fizice, care acționează în orice stat; îl înalță, îl mențin sau îl doboară. Toate accidentele sînt supuse unor cauze. Și dacă hazardul unei bătălii, adică o cauză particulară, a prăbușit un stat, înseamnă că exista o cauză generală care a făcut ca acel stat să trebuiască să piară în urma unei singure bătălii. Într-un cuvînt, direcția principală atrage cu sine toate accidentele particulare".

Încadrîndu-și cercetarea în acest model, Montesquieu susține, în primul rînd, că o cauză fundamentală a măririi Romei a fost împărțirea inițială a pămînturilor în mod egal, ceea ce a făcut din romani, la origine, un popor de mici proprietari agrari. Împrejurarea a determinat împletirea strînsă a interesului public și a celui privat. De aci au decurs conștiința civică și respectul cetățeanului roman pentru legi și instituții, tenacitatea și tăria morală, disciplina și bravura pe care le arăta cînd era chemat sub arme — componente ale extraordinarei forțe militaro-politice a Romei.

Pe de altă parte, alcătuirea societății romane din cetățeni liberi, mici proprietari, de condiție aproximativ egală, s-a reflectat în înzestrarea ei cu legi și instituții care înfrînau abuzul de putere — condiție de primă însemnătate pentru trăinicia unui stat. „Nici un guvern liber — reflectează Montesquieu — nu se poate menține, dacă nu e capabil să se corijeze prin propriile sale legi".

Așadar, republica romană a cultivat, prin structura ei social-politică, militară și ju-

[1] Încălțămintea ieșeră a romanilor — afirmă Montesquieu — explică preferința lor pentru drumurile pavate. Iar construirea acestora a permis marșurile repezi ale armatelor contribuind astfel la dobîndirea de victorii. Corelația e simplistă și incorectă, dar, ca metodă, ea arată că gîndirea istorică a lui Montesquieu mergea pe o cale bună și originală.

ridică, unul din elementele de căpetenie — după Montesquieu — ale grandorii unui stat: „virtutea" cetăţenilor săi. „Nimic mai puternic decît o republică în care legile sînt respectate nu de teamă şi nici numai din convingere, ci din pasiune..."

Judecăţile de valoare ale lui Montesquieu nu se confundă cu elogiile. „Virtuţile" romanilor nu înseamnă, pentru el, virtuţi pozitive, în sensul moral comun, ci capacităţi de a servi eficient „raţiunea de stat". El scoate în evidenţă abilitatea lipsită de scrupule a diplomaţiei Romei şi caracterul prădalnic al cuceririlor sale. Cînd afirmă că „niciodată o naţiune nu s-a pregătit pentru război cu atîta prudenţă şi nu l-a purtat cu atîta îndrăzneală", aceasta reprezintă o constatare, iar nu o expresie de aprobare sau admiraţie.

Omul cu inimă bună

Cînd drumul istoriei romane ajunge pe culmea de unde începe să se întrevadă panta sa descendentă, cercetarea cauzelor acestui revers al destinului devine parcă mai pătrunzătoare şi, în orice caz, mai semnificativă pentru concepţia filozofico-istorică şi politică a lui Montesquieu. Gînditorul descoperă cauze ale decăderii Romei în fenomene care se dezvoltaseră încă în perioada măririi sale, în parte chiar *în* această mărire şi *din cauza ei*. Întinderea teritoriului republicii prin cuceriri — constată el — l-a transformat pe cetăţeanul-ostaş în militar de profesie. Menţinerea sa îndelungată sub arme i-a slăbit sentimentul civic, l-a făcut să se simtă aparţinător, în primul rînd, armatei sau *unei* armate şi comandantului ei, iar nu statului. Comandanţii se simt şi ei utili şi puternici. Relaţia lor cu puterea de stat se inversează: obedienţa disciplinată face loc afirmării insolente a interesului şi ambiţiei personale.

Creşterea puterii şi întinderii Romei a favorizat dezvoltarea inegalităţilor sociale şi de avere. Montesquieu condamnă bogăţia, ca fiind generatoare de corupţie şi laşitate, în timp ce ruina şi sărăcia stîrnesc nemulţumire şi slăbesc ataşamentul pentru stat[1].

Montesquieu consideră dictatura lui Cezar, instaurarea principatului şi a imperiului cu deosebire funeste pentru destinul Romei, fiindcă prin ele s-a suprimat orice libertate politică şi s-a deschis era abuzului nelimitat de putere. Şi astfel, străvechile „virtuţi" cetăţeneşti au fost ucise, în locul lor cultivîndu-se sistematic servilismul şi corupţia, iar legile, din apărătoare ale echilibrului politic, au devenit instrumentele puterii abuzive, piloni ai tiraniei imperiale.

Deosebit de generos se arată Montesquieu cu personalitatea lui Traian: „principele cel mai desăvîrşit de care istoria a vorbit vreodată: era o fericire să te fi născut sub domnia lui; nici o alta n-a fost aşa de fericită şi de glorioasă pentru poporul roman. Mare om de stat şi mare căpitan, cu o inimă bună, care-l îndemna spre bine, cu un spirit luminat, care-i dezvăluia maibinele, cu un sufletnobil, mare, frumos, cu toate virtuţile, fără a fi exagerat în nici una. Într-un cuvînt, omul cel mai potrivit să onoreze natura umană şi să o reprezinte pe cea divină".

Gînditorului francez i-a rămas neînţeleasă condiţionarea proceselor istorice de structurile sociale şi de evoluţia lor. Nici o clipă n-a legat destinul Romei de caracterul ei de stat sclavagist. Explicaţiile cauzale şi judecăţile de valoare ale lui Montesquieu se cantonează în planul politic şi moral, ceea ce ar putea atrage perspectivei sale istorice reproşul de îngustime. Cu toate acestea, *Consideraţiile asupra cauzelor grandorii şi decandenţei romanilor* reprezintă o operă excepţională, unul din punctele de pornire ale istoriografiei moderne. Cu imperfecţiunile inerente oricărei deschideri de drum, ele depăşesc net nivelul istoriei narative, oferă un prim exemplu de istorie „problematizată" şi contribuie astfel la consolidarea locului autonom al disciplinei istorice în sistemul cunoştinţelor şi al culturii, indicîndu-i calea desprinderii totale de literatură.

E o lucrare modernă prin concepţia care stă la baza ei: istoria nu e o scenă a confruntării voinţelor individuale, ci a desfăşurării obiective de procese şi fenomene pluridimensionale, a căror complexă şi permanentă interdependenţă înscrie conştiinţele individuale pe coordonatele necesităţii — fie înţelese, fie ignorate[2].

Modernă mai este şi prin substratul militant în favoarea cîtorva mari idei, valabile în toate timpurile: elogiul libertăţii şi condamnarea despotismului, a politicii bazate pe forţă, practicînd agresiunea şi avînd drept ţeluri expansiunea, jaful, subjugarea altor popoare.

Consideraţiile... au fost gîndite, fără îndoială, ca un *memento* pentru regimul feudalo-absolutist din Franţa şi din toată Europa. Tabloul grandios şi tragic al măririi şi prăbuşirii statului roman, al unei întregi epoci a civilizaţiei, sucombînd sub povara ineluctabilei necesităţi istorice, dar şi a unor erori omeneşti, păstrează însă şi o valoare actuală, de îndemn la gravă meditaţie pe marginea destinelor posibile ale omenirii.

---

[1] În acest sens, el îi urmează pe acei istorici romani care au intuit rolul nefast al creşterii bogăţiei („latifundiile au pierdut Italia" — Pliniu cel Bătrîn) şi corupţiei („la Roma toate se pot cumpăra cu bani" — Sallustius).

[2] Sentinţa filozofiei stoice: „Fata volentem ducunt, nolentem trahunt" (Soarta îl conduce pe cel ce consimte şi îl tîrăşte pe cel ce i se opune), îi era cu siguranţă cunoscută lui Montesquieu.

MISIUNI PERICULOASE

A. CECIL HAMPSHIRE

Volumul The Secret Navies **(Flotele secrete), apărut în 1978 la Londra, a fost scris de A. Cecil Hampshire după ce publicase alte 12 cărţi consacrate, toate, istoriei flotei britanice, subiect vast, pe care l-a abordat din mai multe unghiuri: studii impozante şi docte** (Istoria tricentenară a puşcaşilor marini regali — 1664-1964; Scurtă istorie a Flotei regale; Flota regală după 1945), **volume cu titluri enigmatice** (Flota liliput, Flota fantomă, S-a spus că a fost un accident) **şi chiar cărţi pentru copii, cu subiecte marinăreşti. Îndată ce s-a ridicat, după cei 30 de ani legiuiţi, embargoul asupra materialelor din arhivele secrete ale celui de-al doilea război mondial, autorul le-a cercetat, a confruntat informaţiile oferite de ele cu mărturiile celor ce puseseră la cale acţiunile care îl interesau sau au participat la ele şi a alcătuit istoria unor fapte de vitejie săvîrşite de unităţi navale prea mici, prea disparate şi prea conspirative pentru a se fi auzit mai înainte despre ele.**

Cea mai surprinzătoare revelaţie a acestei cărţi este însuşi subiectul ei: un mare număr de formaţiuni navale create anume pentru o seamă de operaţii clandestine, formaţiuni aflate în subordinea Serviciului secret al Amiralităţii britanice.

Una dintre aceste formaţiuni, Flotila 15 de şalupe cu motor, a menţinut o linie de comunicaţii maritime între Marea Britanie şi vestul Europei, aflat sub ocupaţie nazistă, de la căderea Franţei, în iunie 1940, pînă la debarcarea aliată în Normandia, în iunie 1944, şi chiar după aceea, pînă la sfîrşitul războiului. Este probabil — se spune în încheierea capitolului consacrat acestei neînfricate flotile care n-a numărat, cu totul, decît 125 ofiţeri şi marinari — ca cei ce au servit în ea să fi primit mai multe decoraţii decît orice altă forţă navală comparabilă. De fiecare dată însă decoraţiile erau explicate prin formula laconică: „Pentru bravură şi îndeplinirea exemplară a unor operaţii primejdioase". Abia acum se dezvăluie în ce anume au constat aceste operaţii, cum au fost ele concepute şi executate.

Alt grup de marinari cu misiuni confidenţiale, Detaşamentul de patrulare prin surprindere al puşcaşilor marini regali, a fost creat în intenţia de a ataca navele de război inamice în propriile lor porturi, straşnic păzite. Ei erau pregătiţi pentru a se apropia pe nesimţite — în canoe sau alte ambarcaţiuni mici — de o navă de război, cu scopul de a o arunca în aer, a străpunge apărarea maritimă inamică în submersibile de buzunar, numite „Frumoasele adormite" şi chiar pentru a se arunca din avion în ambarcaţiuni paraşutate.

În fine, o altă unitate, comando-ul 30, era formată din experţi în informaţii, trimişi în avangarda trupelor de asalt care au eliberat Africa de Nord sau flancul sudic al Europei, pentru a împiedica distrugerea sau evacuarea arhivelor şi a altor materiale secrete inamice.

Personalităţi originale, chiar extravagante, cei ce se angajau în aceste operaţii, care implicau nu numai temeritate, ci şi prezenţă de spirit, ingeniozitate şi foarte multe cunoştinţe, chiar şi îndemînare de spărgători, apar ca nişte mari aventurieri, neînfricaţi cavaleri rătăcitori ai vremurilor moderne. Este evident că lui A. Cecil Hampshire i-a făcut o imensă plăcere să-i scoată din anonimat pe aceşti eroi.

Flotele secrete **nu este o carte idilizantă. Fiecare mare sau mică victorie a fost plătită cu multe eşecuri, cu pierderi dureroase, iar unele operaţii de care s-au legat multe nădejdi au dat greş total. Tratînd cu acelaşi respect înfrîngerile şi biruinţele, explicîndu-le cu aceeaşi minuţiozitate şi cu aceeaşi acurateţe, autorul britanic a izbutit să reconstituie atmosfera febrilă a epocii, frenezia cu care se experimenta, se improviza şi se lupta în condiţii de maximă tensiune.**

În episodul prezentat în numărul de faţă, se arată cum au pornit iniţial la drum oamenii căpitanului Slocum, cu un singur trauler pescăresc, şi acela vechi. Bucuroşi de prima lor reuşită, au ajuns la concluzia că pot să-şi extindă activitatea. Au mai făcut rost de unul, le-a plăcut cum mergeau lucrurile şi atunci s-au gîndit să construiască o versiune britanică a traulerelor franceze: pe dinafară vas pescăresc, pe dinăuntru canonieră solidă, în stare să atingă, la nevoie, viteze considerabile şi să se apere. Prima din această serie a fost botezată de Slocum „Angèlè Rouge", omagiu adus fostei lui secretare, soţia colegului său Mackenzie, care se numea Angela şi avea părul roşu.

Flotila 15 a acţionat pînă la sfîrşitul războiului, fiecare navă făcînd cam un drum dus-întors lunar, în nopţile fără lună. Ea a devenit principalul mijloc de menţinere a comunicaţiilor directe cu Franţa ocupată. Capturarea unei singure nave ar fi compromis întreaga acţiune, lipsind de relativa lor imunitate şalupele şi traulerele deghizate. Continuarea programului pînă la sfîrşitul războiului a fost cu putinţă deoarece nu a intervenit nici o asemenea deconspirare forţată. Accidente de mai mică amploare au fost totuşi destule. Astfel, înainte de a se lansa seria de canoniere cu motor anume construite, a trebuit să fie rezolvată o problemă urgentă, care îngrijora din ce în ce mai mult. Nu numai o dată, bărci care duceau agenţi la ţărm dispăruseră inexplicabil în nopţi aparent calme, motivul neputînd să fie în nici un caz o acţiune a inamicului. Analiza atentă a rapoartelor despre aceste accidente a condus la concluzia că bărcile — de obicei bărci de salvare destinate iahturilor — se răsturnaseră în apropiere de ţărm şi îşi pierduseră cu această ocazie vîslele, imposibil de recuperat într-o noapte întunecoasă. Unul dintre specialiştii lui Slocum, comandorul Nigel Warrington-Smith, fost yachtman şi proiectant de ambarcaţiuni, a plecat cu bărci de mai multe tipuri în peninsula Cornwall, unde hula este tot timpul puternică. Pe baza concluziilor lui, au fost comandate bărci speciale, construite şi echipate pentru a elimina accidentele de acest tip şi astfel de accidente n-au mai survenit niciodată.

Una singură dintre canonierele folosite de Flotila 15, MGB 2 002, s-a scufundat, dar asta s-a întîmplat după terminarea războiului, la 12 mai 1945, în timpul unei călătorii de curtoazie spre Suedia, care cooperase în taină la anumite acţiuni britanice de blocadă. MGB 2002 s-a ciocnit de o mină şi s-a dus la fund cu aproape întreg echipajul.

În concluzia capitolului intitulat Transporturile libertăţii, autorul citează pe un fost membru al Flotilei 15 de canoniere: „Nu poţi decît să rămîi uluit de organizarea şi de succesul deplin al operaţiei care a constat în aducerea a mult peste o sută de evadaţi şi fugari şi în debarcarea şi reîmbarcarea unui mare număr de agenţi vitezi. Este semnificativ că acum, la maturitate, cînd noi, cei care am luptat atunci, ne întîlnim pentru a reaprinde scînteia camaraderiei noastre din timpul războiului, nu vorbim despre alte nave pe care am servit, uităm toate momentele cînd am blestemat flota, războiul, sau ne-am blestemat unii pe alţii şi ne amintim doar de ceea ce am înfăptuit atunci cînd formam o echipă în care fiecare dintre noi depindea de toţi ceilalţi şi sîntem de acord că participarea la acţiunile acestei flotile a fost cel mai bun din toate lucrurile ce ni s-au întîmplat vreodată"[1].

Bărci pescăreşti ies în larg

Într-o zi de aprilie a anului 1944, camioneta brutarului străbătea strada principală a unui sat din Bretania. Conducătorul ei cobora ici şi colo cu un coş plin, pentru a-şi livra marfa. Camioneta era mică, veche şi nu avea uşă la spate, interiorul ei fiind protejat împotriva intemperiilor doar de o bucată de muşama prinsă sumar. Atît de hodorogit era vehicolul şi atît de nevinovată înfăţişarea lui, încît germanii nu s-au ostenit niciodată să dea la o parte muşamaua şi să se uite înăuntru. Dacă ar fi avut o uşă ca lumea, nu încape îndoială că l-ar fi controlat, deoarece circula într-o zonă de coastă puternic fortificată, iar ei se aşteptau, de la o zi la alta, la o invazie aliată şi de aceea localnicii erau foarte strict supravegheaţi.

În ziua aceea, pe lîngă obişnuitele pîini şi cornuri proaspete ale brutarului, în camionetă se mai aflau, înghesuite, patru persoane: două fete şi doi tineri. Deşi purtau haine civile grosolane, cei doi erau aviatori americani, ajutaţi să scape după ce bombardierul lor fusese doborît deasupra Franţei.

La o oprire, după ce brutarul coborîse cu coşul lui, pasagerii din camionetă au auzit tropăitul inconfundabil al unor paşi soldăţeşti care se apropiau şi apoi s-au oprit brusc lîngă ea. Străduindu-se să se facă încă şi mai mici, cei patru aşteptau cu sufletul la gură momentul cînd muşamaua va fi trasă la o parte şi se va auzi strigătul triumfător anunţînd descoperirea lor. Nu fusese însă decît un soldat german; se oprise să-şi aprindă o ţigară la adăpostul camionetei, apoi plecase mai departe, fără să-şi dea seama că vehicolul aparent inofensiv, prezenţă familiară în sat, ascundea duşmani ai Reichului.

După ce şi-a terminat turul, brutarul a intrat cu camioneta în garajul unei case care aparţinea altui membru

[1] Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

al Rezistenţei, un pescar. După ce uşile garajului au fost încuiate, li s-a spus celor patru că pot ieşi liniştiţi din ascunzătoare. Au fost conduşi apoi în casă, unde se mai aflau circa 12 anonimi, introduşi şi ei prin contrabandă în zonă, din diverse părţi ale Franţei, pentru a fi expediaţi mai departe, în Anglia.

Fetele erau Suzanne Warenghem şi Blanche Charlet, una dintre primele agente ale Comandamentului operaţiilor speciale debarcate în Franţa în 1942. Suzanne, încă şcolăriţă în 1940, cînd germanii îi invadaseră ţara, fusese membră activă a „Filierei Pat", o reţea de curieri, ghizi şi case conspirative din sudul Franţei, care ajutase pe mulţi aviatori doborîţi să ajungă la Marsilia, în „zona liberă", neocupată direct de inamic. Arestată de două ori de Gestapo şi de poliţia din Vichy, a fost trimisă, în cele din urmă, la o sinistră închisoare din Castres, din care erau recrutaţi ostatecii urmînd a fi împuşcaţi ca represalii pentru crimele împotriva forţelor de ocupaţie. Suzanne evadase împreună cu Blanche — şi ea închisă acolo — în timpul unei evadări în masă, în septembrie 1943. Organizaţiile cărora le aparţineau cele două fete le-au ordonat să încerce să se întoarcă în Anglia cît mai curînd cu putinţă, pentru alte misiuni, deşi Suzanne avea o sănătate şubredă. Ajunseseră cu bine la Paris. Acum venea ultima şi poate cea mai primejdioasă parte a călătoriei: suirea la bordul unei nave din Flota regală, chiar sub nasul inamicului.

Amplul sistem de fortificaţii ridicat de Weh macht şi cunoscut sub denumirea de Zidul Atlanticului s-a dovedit ineficient în celeb a ziuă „Z": 6 iunie 1944. În imagine: un monstru gigantic de beton şi oţel destinat să ape e strîmtoarea Pas de Calais

În p. 45: *nava N 51, una din numeroasele ambarcaţiuni civile britanice mobilizate, zi şi noapte în Serviciul secret al Amiralităţii*

Zidul Atlanticului pe microfilm

Seara tîrziu, după ce se lăsase întunericul şi un mesaj, aparent inofensiv, inclus în emisiunea franceză a BBC-ului confirmase că s-a trimis un vas, agentul însărcinat cu conducerea expediţiei a venit să le dea ultimele instrucţiuni celor patru. Urmau să părăsească unul cîte unul casa şi să înainteze, cît mai tăcut cu putinţă, în şir indian, la mică distanţă unul de celălalt. Cîţiva bărbaţi din grup au primit revolvere încărcate şi au fost avertizaţi cu toţii că, dacă vor fi prinşi în această zonă interzisă, n-au nici o şansă de scăpare. Într-un asemenea caz, fiecare va trebui să se descurce singur. Cei înarmaţi trebuiau să încerce să ucidă cît mai mulţi nemţi cu putinţă, înainte de a fi ei înşişi ucişi. Pentru eventualitatea în care ar fi reuşit totuşi să fugă, le-a dat întîlnire la Paris, într-o staţie de metro, unde trebuiau să încerce să ajungă vinerea, la o anumită oră, zece săptămîni la rînd.

Grupul a pornit la drum însoţit de cîţiva bărbaţi şi de cîteva femei din Rezistenţa locală, care urmau să ajute la cărarea armelor, a aparatelor de emisie-recepţie şi a celorlalte bagaje ale agenţilor aduşi de vasul cu care aveau să călătorească fugarii pînă în Anglia. Călăuză era pescarul în casa căruia se adunaseră. Trăise acolo toată viaţa şi se orienta fără greş prin mlaştini, evitînd cărările folosite de patrulele germane. Cînd şi cînd se oprea pentru a asculta şi toţi cei din coloană se ciocneau în beznă unul de celălalt.

Fiecare tufiş le părea a fi un om şi Suzanne îngheţa într-una de spaimă. Avea în buzunar două role de microfilm conţinînd circa 50 pagini de informaţii despre sistemul

defensiv al Zidului Atlanticului [fortificaţii înălţate de germani pe ţărmul Atlanticului, pentru a stăvili asaltul aliaţilor], adunate de un membru al Rezistenţei. În mînă ţinea, oricînd gata s-o înghită, o bucăţică de hîrtie foarte importantă, despre care i se spusese că nu trebuie să cadă în nici un caz în mîinile inamicului. Era planul unei staţii radar, care trebuia bombardată de aliaţi cît mai curînd cu putinţă. Altă dată, cînd fusese arestată, s-a văzut forţată să înghită un material incriminator scris pe hîrtie groasă, care aproape că o sufocase. De data aceasta, obţinuse să se folosească hîrtie subţire, de poştă aeriană.

Spre miezul nopţii, grupul a ajuns pe o stîncă abruptă, sub care se afla plaja unde urmau să fie debarcaţi agenţii. Fiecare trebuia să coboare cum se pricepea, fără să facă nici un zgomot. Suzanne era cît pe-aci să alunece. Şi-a rupt fusta şi şi-a făcut praf preţioşii ciorapi de mătase, dealtfel singura ei pereche, cu care se gătise pentru a arăta cît mai bine cînd va ajunge la Londra. După ce s-au strîns cu toţii pe plajă, care era foarte mică şi înconjurată de stînci înalte, li s-a spus să se aşeze pe jos şi să păstreze cea mai deplină tăcere, să nu vorbească, să nu fumeze şi să nu se mişte din loc.

Mijindu-şi ochii în întuneric, ba unul ba altul avea impresia că vede bărci apropiindu-se, dar ceea ce vedeau erau doar stînci sau plăsmuiri ale imaginaţiei. După aproape o oră, timp în care tensiunea nervoasă devenise insuportabilă, ghidul le-a şoptit brusc tovarăşilor săi: „Vine vasul". Nimeni altcineva nu auzise nimic, dar urechea exersată a pescarului percepuse păcănitul slab, îndepărtat, al motoarelor. A mai trecut o jumătate de oră pînă cînd s-au apropiat de ţărm, fără zgomot, două bărci cu vîsle şi, pentru prima oară după doi ani, Suzanne a văzut uniforme britanice.

În cîteva minute, agenţii au fost debarcaţi în cea mai deplină tăcere împreună cu ceea ce aduseseră şi au început să se caţere pe stîncă, ajutaţi de cei veniţi în întîmpinare. Apoi, Suzanne a fost luată în braţe de un marinar care a purtat-o pe sus pînă la barca cea mai apropiată, ca să nu-şi ude picioarele, şi i-a şoptit să se aşeze pe fundul bărcii. Aşa a şi făcut, dar s-a pomenit şezînd în apă. A fost urmată imediat de cîţiva bărbaţi din grupul fugarilor, ceilalţi, împreună cu Blanche, fiind duşi în cealaltă barcă. Apoi, în aceeaşi tăcere deplină, bărcile, împinse din nou în apă, au pornit la drum.

După încă o jumătate de oră, au ajuns la nava care-i aştepta, o canonieră de care atîrna un năvod. Suzanne a fost urcată la bord şi tovarăşii ei de drum s-au căţărat după ea.

Cei care îi aşteptau i-au condus în tăcere de-a lungul punţii superioare şi apoi în jos, pe cîteva trepte, într-un compartiment complet întunecat, a cărui uşă s-a închis în urma lor. Au rămas cîteva minute înghesuiţi unii în alţii, temîndu-se să se mişte ca să nu se lovească de ceva. Apoi au auzit motoarele pornind şi, după o clipă, s-au aprins luminile şi şi-au dat seama că se aflau în mica sală de mese a vasului, cu hublourile bine camuflate. Împreună cu Suzanne urcaseră la bord patru bărbaţi pe care îi recunoştea ca aparţinînd grupului de fugari, deşi nici unul dintre ei nu cunoştea numele celorlalţi; anonimatul era o necesitate vitală. Blanche şi ceilalţi fuseseră duşi probabil la celălalt vas, care îi aşteptase.

Un marinar le-a adus ceai şi sandvişuri şi prezenţa lui liniştitoare i-a făcut să simtă că se pot, în sfîrşit, relaxa. Nu erau însă în afară de orice pericol şi nu după multă vreme luminile s-au stins din nou şi au auzit focuri de armă. Ştiau că sînt atacaţi, dar Suzanne avea acum rău de mare şi nu se mai putea preocupa de ceea ce se întîmpla. Canoniera înainta cu maximum de viteză pe marea agitată şi, pe măsură ce hula se intensifica, li se făcea rău şi altora. În cele din urmă, au izbutit să adoarmă.

Dimineaţa au aflat că nava lor dăduse o luptă cu un vas german de patrulare şi că un membru al echipajului fusese ucis. Au ajuns fără nici un alt incident pe pămîntul britanic, escortaţi de avioane de vînătoare din Forţele aeriene regale. Suzanne şi tovarăşii ei de drum au debarcat, plini de recunoştinţă şi în culmea fericirii. Pentru echipajele navelor care îi aduseseră, călătoria nu fusese însă decît o nouă misiune îndeplinită cu succes.

N 51
se metamorfozează

Flotila căreia îi aparţineau aceste nave nu făcea parte din Forţele de coastă regulate, flota-muscă a Forţelor navale, care înfruntă în Marea Nordului şi în Canalul Mînecii vasele germane trimise să atace convoaiele britanice de coastă. Era una dintre unităţile navale clandestine comandate şi administrate de un departament al Amiralităţii anume creat.

În fruntea acestui departament se afla căpitanul Frank Slocum din Flota regală, un bărbat mic de statură cu o mină înşelător de blîndă. Servise în marea flotă în timpul primului război mondial, calificîndu-se ulterior ca specialist în navigaţie. În 1937, a fost pus la dispoziţia Serviciului secret. În 1940, cînd Blitzkriegul a tăiat toate comunicaţiile cu continentul, Slocum a fost detaşat la Divizia de informaţii navale a Amiralităţii pentru a-şi asuma răspunderea operaţiilor clandestine pe mare, în vederea resuscitării reţelei britanice de informaţii în teritoriile ocupate de inamic.

Slocum a strîns în jurul său o mînă de ofiţeri, atît activi cît şi de rezervă, toţi voluntari pentru servicii speciale. Printre aceşti voluntari se număra un tînăr francez, Daniel Lomenech, care fugise din Franţa, cu un mic vas de pescari şi intrase, ca sublocotenent, în marina britanică. Părinţii lui aveau o fabrică de conserve de ton în Bretania; ca atare, ştia foarte multe despre obiceiurile pescarilor din zona Concarneau, pe care îi însoţise de multe ori la pescuit. Tot din perioada de început datează şi recrutarea lui Steven Mackenzie, yachtman în timp

de pace, care, ca sublocotenent în Marina regală, fusese, la izbucnirea războiului, în subordinea ofiţerului naval de legătură britanic de pe lîngă comandantul suprem al flotei franceze, amiralul Darlan, la cartierul general al acestuia de lîngă Chartres şi luase parte la retragerea din Bordeaux, după intrarea germanilor în Paris.

Cînd l-a întîlnit pe Lomenech, Mackenzie a avut următoarea idee: să transforme un vas de pescuit, pentru a stabili o linie de comunicaţii cu coasta vestică a Franţei. Ideea i-a surîs lui Slocum. Un trauler cu motor se putea apropia mai mult de ţărm decît un submarin, putea să stea ancorat zile întregi, în apropierea coastei franceze, dacă era nevoie să aştepte vreun agent şi, spre deosebire de un submarin, putea stabili contactul în timpul zilei.

În porturile britanice de pe coasta de sud se aflau un număr de vase franceze şi belgiene care aduseseră refugiaţi după Dunkerque[1]. Unele dintre ele fuseseră rechiziţionate pentru servicii navale, altele continuau să pescuiască cu propriul lor echipaj. Lomenech şi Mackenzie au făcut împreună un studiu amănunţit al regiunilor, sezoanelor şi tipurilor de vase folosite pentru fiecare gen de pescuit pe coasta Franţei, au stat de vorbă cu pescari refugiaţi şi cu alţi cunoscători ai zonei şi ai industriei peştelui. Au ajuns la concluzia că tipul de vas cel mai adecvat scopului lor era micul trauler cu motor Diesel care pescuia la distanţe de 30-40 km de coasta Franţei şi despre care ştiau că este lăsat de germani să petreacă două-trei nopţi pe mare. Vasele cu pînze folosite la pescuirea tonului nu aveau dreptul să rămînă peste noapte în larg şi de aceea, deşi aveau mai multe la dispoziţie, nu le-au întrebuinţat.

Mackenzie şi Lomenech au ales la New Haven un trauler din Concarneau. L-au rechiziţionat şi l-au renovat, amenajînd în cala de peşte o încăpere cu două priciuri şi o masă pliantă, pentru a mări spaţiul destinat echipajului voluntar, format integral din foşti pescari. Vopsit cenuşiu, în chip de navă de patrulare de coastă, a fost dus într-un punct izolat din Insulele Scilly, urmînd a fi folosit pentru transportul agenţilor. Acolo, coca şi părţile superioare au fost vopsite în culori uzuale în Franţa. S-a adăugat un număr fals de înregistrare, desenat cu caracterele utilizate de pescarii de ton din regiunea Concarneau. La fiecare călătorie se folosea altă combinaţie de culori, deoarece traulerele din Concarneau obişnuiesc să arboreze diverse combinaţii de verde, albastru, cafeniu şi portocaliu.

N 51, cum continua să i se spună, după numărul de înregistrare de la New Haven, avea circa 17 metri lungime, 7 metri lăţime şi un deplasament de 25-30 tone, viteza lui maximă fiind de şase noduri. Echipajul operaţional număra doi ofiţeri şi şase marinari, dintre care unul era şi bucătar. Avea la bord un aparat de emisie-recepţie de tipul celor folosite de agenţi şi ca armament puşti Sten, grenade şi pistoale, precum şi o armă anti-tanc şterpelită de la armata terestră. Intenţia era de a avea numai armele necesare pentru a rezista unei încercări de capturare, contînd pe elementul surpriză. Rostul armei anti-tanc era de a scoate din funcţiune, dacă era cu putinţă, motorul oricărui vas de patrulare care i-ar fi atacat.

Mackenzie şi Lomenech şi-au dat multă osteneală să obţină genul de îmbrăcăminte purtat de obicei de pescarii de pe coasta vestică a Bretaniei, care consta din pantaloni de pînză şi bluze viu colorate. Slocum a aranjat confecţionarea unui număr de asemenea costume într-un atelier al flotei; s-au dovedit a fi imitaţii acceptabile, mai ales după ce se mai decolorau.

Introducere şi adaptare
Felicia ANTIP

(Va urma)

[1] *Magazin istoric*, nr. 9-12/1983.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Gheorghe Zaharia, Ion Cupşa — PARTICIPAREA ROMÂNIEI LA ÎNFRÎNGEREA GERMANIEI NAZISTE** *(sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.: cuvînt introductiv de* **Ion Popescu-Puţuri**).

Editura politică, Bucureşti, 1985, 364 pp., 20 lei: *efortul eroic al armatei şi poporului român în războiul antihitlerist, pentru dezrobirea ţării şi importanta contribuţie adusă de ţara noastră la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei (vezi Magazin istoric, nr. 12/1984, 1-3/1985).*

● **Livia Dandara — ROMÂNIA ÎN VÎLTOAREA ANULUI 1939.**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1985, 412 pp., 36 lei: *cronica istorică a evenimentelor dramatice din anul declanşării celui de-al doilea război mondial.*

● **Ion Vinea — SĂGEATA ŞI ARABESCUL** *(ediţie, studiu introductiv şi note de* **Dumitru Hîncu**).

Editura Minerva, Bucureşti, 1984, 310 pp., 15,50 lei: *articolele şi pamfletele gazetarului şi scriitorului antifascist care scrutează evenimente şi fenomene istorice din perioada interbelică.*

● **PRIN ŢĂRILE ROMÂNE. CĂLĂTORI STRĂINI DIN SECOLUL AL XIX-LEA** *(ediţie de* **Simona Vărzaru**).

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1984, 208 pp., 18 lei: *optsprezece fragmente traduse din scrierile unor autori francezi, belgieni, italieni.*

● **Leon Săraţeanu — POVEŞTI DE SPUS ÎN PATRU ANOTIMPURI.**

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1984, 302 pp., 10,50 lei: *din carnetul de însemnări şi amintiri ale unui reporter în diferite oraşe europene cu o veche istorie.*

Prof. T. C. BARKER (Marea Britanie)

„Interesul românilor pentru istorie — un fapt extrem de pozitiv"

Theo C. Barker, membru asesor al Biroului Comitetului Internaţional de ştiinţe istorice — ales la al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, la Bucureşti — profesor de istorie economică la Universitatea din Londra, este preşedinte al Comitetului naţional britanic pentru cel de-al XVI-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, de la Stuttgart. Profesorul Barker a avut amabilitatea să răspundă recent la cîteva întrebări adresate de revista noastră privind activitatea Biroului Comitetului internaţional de ştiinţe istorice între 1980-1985.

— În vederea pregătirii congresului care va avea loc la Stuttgart, la sfîrşitul lunii august (25 august-1 septembrie), Biroul s-a întrunit în fiecare an, începînd de la excelent organizatul şi neuitatul Congres de la Bucureşti. Aceste reuniuni anuale au avut loc în Andorra, la Paris (unde a fost convocată şi Adunarea Generală a Comitetului), la Stuttgart şi la Delfi (Grecia). O ultimă întrunire a Biroului se va desfăşura chiar în ajunul imediat al congresului din R.F. Germania.

Majoritatea ideilor privind tematica reuniunii sînt emanaţia comitetelor naţionale. Altele au fost propuse de membrii Biroului. Diversele comisii, afiliate, au formulat propunerile lor, rezervîndu-li-se timpul necesar în programul congresului. Aceste măsuri au fost discutate în cadrul întrunirilor Biroului.

Programul definitiv al viitoarei reuniuni internaţionale a istoricilor, publicat integral în Circulara a 2-a a Congresului de la Stuttgart, prezintă interes pentru istoricii din toate ţările, el fiind „oglinda", în cea mai mare parte, a propriilor lor preocupări.

Personal, mă ocup de organizarea unei sesiuni (care va avea loc în dimineaţa de sîmbătă, 30 august), privind impactul istoric pe plan internaţional al autovehiculelor. În ansamblu, istoricii şi-au consacrat mult timp estimării efectelor economice şi sociale ale căilor ferate, care au mecanizat călătoriile pe distanţe medii şi lungi. Iniţial, motorul cu combustie internă a înlocuit caii în cursul călătoriilor pe distanţe scurte; dar pe măsură ce el s-a dovedit tot mai eficient, iar drumurile pe care avea acces s-au ameliorat, autovehiculul a început să concureze trenul. În prezent, în ţările mai avansate ale lumii, autovehiculele (autobuze, camioane, autoturisme, motociclete) au preluat o parte mult mai însemnată din transporturi decît căile ferate. La nivel naţional, statistici privind vehiculele motorizate au început să se efectueze de la începutul secolului, iar la nivel mondial, de la începutul anilor 1920. (De exemplu, pe la sfîrşitul anului 1923, România avea mai multe vehicule înregistrate decît alte ţări din estul Europei — 3 170 autobuze, 10 700 camioane, 26 700 automobile şi aproximativ 1 750 motociclete).

În total, în cadrul acestei sesiuni, vor fi prezentate 14 comunicări pe această temă, iar editura britanică MacMillan le va publica pe toate, într-un volum, apărut simultan, sub îngrijirea mea, în Marea Britanie şi în Statele Unite. Vom acorda drepturi de reproducere şi în alte ţări.

Publicarea acestei cărţi va coincide cu centenarul inventării celor dintîi autovehicule de către Daimler şi Benz[1], chiar în regiunea Stuttgartului,— cu repercusiuni uriaşe asupra întregii evoluţii a lumii.

Folosesc acest prilej pentru a transmite, prin *Magazin istoric* cele mai bune urări istoricilor români. Este extrem de pozitiv faptul că dv. acordaţi o atît de mare atenţie propriei istorii, mai mare decît în multe alte ţări, care nu înţeleg că deciziile lor contemporane sînt determinate, în foarte mare măsură, de evenimentele din trecut.

---

[1] Inginerii germani Gottlieb Daimler (1834-1900) şi Carl Friedrich Benz (1844-1929) sînt consideraţi fondatorii industriei de automobile din Germania. La 16 decembrie 1883, Daimler a depus brevetul unui prim motor cu explozie, care imprima unui automobil o viteză de 18 km/h. În 1886, Benz a inventat un automobil (triciclu, cu motor cu gaz în patru timpi şi o singură viteză), care a circulat pe străzile Mannheimului, iar în 1890 s-a creat firma Daimler-Benz, cea mai veche fabrică de automobile din lume.

ÎNSEMNĂRILE LUI GRIGORE GAFENCU

Începînd cu acest număr, Magazin istoric publică fragmente din Jurnalul ţinut de Grigore Gafencu între 19 mai 1941 şi 29 ianuarie 1957. Ultimele însemnări sînt scrise cu numai o zi înainte de a muri şi constituie o patetică mărturie a importanţei documentare pe care autorul o acorda jurnalului său: „29 ianuarie... Voi împlini în această noapte 65 de ani. Voi primi aniversarea mea în pat, hotărît să nu mă ridic, pentru a-mi odihni bătrîna mea inimă, care cu greu îşi urmează aprigele cărări ale vieţii. Odihnă, dar nu destindere: la căpătîiul meu, sub pernă, se află caietul notelor mele...“

După care urmează menţiunea autografă a soţiei sale: „Moartea lui Grigore Gafencu, astă seară la orele opt şi jumătate, la a 65-a aniversare a vieţii sale“.

Personalitatea lui Grigore Gafencu este cunoscută cititorilor revistei Magazin istoric, care a mai publicat unele dintre însemnările sale făcute în diferite caiete[1]. Din cauza aceasta vom reaminti numai în trecere unele date ale vieţii sale. Născut la Bucureşti, la 30 ianuarie 1892, Gafencu îşi ia licenţa în drept la Geneva şi doctoratul în ştiinţe juridice la Paris. Participă la primul război mondial ca aviator şi este decorat cu cea mai înaltă distincţie militară din epocă, Ordinul „Mihai Viteazul“. În perioada interbelică, desfăşoară o intensă activitate publicistică în calitate de fondator şi conducător a două cotidiene, Argus (cu caracter economico-financiar) şi Timpul (ziar de informaţii de mare tiraj). Membru al Partidului Naţional-Ţărănesc, unde se situează în aripa democrat-moderată, este în mai multe rînduri deputat şi subsecretar de stat în cîteva guverne. În decembrie 1938, în împrejurări interne şi internaţionale extrem de complexe şi grele pentru ţara noastră, ca şi pentru alte state mici şi mijlocii antirevizioniste din centrul şi sud-estul Europei, Gafencu se alătură grupului de ţărănişti democraţi din jurul lui Armand Călinescu şi intră în guvern ca ministru de externe. Atît în perioada anterioară, cît şi ca titular al portofoliului Afacerilor străine, acţionează pentru întărirea sistemului de alianţe menite să apere independenţa şi integritatea teritorială a României puse în primejdie de politica expansionistă a Germaniei hitleriste. În mai 1940, cînd Carol II încerca o „deschidere“ spre Germania, părăseşte guvernul. Trei luni mai tîrziu, în august 1940, în condiţiile de izolare internaţională a României, este numit ministru plenipotenţiar al României în U.R.S.S., cu intenţia de a se da expresie dorinţelor de bune relaţii cu guvernul sovietic, Gafencu fiind cunoscut la Moscova ca om politic democrat.

Experienţa anilor 1938-1939 a fost consemnată de Grigore Gafencu în două cărţi: Préliminaires de la guerre à l'Est (1944) şi Derniers jours de l'Europe (1946), lucrări de referinţă pentru studierea epocii, traduse în mai multe limbi.

Jurnalul lui Grigore Gafencu constituie un remarcabil document istoric, în care talentul gazetarului dă o plastică expresie literară observaţiilor pertinente şi experienţei diplomatului. Fără îndoială, interpretarea faptelor înscrise în jurnal poate fi uneori eronată, impresiile pot fi subiective, iar anticipările pot să nu se realizeze. Farmecul şi interesul memoriilor decurg tocmai din caracterul lor de document omenesc, pe care cercetătorul este chemat ulterior să-i confrunte cu datele obiective ale istoriei.

În 1941, plecarea de la Moscova a ministrului Finlandei Juho Paasikivi îi pare memorialistului sfîrşitul de carieră al unui om „bătrîn şi dornic de odihnă“. Dar, cum putea Gafencu să anticipeze că marea carieră a omului politic finlandez avea să reînceapă abia după 74 ani, între 1944 şi 1956, ca prim ministru şi ulterior preşedinte al ţării sale!

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1971, 8/1979, 11, 12/1981, 1, 7/1982.

În ansamblul său, Jurnalul lui Grigore Gafencu este mărturia unei necontenite frămîntări pentru soarta ţării sale, fie că istoria îi validează punctele de vedere, fie că i le infirmă. Patriotismul stă la originea poziţiei sale consecvent antihitleriste, ca şi a întregii activităţi desfăşurate în ţară şi peste hotare, pînă în 1944. Erorile de judecată sau de comportament decurg din formaţia sa care-i inspira o încredere nelimitată în democraţiile occidentale de tip burghez. În plus, stabilit în străinătate, Gafencu nu a putut să evite consecinţa oricărei ruperi de tumultul cotidian al realităţilor naţionale. Din cauza aceasta nici nu a reuşit să înţeleagă sensul marilor transformări revoluţionare în care s-a angajat România după 23 August 1944 şi uneori a acţionat chiar pentru frînarea lor pe plan extern. A păstrat însă faţă de emigraţie o distanţă critică şi adeseori Jurnalul său se transformă într-o necruţătoare filipică la adresa celor care îşi făceau din opoziţia faţă de noul curs al istoriei româneşti o rentabilă profesiune de mercenari.

În legătură cu fragmentele publicate în acest număr sînt necesare cîteva precizări introductive referitoare la cele consemnate în ziua de 22 mai 1941, cînd Hitler şi Mussolini sărbătoreau doi ani de la încheierea alianţei lor politico-militare pompos denumită „Pactul de oţel"[1]. Gafencu îşi reaminteşte cu acest prilej „misiunea" pe care ministrul de externe francez Georges Bonnet i-a încredinţat-o în primăvara anului 1939 pe lîngă guvernul italian.

Însemnările sînt interesante sub două aspecte. Pe de o parte, dezvăluie disensiunile serioase existente în pragul izbucnirii războiului între conducătorii politicii externe franceze — primul ministru E. Daladier şi ministrul de externe G. Bonnet. Pe de altă parte, evidenţiază insistenţa cu care Bonnet persevera, chiar după ce Hitler încălcase pînă şi acordul de la Miinchen, prin ocuparea a ceea ce mai rămăsese din Cehoslovacia (15 martie 1939), într-o falimentară politică conciliatoristă faţă de statele fasciste.

Pentru a înţelege faptele la care se referă Gafencu trebuie amintit că guvernul E. Daladier fusese format la 10 aprilie 1938, după trei crize ministeriale succesive în decurs de numai trei luni. Problema atitudinii faţă de Italia se afla, cu caracter prioritar, pe ordinea de zi atît la Londra, cît şi la Paris. La Londra, tocmai problema aceasta provocase o criză serioasă, izbucnită la 20 februarie 1938, prin demisia ministrului de externe, Anthony Eden[2], care se opunea concesiilor faţă de politica expansionistă a lui Mussolini la care era dispus primul ministru, Neville Chamberlain[3]. Într-adevăr, la 16 aprilie 1938 Anglia a recunoscut anexarea Etiopiei de către Italia. Politica de tolerare şi, prin aceasta, de încurajare a agresiunilor fasciste — inaugurată prin aceeptarea anexării Austriei de către Hitler la 11 martie 1938 şi care avea să ducă, după numai cîteva luni, în septembrie acelaşi an, şi la sacrificarea Cehoslovaciei prin acordul de la München — era lărgită şi spre Mussolini.

Chiar din ziua instalării sale la Quai d'Orsay, Georges Bonnet devine unul dintre promotorii politicii de conciliere faţă de Italia. O mărturiseşte singur în memoriile sale care nu duc lipsă de o continuă încercare de a distorsiona adevărul istoric al anilor în care se juca soarta păcii europene. „Guvernul nostru nu a pierdut nici o zi pentru a încerca, după exemplul Angliei, să reglementeze diferendele noastre cu Italia. Am ajuns la 12 aprilie la Quay d'Orsay. La 16 am făcut să se ştie la Roma că sîntem gata să angajăm o negociere asupra problemelor mediteraneene". (Georges Bonnet: De Washington au Quay d'Orsay, Genève, 1946, p. 144).

Bineînţeles, negocierile „secrete" pe care le angajează Bonnet erau urmărite cu atenţie la Berlin. La 6 februarie 1939, ministrul de externe al celui de-al III-lea Reich nu se sfia să telefoneze omologului său de la Roma spre a-l informa despre ceea ce a aflat în legătură cu ultimele evoluţii ale discuţiilor „secrete" franco-italiene, ceea ce făcea pe Ciano să noteze iritat în jurnalul său: „Chiar misiunea foarte secretă a lui Baudoin este deja ştiută. Cu democraţiile acestea este mereu mai greu să lucrezi". (Galeazzo Ciano: Diario, 1939-1943. Milano, 1946, p. 40).

Mai important este însă faptul că negocierile cărora se dedica trup şi suflet Bonnet nu numai că nu potoleau, dar chiar sporeau pofta expansionistă a lui Mussolini. Cînd relatează eforturile sale, Bonnet însuşi notează că „prin iniţiativele sale, discursurile sale, campaniile sale de presă, Mussolini nu a încetat să împiedice orice înţelegere cu Franţa".

Care erau „iniţiativele" mussoliniene, cum le numeşte pudic Bonnet? Cereri privind crearea de zone de influenţă italiană în coloniile franceze din Africa, încorporarea Libiei (25 octombrie 1938), revendicarea chiar a Nisei şi Corsicei (30 noiembrie 1938), denunţarea acordului franco-italian semnat la 7 ianuarie 1935 la Marsilia (17 octombrie 1938) ş.a.m.d.

În timp ce primul ministru E. Daladier făcea, în ianuarie 1939, călătorii demonstrative în Algeria, Tunisia şi Corsica, spre a afirma opoziţia faţă de revendicările teritoriale ale lui Mussolini, ministrul de externe al Franţei îşi continua pînă şi în primăvara anului 1939 tentativele de negocieri cu Italia.

Acestea sînt împrejurările în care ministrul de externe al Franţei i-a rugat pe Gr. Gefencu, ministru de externe al României, să sondeze guvernul italian asupra posibilităţilor de a se pune capăt „tensiunii absurde care opune Franţa şi Italia în Mediterana".

Bineînţeles, misiune imposibilă. Gafencu a încercat totuşi să şi-o îndeplinească. Ajuns la Roma, el s-a întîlnit, la 30 aprilie 1939, cu Ciano şi, la 1 mai, cu Mussolini. Lui Ciano

---

[1] Vezi articolul lui A. Simion, *Pete de rugină pe „Pactul de oţel"*, *Magazin istoric*, nr. 6/1972.

[2] *Magazin istoric*, nr. 4-6,8/1971.

[3] Arthur Neville Chamberlain (1869-1940), om politic conservator; prim-ministru (1937-1940) şi unul din principalii exponenţi ai conciliatorismului faţă de Germania hitleristă; şi-a pus semnătura pe acordul de la München din septembrie 1938.

IULIE 1935

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Lună de vară, cu zile caniculare, 50 grade la soare, cum scriu ziarele. În schimb, „termometrul" politic este în scădere. Parlamentul se găsește în vacanță și, în general, viața politică cunoaște o perioadă de relativă relaxare. Perioada de răgaz în disputele politice este folosită însă pentru viitoarele confruntări. Național-țărăniștii care — cum scriu ziarele[1] — au încheiat un program de mari întruniri politice, al căror obiectiv principal a fost, ca de obicei, atacurile vehemente la adresa guvernului liberal, apogeul acestor întruniri urmînd să se facă în toamnă.

„În vacanță, d. Ion Mihalache — anunță *Facla*, din 8 iulie — și ceilalți fruntași ai partidului vor pregăti și cu mai multă intensitate acțiunea care în toamnă va lua proporții nebănuite".

Pentru confruntări se pregătesc și fracțiunile adverse din tabăra liberală a tinerilor și a bătrînilor. „La guvernamentali — citim tot în *Facla* — vacanța, de asemenea, va fi motiv de pregătire a unor acțiuni războinice, dar nu în contra național-țărăniștilor, cum s-ar crede; ci între cele două tabere: a lui Dinu Brătianu [șeful partidului] și a lui Gh. Tătărescu [șeful guvernului]. Deocamdată, Dinu Brătianu a plecat la Mamaia, iar Gh. Tătărescu la moșia sa".

Unul din pretextele disputei între cele două fracțiuni îl reprezintă intenția guvernului de a aduce unele modificări legii fundamentale a țării. Modificarea Constituției, comentează aceeași publicație, în numărul ce poartă data de 11 iulie, „joacă aparent rolul de măr al discordiei, între cele două tabere liberale — Guță Tătărescu și Dinu Brătianu — hotărîți să nu se predea. Aparent, fiindcă în realitate nu mor de dragul textului suprem, nici unii nici ceilalți. Tinerii liberali sînt în expectativă; bătrînii s-au pronunțat contra oricăror modificări. Iar constituția așteaptă violul legal cu resemnarea pe care i-au hărăzit-o anii".

Referindu-se la disensiunile dintre liberali în legătură cu același pretext, modificarea constituției, Armand Călinescu scrie în însemnările sale din acele zile: „Dinu Brătianu dă un interviu împotriva modificării constituției. Mare emoție între liberali; Tătărescu, împreună cu întregul consiliu se duce la Dinu și-i cere clarificarea. În cele din urmă, lucrurile se aplanează, guvernul este însă slăbit".

Pentru *Dimineața* din 5 iulie, zilele caniculare și... disputele din sînul liberalilor sînt prilej de amuzament: „Ultimele buletine meteorologice anunță că în Capitală a fost o căldură de 50° la soare.

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu punctc de suspensie întreruperile de text la extrascle preluate din ziarele sau din însemnările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Cronică măruntă

● În capitala Franței are loc cursa pentru Marele premiu hipic al Parisului, reprezentînd cea mai importantă manifestație sportivă a sezonului. Cu această ocazie s-a organizat pentru prima dată în Franța jocul denumit Sweepstake, care a desemnat trei bilete cîștigătoare a cîte 8 milioane franci. Unul dintre bilete a fost cumpărat de 24 ucenici la o timplărie din Toulon, care astfel au devenit coproprietari ai unui loz de 8 milioane franci. (5 iulie)

● Citim în Adevărul următoarele despre clima Bucureștilor: „Clima Bucureștilor e o sinteză a climelor celorlalte capitale ale Europei. Avem în consecință uneori ceață ca la Londra, gerul Moscovei, ploile Parisului, arșița Lisabonei, zăpezile Varșoviei și furtunile Berlinului. Temperatura maximă la umbră, 40° Celsius iar emperatura minimă minus 30°. Diferența între temperaturile extreme 70°. Temperatura medie a aerului: primăvara, 11°; vara, 21° 5; toamna, 11° 8; iarna —1° 6. Cerul: senin 117 zile; parțial noros 125 zile; complet înnourat 123 zile; ninge 21 zile; solul acoperit de zăpadă 48 zile; grindină 3 zile; manifestații electrice 31 zile; ceață 42 zile; furtuni 50 zile. Toate cifrele sînt mediile pe 40 ani. E lusă probabil ca în următorii 40 ani mediile să se schimbe". (6 iulie)

● La Turin (Franța) există o... Academie gastronomică, informează ziarul Dimineața, cu profesori renumiți, care țin cursuri științifice despre arta gătitului. Academia are o bucătărie imensă, cu numeroase mașini de gătit, unde se compun diverse bucate internaționale. Există și o bibliotecă cu cărți de bucate din toate țările lumii. (6 iulie)

● La universitatea din Padova a luat ființă un seminar de

covora de pe vice-tronul Abisiniei. Ducele de Aosta a capitulat, undeva în munții Etiopiei[1], și a fost luat prizonier de englezi. Spoleto a încăput în mîinile lui Ante Pavelici. Dintre cei doi frați, parcă tot cel dintîi este în mai multă siguranță.

Cîștigul Italiei în ce privește coasta dalmată e mai mare decît îl credeam. Italienii, potrivit tradiției lor istorice, leagă succese diplomatice de înfrîngeri militare și se aleg cu toată coasta, de la Fiume pînă la Spalato[2], și cu toate insulele, în afară de cele trei insule din dreptul Raguzei[3]. Noul stat dalmat nu va putea ține la dispoziția Germaniei decît acest din urmă port, și nu are dreptul nici să-l fortifice, nici să întrețină o flotă. Tratate de comerț și de comunicații strîng dependența Croației de Italia. Ce tratat va putea îngrădi simțămintele anti-italiene ale croato-dalmaților, și „Drang"-ul spre Adriatica al vecinilor germani?

Ziaristul Poertzgen, care ia masa la noi, este de părere că succesul Italiei, în Croația, se datorește dorinței germane de a feri Franța de pretențiile și lăcomia italiană, pentru a ajunge mai ușor la o înțelegere cu statul mareșalului Pétain (Franța nu-și mai zice republică). Franța nu e sortită să piardă decît Alsacia și Lorena și bazinul minier din nordul Lorenei. Tunisia va încăpea sub un condominium franco-italian. (Se pare că acestea sînt liniile mari ale înțelegerii dintre Hitler și Darlan)[4]...

Seara, masa la Steinhardt, pentru belgieni. Cripps, iugoslavii, grecii, mulți americani, diplomați și ziariști.

Paris, 27 aprilie 1939: Grigore Gafencu, în timpul convorbirilor cu ministrul de externe francez Georges Bonnet

Diamntopulos[5] e îngrijorat: nemții au atacat Creta[6], azi dimineață, cu avioane de bombardament, și cu o mie cinci sute de parașutiști. Situația e neclară spune Radio-Londra.

Cripps e pesimist. Evenimentele din Siria și din Irak[7] îl neliniștesc. (Pînă acum, el era convins că răzvrătirea din Irak e ușor de potolit, — azi își dă seama că „tot ce se petrece în Asia Mică e foarte primejdios".)

Atacul german se precizează tot mai mult, datorită complicității franceze, prin țările arabe, spre Suez. Nici Iranul nu e sigur: coloana a V-a germană a pregătit, în Persia, stări amenințătoare pentru interesele britanice. Deși englezii dispun de forțe însemnate în Egipt, deși au oprit ofensiva germană din Libia, deși au izbutit să curețe Abisinia nordică de trupe italiene, liberînd însemnate forțe ale lor, Suezul e în mare primejdie. Ambasadorul se întreabă dacă Anglia nu ar face mai bine să renunțe la Mediterana și să-și concentreze toate forțele navale și militare pentru apărarea insulelor britanice și a Atlanticului. Oricît de dureroasă ar fi pierderea Egiptului și a Suezului, toate aceste poziții nu au decît o valoare secundară, față de războiul principal, care se va duce, tot mai mult, în Atlantic. Pe măsură ce americanii alunecă în război, transformînd, prin imperialismul lor plin de avînt tineresc și de nebănuite ambiții, războiul european într-un război american, lupta trebuie concentrată acolo unde poate fi dobîndită victoria, adică în Oceanul Atlantic, unde englezii reprezintă trupele de acoperire ale Statelor Unite...

Căderea Mediteranei orientale, care în împrejurările de altădată ar fi însemnat o catastrofală prăbușire, nu ar însemna mai mult decît un episod dureros, dar fără deosebită importanță în uriașa învălmășeală, care se întinde tot mai mult, în spațiu și în timp...

21 mai

...În discursul său, din 4 mai, Hitler a vorbit și de garanțiile britanice date Greciei, spunînd, ca și despre garanțiile date României, sfruntate neadevăruri: „Grecia, care, mai puțin decît oricare altă țară, nu avea nevoie de asemenea garanții, și-a legat soarta de

---

[1] La 5 iulie 1936, regele Italiei a promulgat un decret privind anexarea Etiopiei, prin care monarhul italian își aroga titlul de „împărat al Etiopiei pentru el însuși și pentru succesorii săi". În 5 mai 1941, armatele britanice împreună cu etiopienii au alungat pe italieni din Abisinia, punînd capăt stăpînirii Italiei fasciste în această țară.

[2-3] Actualele orașe Split și Dubrovnic, în R.S.F. Iugoslavia.

[4] François Darlan (1881-1942), amiral, comandant suprem al forțelor armate în guvernul de la Vichy. După debarcarea aliată în Algeria, (noiembrie 1942), pe care o facilitează, Darlan s-a autoproclamat șef al statului francez în Africa de Nord: a fost asasinat în 1942.

[5] Ambasadorul Greciei la Moscova.

[6] *Magazin istoric*, nr. 7/1978.

[7] La 3 aprilie 1941, în urma unei lovituri de stat sprijinită de agenți hitleriști, în Irak puterea a fost preluată de Rașid-Ali, om politic filonazist. La 2 mai, forțele militare pronaziste din Irak au atacat garnizoana britanică de lîngă Bagdad, dar reacția englezilor a fost deosebit de energică, lichidînd rebeliunea și reocupînd întregul Irak.

Naziștii au primit o puternică lovitură și în Siria, unde trupele regimului de la Vichy fuseseră încadrate cu ofițeri naziști. La 8 iunie, generalul Catroux, reprezentantul „Franței libere" în Levant, a recunoscut independența Siriei și Libanului. Trupe britanice și ale „Franței libere" au atacat, apoi și lichidat, administrația vichyistă din Siria și Liban.

aceea a stăpînului ei regal". Cum „mai puțin decît oricare altă țară"? Nu a dovedit oare agresiunea italiană, după toate asigurările date de Italia, cît de necesară era o asemenea garanție împotriva uneltirilor de asuprire care se pregătesc în taină și se împlinesc prin surprindere, în zori de zi? „Trebuie, în interesul adevărului istoric, — continuă acest „fanatic slujitor al adevărului" —, să fac o deosebire între poporul grec și acest mic strat constituit de o castă conducătoare, coruptă, inspirată de un rege în ascultare față de Anglia..." Această lingușire demagogică este o supremă ofensă adusă eroicului popor grec, care și-a apărat, într-un singur gînd și suflet, pămîntul strămoșesc, neatîrnarea și onoarea. „Casta coruptă" avea în fruntea ei pe bătrînul Metaxas, cel mai incoruptibil bărbat de stat al Greciei moderne, prieten sincer al Germaniei de altădată, și care nu s-a apropiat de Anglia decît atunci cînd și-a dat seama că patria lui e în primejdie. Iar regele Gheorghe e fiul regelui Constantin care, ca și tatăl său, a fost înlăturat de la tron, fiind socotit „germanofil", și care a ales calea pe care o urmează azi, fiindcă îi este impusă de simțul său regal, de datorie și de onoare. La sfîrșit, Hitler, meșterul zugrav, înalță un imn de slavă în fața Acropolei: „Era pentru mine foarte penibil și amar, ca german, care prin educația primită în tinerețe și prin profesiunea mea de mai tîrziu, aveam o adîncă venerație pentru civilizația și artele unei țări, care era izvorul frumuseții și măreției omenești, să văd această dezvoltare, și să nu pot schimba nimic..." Sărmanul nevinovat! După ce a răsturnat un ideal de înaltă omenie, stingînd, una după alta, luminile aprinse de veacuri, la jocul sfînt din Olimpia, după ce a dezlănțuit cea mai cumplită urgie împotriva gîndirii și mîndriei omenești, moștenire neprețuită a culturii de altădată, în numele reacțiunilor barbare ale unor mase domesticite, mecanizate și motorizate, iată-l în ipostaza unui fiu cucernic și nemîngîiat al zeiței Pallas Athenae, vărsînd lacrimi pe ruinele unei țări „izvor de frumusețe și de măreție", pe care bombardierele și carele de asalt germane au pustiit-o și au răscolit-o, pînă în adîncime, din Olimp pînă în Pelopones!

La plecarea ca ministru al României la Moscova, Grigore Gafencu a fost salutat de Lavrentiev, ministrul sovietic la București, și de alți membri ai Legației sovietice din România

„forțelor superioare ale Marii Britanii" și pregătind, în Albania, campania care a dus, mai în urmă, la fulgerătoarea victorie germano-italiană. Italienii, care știu mai bine decît oricine cu cît au contribuit la această victorie prin șirul neîntrerupt al înfrîngerilor lor, sînt ditirambici: „Pactul de oțel reprezintă voința spre imperiu a celor două mari puteri europene, care apără Europa de prăbușire și care luptă pentru cultura milenară a Europei..."

Si non e vero [e ben trovato!]...

22 mai

...Nemții și italienii serbează cu însuflețire cel de al doilea aniversar al pactului de oțel. *Ribbentrop, mare și generos, amintește de sprijinul însemnat pe care armatele italiene l-au dat cauzei comune, luptînd, în imperiu, împotriva*

Această aniversare trezește în mine amintirea unor zile pe care le-am trăit la Roma, urmărind de aproape aluneca-rea Italiei fasciste în orbita imperiului german. Acum trei ani, mi-a fost dat să privesc alaiul împărătesc cu care Führerul-cancelar, trecînd printre ruinele Romei antice, luminate cu torțe și cu foc bengal, a suit spre Quirinal[1]*. Am descris în* Timpul *acest eveniment istoric. Un an mai tîrziu, în mai 1939, mă aflam iarăși la Roma, de această dată ca ministru de externe, în zile deosebit de însemnate pentru politica Axei. Telegrama pe care am trimis-o la plecarea mea din capitala Italiei, lui Tătărescu, pe atunci ambasadorul țării la Paris, pomenește despre apropiata încheiere a unei alianțe germano-italiene, în termenii următori: „...În convorbirea avută alaltăieri, mi s-a vorbit de însemnătatea Axei, mi s-a spus că nici un text scris nu există între Italia și Germania, pînă azi, și s-a stăruit asupra acestor două cuvinte:* pînă azi. *Într-o nouă convorbire avută ieri, ginerele [Ciano] mi-a amintit cuvintele socrului [Mussolini], spunînd că ele aveau un fiic..."*

Această telegramă e în legătură cu o misiune pe care d. Bonnet, pe atunci ministru de externe al Franței, mi-o încredințase cu cîteva zile înainte (28 aprilie 1939), cînd am trecut pe la Paris. Îmi amintesc privirea albastră, atît de limpede, și vocea sfioasă cu care ministrul francez, — supravegheat de aproape de un prim-ministru bănuitor, și îngrădit în inițiativele sale de un secretar general cu idei potrivnice, — mi-a mărturisit dorința sa de a ajunge cît mai grabnic la o înțelegere cu Italia.

Găsesc în notele mele precizările următoare: „Bonnet m-a însărcinat cu o misiune delicată, dar foarte interesantă, la Roma. Mi-a încredințat că, la începutul săptămînii, a avut loc o înțelegere secretă între contele Ciano și François Poncet, ambasadorul Franței [la Roma][2] *în care punctele de vedere ale celor două țări s-au apropiat mult unul de altul. Italia s-ar mulțumi, îmi spune Bonnet, — cu o zonă liberă la Djibuti, cu două locuri în Consiliul de Administrație al Canalului de Suez, și cu revenirea la statutul din 1897, la Tunis. Franța ar fi dispusă să ajungă la o înțelegere, pe această bază, și s-ar fi înțeles de multă vreme, dacă Italia nu ar fi făcut atîta zgomot în jurul revendicărilor ei. Bonnet m-a rugat să arăt contelui Ciano și Ducelui convingerea mea că, dacă presa italiană se potolește și dacă oficialitatea italiană înlesnește o destindere, printr-un schimb de cuvinte bune, — Franța e nu numai gata, dar e și dornică să pună capăt tensiunii absurde care opune Franța și Italia, în Mediterana. După lichidarea revoluției spaniole*[3] *și dat fiind zdrobitoarea superioritate de forță a anglo-saxonilor, în Mediterana, Bonnet nu vede de ce Italia s-ar încăpățîna să nu înlesnească o apropiere franco-italiană. Unele indicii par, de altfel, lui Bonnet favorabile..." La sfîrșitul acestei note, se află o rezervă: „Voi sonda cercurile italiene cu privire la buna lor voință față de Franța. România are tot interesul să se ajungă la o împăcare între Italia și Franța... Voi avea însă în vedere că Léger, care exprimă mai direct părerea șefului guvernului, mi-a declarat, chiar azi dimineață, că atitudinea Italiei nu atîrnă de concesiile franceze, ci de înțelegerea propriilor ei interese. De aceea, Franța urmărește, față de Italia, o politică liniștită, dar fermă". Cu voce domoală și vorbă precisă, Léger, moștenitor la Quai d'Orsay al tradiției lui Berthelot*[4]*, mi-a făcut în adevăr analiza psihologică a poporului italian, pe care se sprijină politica franceză de așteptare. Această așteptare nu e datorită unor simțăminte anti-italiene, ci dimpotrivă dorinței sincere de a ajunge la o cît mai temeinică înțelegere cu Italia, pe care Léger, diplomat și poet, cu fruntea înaltă și privirea visătoare, o cunoaște și deci o iubește.*

Pentru împlinirea misiunii mele, trebuie să mai am în vedere și o altă „comunicare" — dintre cele mai ciudate. La masa pe care Tătărescu a dat-o în cinstea mea, la Hotel Meurice, Daladier ședea la dreapta lui Tătărescu, iar Bonnet la stînga mea (Tătărescu și cu mine eram vecini, prezidînd împreună, foarte impunătorul banchet). Deodată, îl văd pe Gușă [G. Tătărescu], întorcîndu-se spre mine, cu fața lui de zile mari, cînd află vreo uimitoare poznă politică și, șoptindu-mi la ureche: „Ce crezi c-am auzit?! Vecinul meu din dreapta mi-a încredințat că năzădăjduiește să scape, peste cîteva zile, de vecinul dumitale din stînga". Și Gușă a adăugat, cu un zîmbet de cunoscător: „Sînt mai perfizi decît noi, în felul lor de a face politică!" (Își aducea oare aminte ambasadorul nostru de modul cum se lepădase odinioară de Titulescu?)

Am plecat la Roma, convins că situația lui Bonnet e dintre cele mai șubrede. Mi-am îndeplinit totuși misiunea pe lîngă „socru" și „ginere", cu toată conștiinciozitatea. Păstrez note amănunțite și complete despre convorbirile pe care le-am avut la Palatul Veneția și la Palatul Chigi, cu Mussolini și cu Ciano.

Cuvînt introductiv:

Costin MURGESCU

Selecția textelor și prezentarea științifică:

Ștefan LACHE

---

[1] Despre relațiile Hitler-Mussolini, vezi *Magazin istoric*, nr. 4,7/1970, 5-9/1973, 2/1980, 2-4/1984, 2-5/1985.

[2] *Magazin istoric*, nr. 12/1975.

[3] Războiul civil din Spania, încheiat în 1936.

[4] Philippe Berthelot (1866-1934), diplomat. După o misiune în Extremul Orient (1902-1904), în 1907 a fost numit subdirector pentru problemele Asiei. În timpul primului război mondial a fost director al afacerilor politice și unul din principalii consilieri ai lui Aristide Briant; și-a păstrat funcția și sub cabinetul condus de Clemenceau (1917-1920); în 1920 a devenit secretar general al Ministerului de externe și a jucat un rol important în elaborarea tratatului de pace de după primul război mondial.

GERMISARA

„IZVOARELE FIERBINŢI" ALE DACILOR

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

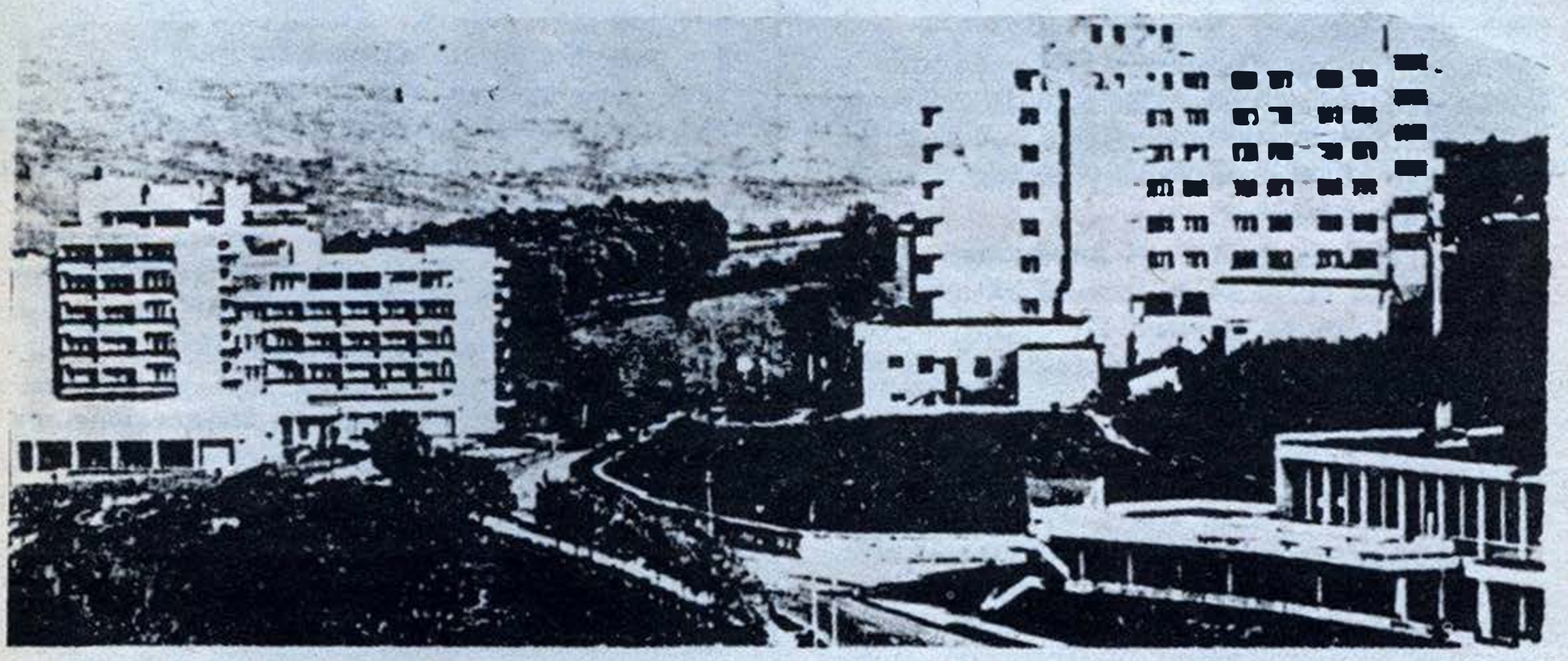

Pe locul „izvoarelor fierbinţi" ale geto-dacilor se înalţă staţiunea balneară din zilele noastre

Între 1656 şi 1658, însoţindu-l, în calitate de secretar, pe ambasadorul Suediei Gothard Welling în diferitele misiuni pe care i le încredinţase acestuia regele Carol X, a străbătut ţara noastră şi pastorul german Conrad Iacob Hiltebrandt. A avut prilejul să treacă — stînd, uneori, cîteva luni în şir — de patru ori prin Transilvania, de două ori prin Moldova şi o dată prin Ţara Românească. I-a cunoscut deci bine pe români şi ţara locuită de ei, şi a descris cu admiraţie peisajul şi oamenii, în *Jurnalul* său de călătorie.

Întrucît, în timpul şederii la curtea principelui Transilvaniei, Gheorghe Rákóczy II, între diferitele misive pe care le expedia superiorilor săi ori le primea de la ei, se scurgea un timp îndelungat (fiind duse de curierii călări), solul şi suita îşi petreceau acest interval colindînd pitoreştile împrejurimi ale oraşului Alba Iulia. Unele excursii aveau un scop medical, deoarece „domnilor soli" le fusese recomandat un tratament balnear. (Hiltebrandt însuşi zăcuse grav bolnav şi se vindecase cu mare greutate). „Deoarece — scria Hiltebrandt — aceste tratative ţineau de vreo trei luni, iar domnilor soli timpul li se părea cam lung, ei făceau din cînd în cînd excursii călare la frumoasele podgorii de pe dealurile din jurul Alba-Iuliei, mergînd cîteodată şi pînă la Vinţ, orăşel de o milă [depărtare]... Li s-au recomandat domnilor soli şi băile calde, tămăduitoare, din apropiere, la Geoagiu, 2 1/2 mile de Alba Iulia, unde [solii] au călătorit cu învoirea Măriei Sale principelui, care i-a trimis pînă acolo cu caii şi trăsura sa. A venit şi comisarul nostru, cu noi, călare; peste noapte am rămas la Vinţ, la castel".

Cea mai veche atestare a staţiunii balneare nu este însă aceasta. Geoagiu, sau Germisara cum se numea în antichitate, era folosită ca loc de tratament încă de pe timpul romanilor. Numele aşezării este însă dacic (semnificînd „izvor fierbinte"), deci, deşi mărturiile directe ne lipsesc, calităţile izvoarelor termale au fost cunoscute şi folosite pentru

prima oară de către geto-daci. Băile romane existente aici, cunoscute sub numele Therme Dodone, erau construcţii arhitectonice fastuoase, cum o dovedesc lespezile de piatră şi marmură descoperite cu prilejul cercetărilor arheologice.

Lăsate în părăsire o vreme, ele au reintrat în actualitate în epoca feudală şi începînd din secolul XVI, aşezarea de la Geoagiu s-a impus din nou atenţiei. La începutul secolului amintit, ea s-a aflat pentru scurtă vreme (din 1507) în stăpînirea domnilor Ţării Româneşti.

La jumătatea secolului, regina Isabella (soţia lui Ioan Zapolya) a iniţiat ample lucrări de refacere: „Regina Isabella — scrie călătorul italian Giovan Andrea Gromo — a înfiinţat acolo nişte băi plăcute, pe care regele [este vorba de Ioan Sigismund Zapolya, fictiv rege al Ungariei[1] sub patronaj otoman] le foloseşte adeseori".

În apropierea băilor se amenajase şi „un parc plin de cerbi şi de alte sălbăticiuni, cu grădini bogate în poame. De aceea — continuă Gromo — vine şi înălţimea sa adeseori aici, pentru a se recrea".

Care era înfăţişarea Geoagiului în secolul XVII şi cum decurgea cura? Aflăm tot de la Conrad Iacob Hiltebrandt. „Apa venea dintr-un deal pe o cîmpie şi era potrivit de caldă. Acolo se afla o casă stricată, în care erau diferite cămăruţe, dar în ele nu se găsea nimic, pe pereţi erau mîzgălite multe nume. Acolo unde cădea apa cu repeziciune, se afla sus o stîncă îngustă de piatră, unde puteau şedea două persoane spate la spate, iar jos era un spaţiu mare, în formă de dreptunghi, în care se putea înota, cu apă pînă aproape de gît. Comisarul nostru sărea şi se bălăcea adeseori înăuntru". Singurul cusur pe care îl menţionează autorul era lipsa unei cdăi calde, în care cei ce se îmbăiau să se poată apoi usca.

Tratamentul era urmat de o masă copioasă. În acest scop, bucătarul ce le fusese pus la dispoziţie la reşedinţa solului din Alba Iulia i-a însoţit şi la Geoagiu. Făcea — notează Hiltebrandt — „mare gălăgie şi tărăboi prin bucătărie; de cîte ori te uitai, vedeai numai cepe pe care le tăia mărunt. Masa era rînduită în felul următor: noi aveam cîteva «talere» (farfurii) de cositor şi cîteva de lemn..., precum şi o faţă de masă şi atîta tot... Mîncările însă erau demne de laudă şi bune, drese şi presărate cu mirodenii... aşa fel că din această pricină sosul ardea ca un rachiu gura şi gîtul celui ce le mînca; drept băutură aveau domnii un vin bun". Nu dispunem, din păcate, de detalii din care să rezulte eficienţa unei astfel de... diete, descrisă de altminteri cu multă savoare şi umor.

Cunoscute din moşi-strămoşi de români, era firesc ca băile să fie frecventate îndeosebi de localnici. „Românii — precizează Hiltebrandt — se scaldă adeseori aici". Însoţitorul solului Suediei i-a cunoscut bine, descriindu-le obiceiurile şi portul şi admirînd îndeosebi costumele populare ale femeilor. „Cămăşile lor sînt cusute... cu mii de înfloriturі". Pe una din aceste sătence îmbrăcată în costum popular a întîlnit-o şi la Geoagiu, femeia intrînd în apă îmbrăcată „în fusta ei neagră" — „procedură" balneară care astăzi ni s-ar părea ciudată.

„Dar al Metaliferilor" — cum a fost adeseori denumită — situată la poalele acestor munţi bogaţi în felurite minereuri, staţiunea Geoagiu-Băi dispune de una din cele mai bogate rezerve de ape termale şi mezotermale, bicarbonatate, calcice, magneziene, cu urme de fier şi hidrogen sulfurat, hipotone, carbogazoase şi cu o uşoară radioactivitate, de mare folos atît în cura internă (gastrite cronice, afecţiuni hepatobiliare, diabet, anemii) cît şi în cura externă (afecţiuni ale aparatului locomotor, ale sistemului nervos periferic, tulburări circulatorii). La aceste calităţi ale apelor minerale — cunoscute şi preţuite de milenii — trebuie adăugat cadrul natural cu totul deosebit oferit de pădurile de fag şi brad, de traseul învolburat al pîrîului Clocota (însuşi numele este sugestiv), de posibilităţile de excursii la obiective turistice de mare interes: Sarmizegetusa Regia cu sanctuarele ei dacice, Hunedoara cu castelul Huniazilor, Alba Iulia cu vestigiile ce evocă Unirea. Toate fac din Geoagiu-Băi una dintre cele mai solicitate staţiuni balneoclimaterice. Cazarea este asigurată în două hoteluri, cu o capacitate de peste 200 locuri şi de două complexe balneare (550 locuri), precum şi de vile risipite printre arbori, în jurul băilor. Pentru cură, în afara amenajărilor medicale, la dispoziţia vizitatorilor stau un ştrand termal (cca. 30°) cu trei bazine descoperite.

Sînt, acestea, doar cîteva din atracţiile anticei Germisara, actuala staţiune Geoagiu-Băi, care, de două milenii, este dedicată sănătăţii.

[1] În 1541, după cucerirea Budei, pe care otomanii au transformat-o în pașalîc, Ioan Sigismund Zapolya a devenit principe al Transilvaniei. Titlul de rege reflectă, în fapt, doar pretenţiile pe care le avea la tronul Ungariei.

IULIE 1935

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Lună de vară, cu zile caniculare, 50 grade la soare, cum scriu ziarele. În schimb, „termometrul" politic este în scădere. Parlamentul se găsește în vacanță și, în general, viața politică cunoaște o perioadă de relativă relaxare. Perioada de răgaz în disputele politice este folosită însă pentru viitoarele confruntări. Național-țărăniștii care — cum scriu ziarele[1] — au încheiat un program de mari întruniri politice, al căror obiectiv principal a fost, ca de obicei, atacurile vehemente la adresa guvernului liberal, apogeul acestor întruniri urmînd să se facă în toamnă.

„În vacanță, d. Ion Mihalache — anunță *Facla*, din 8 iulie — și ceilalți fruntași ai partidului vor pregăti și cu mai multă intensitate acțiunea care în toamnă va lua proporții nebănuite".

Pentru confruntări se pregătesc și fracțiunile adverse din tabăra liberală a tinerilor și a bătrînilor. „La guvernamentali — citim tot în *Facla* — vacanța, de asemenea, va fi motiv de pregătire a unor acțiuni războinice, dar nu în contra național-țărăniștilor, cum s-ar crede; ci între cele două tabere: a lui Dinu Brătianu [șeful partidului] și a lui Gh. Tătărescu [șeful guvernului]. Deocamdată, Dinu Brătianu a plecat la Mamaia, iar Gh. Tătărescu la moșia sa".

Unul din pretextele disputei între cele două fracțiuni îl reprezintă intenția guvernului de a aduce unele modificări legii fundamentale a țării. Modificarea Constituției, comentează aceeași publicație, în numărul ce poartă data de 11 iulie, „joacă aparent rolul de măr al discordiei, între cele două tabere liberale — Guță Tătărescu și Dinu Brătianu — hotărîți să nu se predea. Aparent, fiindcă în realitate nu mor de dragul textului suprem, nici unii nici ceilalți. Tinerii liberali sînt în expectativă; bătrînii s-au pronunțat contra oricăror modificări. Iar constituția așteaptă violul legal cu resemnarea pe care i-au hărăzit-o anii".

Referindu-se la disensiunile dintre liberali în legătură cu același pretext, modificarea constituției, Armand Călinescu scrie în însemnările sale din acele zile: „Dinu Brătianu dă un interviu împotriva modificării constituției. Mare emoție între liberali; Tătărescu, împreună cu întregul consiliu se duce la Dinu și-i cere clarificarea. În cele din urmă, lucrurile se aplanează, guvernul este însă slăbit".

Pentru *Dimineața* din 5 iulie, zilele caniculare și... disputele din sinul liberalilor sînt prilej de amuzament: „Ultimele buletine meteorologice anunță că în Capitală a fost o căldură de 50° la soare.

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele sau din însemnările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Cronică măruntă

● În capitala Franței are loc cursa pentru Marele premiu hipic al Parisului, reprezentînd cea mai importantă manifestație sportivă a sezonului. Cu această ocazie s-a organizat pentru prima dată în Franța jocul denumit Sweepstake, care a desemnat trei bilete cîștigătoare a cîte 8 milioane franci. Unul dintre bilete a fost cumpărat de 24 aceniei la o tîmplărie din Toulon, care astfel au devenit coproprietari ai unui loz de 8 milioane franci. (5 iulie)

● Citim în Adevărul următoarele despre clima Bucureștilor: „Clima Bucureștilor e o sinteză a climelor celorlalte capitale ale Europei. Avem în consecință uneori ceață ca la Londra, gerul Moscovei, ploile Parisului, arșița Lisabonei, zăpezile Varșoviei și furtunile Berlinului. Temperatura maximă la umbră, 40° Celsius iar temperatura minimă minus 30°. Diferența între temperaturile extreme 70°. Temperatura medie a aerului: primăvara, 11°; vara, 21° 5; toamna, 11° 3; iarna —1° 6. Cerul: senin 117 zile; parțial noros 125 zile; complet înnourat 123 zile; ninge 21 zile; solul acoperit de zăpadă 48 zile; grindină 3 zile; manifestații electrice 31 zile; ceață 42 zile; furtuni 50 zile. Toate cifrele sînt mediile pe 40 ani. E însă probabil ca în următorii 40 ani mediile să se schimbe". (6 iulie)

● La Turin (Franța) există o... Academie gastronomică, informează ziarul Dimineața, cu profesori renumiți, care țin cursuri științifice despre arta gătitului. Academia are o bucătărie imensă, cu numeroase mașini de gătit, unde se compun diverse bucate internaționale. Există și o bibliotecă cu cărți de bucate din toate țările lumii. (6 iulie)

● La universitatea din Padova a luat ființă un seminar de

IULIE 1935

Iulie 1935: în Bucureşti este inaugurat Monumentul Aviatorilor, moment marcat şi de defilarea unor unităţi de aviaţie

Echipa de căluşari a României obţine un remarcabil succes în capitala Marii Britanii

Cronică maruntă

română în cadrul catedrei de limbi şi literaturi neo-latine. Alăturat astfel celorlalte limbi romanice, studiul românei va putea deveni treptat, în vechea universitate italiană, o tradiţie de cultură. Pereţii bibliotecii seminarului sînt împodobiţi cu frumoasele covoare româneşti şi cu reproduceri de peisagii din ţară — un nou prilej de cunoaştere a culturii noastre de către studenţii Padovei. (6 iulie)

● Luna Cărăbuşului, piesă de teatru scrisă de N. Kirlţescu cu un text extrem de reuşit, un ansamblu excelent, condus de marele comic C. Tănase, o muzică delicioasă şi un fast fără precedent, constituie — ne asigură ziarul Dimineaţa — atracţia staţiunii de vară, culegînd în fiecare seară aplauzele entuziasmate ale publicului spectator.

● O originală deţinătoare de recorduri: americanca Mary Parker a sosit în Bucureşti. Ea „a cîştigat toate concursurile de inteligenţă la care a participat", scrie Dimineaţa. Întrebată de un reporter al ziarului despre „recordul original pe care-l deţine", ea a răspuns printre altele: „nu particip la concursurile de frumuseţe după cum nu particip la concursuri al căror rezultat depinde numai de şansă. Vin pentru prima dată în Europa, bineînţeles o călătorie obişnuită ca premiu (cîştigătoarea premiului întîi la o problemă politistă). Mă pregătesc să particip la concursul italian «Forvil». Oamenii ţării dvs. sînt minunaţi". (7 iulie)

● La Spalatum (azi Split în R.S.F. Iugoslavia), pe coasta Dalmaţiei, se mai menţine palatul împăratului roman Diocleţian, construit prin anul 300 e.n., după cum menţionează Zorile, pe o suprafaţă de 30 000 m². Faimosul palat a fost transformat într-o casă enormă de locuit — deve-

Dat fiind aceasta, numeroase persoane au luat măsuri ca să se pună la adăpost. Astfel, în partidul liberal, raporturile dintre diverse grupuri sînt din ce în ce mai reci. Răceala se înregistrează, în special, între domnii Tătărescu şi Dinu Brătianu, din care cauză guvernul „pare gripat".

În schimb, între George Brătianu şi Averescu, legăturile „sînt din ce în ce mai călduroase. Se anunţă că d. Dinu Brătianu, foarte imprudent, intenţionează să aibă şi d-sa relaţii ceva mai calde cu d-l George Brătianu, care bucurîndu-se în cele din urmă de atîtea călduri, sînt temeri că va suferi o insolaţie".

Cu toate că — aşa cum am mai menţionat şi în alte rînduri în cuprinsul acestei rubrici — presa burgheză evită, de regulă, să publice ştiri sau relatări despre activitatea Partidului Comunist Român, şi în această lună găsim în paginile ziarelor vremii, semnificative informaţii despre această activitate. Informaţii care atestă că, în ciuda condiţiilor de ilegalitate în care a fost pus de atîţia ani şi a măsurilor tot mai aspre luate de autorităţi, activitatea partidului se desfăşoară cu un deosebit ecou în rîndul maselor. Ziarele publică, de exemplu, o serie de relatări despre noi descinderi ale organelor represive la sediile ilegale ale partidului comunist: la 8 iulie, în str. Liniştii din Bucureştii Noi; la 12 iulie, în str. Ţăranu, nr. 18. Se fac arestări, se confiscă o serie de materiale. Măsuri drastice se iau şi împotriva unor organizaţii de masă legale, conduse şi îndrumate de partidul comunist, cărora li se impun măsuri de restrîngere a activităţii, sau pur şi simplu sînt suspendate, cu toate că — aşa cum remarca ziarul *Scînteia* din 27 iulie — ele acţionau pe baza unui statut legal fiind recunoscute ca persoană juridică.

Masele populare răspund cu vii proteste împotriva acestor măsuri. „Zilnic citim în presa burgheză — arăta *Scînteia*, din 27 iulie, la scurt timp după interzicerea de către autorităţi a activităţii Blocului democratic, Ligii contra prejudecăţilor, Ligii contra brutalităţilor, Societăţii pentru protecţia femeii şi a copilului şi a altor organizaţii de masă legale — proteste ale cetăţenilor nevoiaşi şi ale muncitorilor, intelectualilor şi ţăranilor împotriva dizolvării organizaţiilor lor, a suprimării presei lor şi a arestării şi schingiuirii membrilor acestor organizaţii".

Presa consemnează, de asemenea, şi alte acţiuni represive împotriva celor ce luptă pentru apărarea libertăţilor democratice: procesul prof. univ. P. Constantinescu-Iaşi[1] de la Chişinău şi cel al profesorului T. Bugnariu de la Cluj, ş.a., toate în scopul

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1971, 8/1974.

Plus 50°: bucureștenii la strandul Ciurel

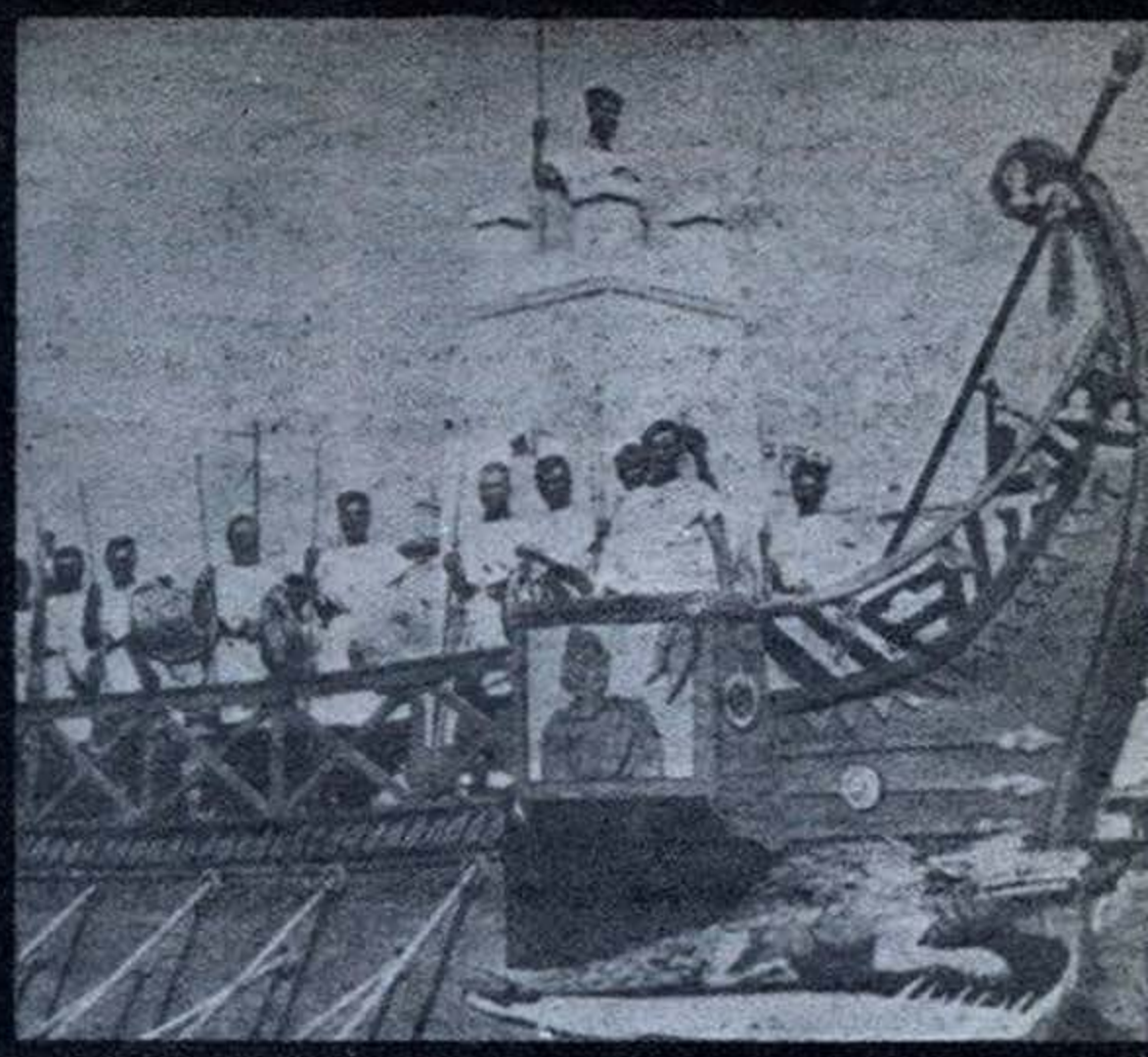

La Constanța se sărbătorește Ziua Apelor

de a intimida larga și ampla mișcare antifascistă. Opinia publică atît din țara noastră, cît și din străinătate protestează energic. Printre protestele ce vin de peste hotare se află și o moțiune a Congresului scriitorilor antifasciști ce a avut loc la sfîrșitul lunii iunie, la Paris. 230 scriitori din 38 țări au făcut front comun pentru apărarea culturii, împotriva pericolului fascist. André Gide, Heinrich Mann, André Malraux, Aldous Huxley, Ilya Ehrenburg, A. Tolstoi, Jean Cassou, Karin Michaelis și alte personalități proeminente ale vieții literare au devenit, scrie ziarul *Adevărul* din 4 iulie, „soldați vajnici și vigilenți ai culturii umane".

Moțiunea adoptată în favoarea profesorului P. Constantinescu-Iași a fost propusă de André Malraux și condamnă „procesul antifascist intentat militantului român și cere integrarea lui la catedra universitară". Moțiunea, reprodusă de *Cuvîntul liber*, din 27 iulie, spune printre altele: „Toate organizațiile mondiale și internaționale care colaborează cu comitetul mondial se declară solidare cu fiecare din membrii lor și, îndeosebi, cu prof. Constantinescu-Iași, a cărui personalitate, calități științifice și, mai ales, dorința vie de a păstra pacea omenirii au făcut să se aprecieze splendida atitudine a tuturor amicilor păcii din România. În mișcarea mondială contra fascismului, prof. Constantinescu-Iași a jucat un rol important datorită, mai ales, vastelor sale cunoștințe științifice și a argumentărilor sale impecabile contra pseudo-teoriilor fasciste".

Tot în legătură cu represaliile împotriva profesorului român, la 23 iunie, a avut loc la Montreal (Canada), scrie *Facla* din 12 iulie, o întrunire populară, la care antifascistul român a fost ales în prezidiul de onoare al adunării.

În ziua de 15 iulie, la Vălenii de Munte, în acest orășel ale cărui case, cum scrie ziarul *Adevărul* din 16 iulie, „se pierd printre mulțimea de grădini și livezi de pruni", se deschid, așa cum se întîmplă de 28 ani, „cu o regularitate ce nu s-a dezmințit, cursurile de o lună ale Universității Populare, ce poartă numele întemeietorului ei, profesorul Nicolae Iorga". După cum aflăm din același ziar, universitatea — această instituție, unică în genul ei, nu numai la noi în țară, ci și în celelalte țări, înființată în anul 1908 — „nu se bucură de vreun sprijin material al oficialității, întreținerea ei nu grevează bugetul statului, al vreunei autorități sau al vreunei instituții publice ori particulare; ea se autogospodărește cu propriile-i forțe". Conducătorul ei, profesorul N. Iorga, timp de o lună de zile cît țin cursurile, „îi dă toată munca sa, îmbogățind cunoștințele auditoriului din vastitatea culturii sale și din dragostea sa pentru tot ce privește trecutul neamului și menirea lui în viitor". Pînă la

Cronică măruntă

nind astfel cea mai veche casă din lume — cu peste 3 000 locuitori, care nu sînt lipsiți de confortul modern. (10 iulie)

● Tramvaiele din București transportă zilnic „300 000 călători și străbat, în medie, 107 000 km în 24 ore, informează pe cititorii săi ziarul Adevărul. Tramvaiele capitalei, deși au rute relativ scurte, de 3-6 km, ocolesc zilnic de 3 ori globul pămîntesc prin adunarea kilometrilor parcurși"; se poate deci conchide că circulația electrică a Bucureștilor e printre cele mai mari în Europa, ținînd seama de numărul locuitorilor. Aceeași publicație anunță și apariția noului vehicul: „Tramvaiul fără șini" adică troleibuzul care „e în același timp tramvai și autobus". (10 iulie)

● Știți de cînd se folosește roșul de buze? După cum scrie ziarul Dimineața „din vremurile cele mai vechi; faptul acesta este adeverit de următoarea știre dată de ziarele germane: «Cu ocazia unor săpături făcute la temelia unei clădiri din Frankfurt pe Main, un lucrător a dat la o adîncime destul de mică de o cutie de bronz. Experții au stabilit că această cutie datează din sec. III î.e.n., din vremea romanilor. La deschiderea cutiei s-au găsit înăuntru mai multe bastonașe, ce reprezentau creioane de buze, de diferite culori»". (10 iulie)

● Monumentul eroilor căzuți în război, din Melbourne (Australia) este construit în așa fel încît soarele îl acoperă în întregime o singură dată pe an, la 11 noiembrie, la ora 11, adică exact în momentul semnării armistițiului în 1918, relatează Lupta. (11 iulie)

Cronică măruntă

● Folosind pretextul unui cutremur de pămînt de intensitate slabă care a avut loc în noaptea de 14 iulie un reporter al ziarului Dimineața face o anchetă umoristică printre oamenii politici: Primul căruia i se adresează este președintele consiliului de miniștri, G. Tătărescu:

„— Cum vă resimțiți după cutremur?

— Excelent, răspunse premierul. M-am obișnuit. Nu mă cutremură pe mine declarațiile zilnice ale d-lui Dinu Brătianu...“

La rîndul său, Victor Antonescu, ministru de finanțe, declară: „Monsher, am fost foarte calm. Chiar dacă ar veni cutremurul din Yokohama, tot n-ar avea ce deranja în vistieria țării. Plafonul ministerului de finanțe e demult crăpat...“ (15 iulie)

● A încetat din viață, în vîrstă de 76 ani căpitanul Alfred Dreyfus, „eroul celebrei afaceri politice și morale — după cum citim în Lupta — care a zguduit Franța pînă în temelii“.

După reabilitarea sa, Dreyfus a strîns toate documentele afacerii. A adunat astfel, note, scrisori, autografe, mărci, fotografii de la cei mai de seamă oameni ai vremii, care s-au ocupat de cazul său. În mapele rămase se oglindește toată celebra afacere în zeci și sute de amintiri de la cele mai mari personalități, în frunte cu președintele Republicii franceze. Pentru importanța ei, colecția de amintiri a lui Dreyfus este evaluată la cîteva milioane. (19 iulie)

● Nouă profesori din Melbourne (Australia) s-au înțeles ca împreună cu 20 foști elevi ai lor să treacă din nou bacalaureatul, scrie ziarul Lupta. Rezultatul a fost dezastruos: dintre elevi au reușit 19, iar dintre profesori nici unul. Fiecare dintre ei a excelat doar în propriul său domeniu, în celelalte domenii fiind sub nivelul cerințelor. (28 iulie)

● Sirena locomotivelor este o invenție relativ recentă. La început mecanicii foloseau o trompetă de felul acelora utilizate la poștalioane, în care sufiau de cîte ori socoteau necesar. Se vede însă că semnalul obținut astfel nu era suficient de puternic pentru a fi receptionat, căci accidentele erau destul de dese. În Anglia, pe o linie de cale ferată, a fost distrusă — prin 1832 — o căruță plină cu ouă. Societatea care exploata linia a trebuit să plătească despăgubiri. Directorul societății a avut atunci ideea să monteze pe locomotivă un fluier cu aburi, inovație care s-a aplicat, însă, abia după 8 ani. (30 iulie)

începerea primului război mondial, N. Iorga „atrăgea la Văleni — scrie, la rîndul său, *Dimineața*, din 15 iulie, într-un editorial semnat de N. Batzaria — intelectuali români din teritoriile care au fost dezrobite prin războiul de întregire a țării. După o ședere de o lună în mediul de la Văleni, cei ce veneau de la depărtări mari, înfruntînd riscuri, se înapoiau acasă mult mai întăriți în credința că va răsări și pentru dînșii soarele libertății. Această credință le dădea noi puteri în lupta ce duceau împotriva asupritorilor străini“.

S-a pus în vînzare în București — anunță ziarul *Adevărul* din 16 iulie — *Izvestia*, cotidian sovietic, organul de presă al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. Primul număr difuzat la chioșcurile de ziare din capitala României este cel din 10 iulie, nr. 160 (5715), anul XIX. Între altele, *Adevărul* informează că în numărul respectiv al ziarului sovietic se publică și o semnificativă caricatură politică, un avion — „cu mască împotriva gazelor, cu emblema morții pusă pe aripile aeroplanului și pe bombele de sub aripi“, — ce „aruncă umbra asupra Abisiniei. E războiul în mers“.

Ziarele informează că tot în această lună are loc la Odessa o conferință româno-sovietică în vederea stabilirii unei legături feroviare directe între România și U.R.S.S. Ziarul *Zorile* din 19 iulie reproduce, după ziarul sovietic *Gudok* următoarele: „Traficul direct cu România va permite Sovietelor stabilirea de relații comerciale solide cu țările din Peninsula Balcanică. Ceea ce va putea face și mai eficace apropierea tot mai vizibilă între Soviete și țările membre ale Înțelegerii Balcanice. Totodată, s-a pus în discuție tranzitul prin România atît la exportul mărfurilor din Rusia Sovietică în țările din Apus, cît și la importul mărfurilor din aceste state“.

La încheierea conferinței — specifică *Zorile* — șeful delegației sovietice a declarat: „Am ajuns la un deplin acord asupra tuturor chestiunilor esențiale“.

În aceeași perioadă, ziarele informează și despre turneul în U.R.S.S. al cîtorva proeminenți artiști români, în cadrul primelor contacte artistice restabilite între cele două țări. Astfel, directorul Filarmonicii din București, George Georgescu, la invitația Filarmonicii din Moscova, dirijează un ciclu de 12 concerte simfonice, în principalele orașe din Uniunea Sovietică.

Cu scopul — cum scrie ziarul *Zorile* — „de a promova înțelegerea și prietenia între națiuni prin interesul comun al dansului popular și de a prilejui un studiu comparativ asupra dansului popular“, are loc, la Londra, timp de cinci zile, 15-20 iulie, un concurs internațional. Printre cei peste 500 dansatori din întreaga lume se află și echipa românească de călușari din satul Pădureți, jud. Argeș, „cea mai bună din țară“, cum arată ziarul menționat, condusă de profesorul Constantin Brăiloiu, secretarul societății compozitorilor români.

Întreaga presă bucureșteană relatează despre succesul răsunător repurtat de dansatorii români în capitala Marii Britanii și informează că Societatea engleză de muzică și dansuri a convocat două ședințe speciale numai pentru studierea dansurilor românești. Membrii societății au examinat în amănunt dansul călușarilor și muzica lui. S-au imprimat și plăci de gramofon care vor fi păstrate în arhivele societății. Criticul dramatic al ziarului *Times* — menționează *Adevărul* din 24 iulie — relevă: „Dacă este să se facă o comparație între dansurile prezentate, atunci, din punctul de vedere antropologic și pentru execuția unică și completă ca dans ritual, cel al călușarilor merită premiul întîi. Profesorul [Romulus] Vuia — continuă ziarul londonez — a explicat într-o conferință sensul acestui dans. Trebuie să adaug că voinicii din satul Pădureți au deșteptat simpatia generală și au fost, într-adevăr, răsfățați de publicul englez. A fost unul dintre cele mai frumoase succese“.

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric. După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

CĂZUT ÎN TATRA

Colonel VASILE RAIU, din București, ne relatează despre fratele său, caporalul Gheorghe Raiu, căzut erou la datorie în înfruntarea cu inamicul pentru eliberarea Cehoslovaciei. Relatarea conține și fragmente din scrisoarea comandantului Companiei a 7-a din Regimentul 38 infanterie trimisă familiei eroului, în com. Cioșănești, jud. Călărași: „La Mureș, în Ardeal, în Ungaria și Cehoslovacia, în calitatea sa de trăgător al puștii mitraliere (Gheorghe Raiu) mi-a stîrnit toată admirația pentru curajul și spiritul de sacrificiu de care a dat dovadă. A luptat ca un brav erou, pentru care a fost propus la decorare. În ziua de 21.02.1945, pentru cucerirea cotei 629 sud-vest satul Bistra-Cehoslovacia s-a oferit a executa incursiune pentru a captura pe inamic, care era organizat pe cotă și împroșca moarte în rîndurile soldaților noștri. Acțiunile sale strălucite l-au dat pe inamic peste cap, dar cade grav rănit de un glonț dușman". Cu toate îngrijirile acordate, viața sa n-a mai putut fi salvată. A fost înmormîntat, după cum con omnează documentul, în Munții Tatra.

SERGENTUL EROU

VIRGIL GAZI, din București: În însemnările căpitanului în rezervă Traian Popescu Tracipone, **Cei doi sergenți**, publicate în nr. 2/1985 al revistei, sînt amintite și faptele de arme ale unui sergent. Autorul însemnărilor nu-i menționează numele, dar arată că despre acest sergent generalul Ilie Antonescu îi relatase că „se specializase în capturarea de prizonieri".

Fac precizarea că este vorba de sergentul **PETRE BUCURA**, din Divizia 9 Cavalerie, Regimentul 13 călărași. De altfel, în același număr al revistei, la p. 15, apare o fotografie în momentul în care sergentul Bucura este decorat de generalul Ilie Antonescu.

Pe marginea aceluiași articol ne-a scris și sergentul de odinioară, din com. Malu cu Flori, jud. Dîmbovița care ne mărturisește: „M-a impresionat articolul din nr. 2/1985. Mi-am revăzut tinerețea, anii de luptă pe frontul antihitlerist".

CITITORI-ELEVI

Am menționat, și cu alte prilejuri interesul sporit cu care revista noastră este urmărită în școlile de cultură generală și în liceele din țară, fapt evidențiat și de tot mai numeroasa participare — de la o ediție la alta — a cercurilor de istorie ale elevilor la concursurile Magazin istoric.

Amconstatat, totodată, cu bucurie că în epistolarul adresat redacției în ultimul timp au sporit simțitor numărul scrisorilor venite de la elevi prin care aceștia își exprimă pasiunea lor pentru istoria patriei, ca și interesele pentru evenimentele istoriei universale, atașamentul și prețuirea față de revistă. Iată două fragmente din scrisorile unor cititori-elevi.

Vă fac cunoscut că sînt un pasionat cititor al revistei dumneavoastră de mai mulți ani. Chiar dacă la înființarea acestei foarte populare reviste eu nu eram născut, mi-am procurat aproape toată colecția. Mă numesc ȘTEFANA ION și sînt elev în clasa a VIII-a C din com. Slobozia, jud. Argeș.

Sînt un proaspăt cititor al revistei, însă sînt un vechi pasionat de istorie, mai ales de istoria poporului nostru. Primind ca moștenire întreaga colecție a Magazinului istoric, dorința de a cunoaște istoria s-a aprofundat și iată-mă anul acesta participant la concursul Horea 200. Mă bucur enorm de mult că am învins sfiala de a participa la acest binevenit concurs și promit că voi participa mereu la concursurile Magazin istoric. Semnează: ADRIAN-IOAN ROBU, clasa a XI-a Agronomie, Liceul agroindustrial din Prejmer, jud. Brașov.

Ne-au mai scris de asemenea elevii CORNELIU BERARI, cl. VII, Școala generală din com. Petriș, jud. Arad; GEORGICĂ PUȘCĂ, cl. IX, Liceul Aeronautic din Bacău; OANA PETRU, din București; MIHĂIȚĂ STANCIU, cl. VIII B, Școala nr. 5 din Focșani; VALENTINA LAZU, cl. X, Liceul de matematică-fizică „B.P. Hasdeu", din Buzău; TITUS PODGORNEI, Liceul industrial „Al. Sahia", din Oltenița.

Îi felicităm călduros pe elevii noștri corespondenți pentru pasiunea lor pentru istorie, reînnoind, și cu această ocazie, invitația către cititorii noștri elevi de a ne scrie despre activitatea cercurilor de istorie din cadrul școlilor lor, precum și despre abonamentele la Magazin istoric, despre alte probleme privind difuzarea revistei.

PROPUNERE

Tot despre concursurile revistei ne scrie și DUMITRU NAN, din Dej. Iată cîteva fragmente din scrisoarea sa: Mă număr și eu printre mulți posesori ai colecției complete a revistei Magazin istoric. Am participat aproape la toate concursurile organizate de revistă, fiind unul dintre cîștigătorii celei din 1975. Ca și alți participanți la concursurile amintite, apreciez că acestea ne oferă un fericit prilej de a revedea conținutul revistei, multe din articolele pe care, cu multă plăcere, le-am parcurs în decursul anilor.

Aștept cu deosebit interes organizarea și altor concursuri. Avînd în vedere că anul acesta s-au împlinit 40 de ani de la victoria asupra Germaniei naziste consider că ar fi binevenită organizarea unui concurs pe această temă.

Mulțumim pentru propunere. Într-adevăr, după cum am precizat și în numerele anterioare, în curînd vom publica prima serie de întrebări a unui nou concurs Magazin istoric. La sugestiile și propunerile a numeroși cititori, tematica sa va fi consacrată celei de-a 40-a aniversări a victoriei asupra fascismului, participării României la războiul antihitlerist.

UN NOU CONCURS MAGAZIN ISTORIC

În curînd, prima serie de întrebări a noului concurs Magazin istoric, *ediția 1985, organizat la sugestiile și propunerile numeroșilor noștri cititori.*

Concursul este dedicat celei de a 40-a aniversări a victoriei asupra fascismului, participării eroice a armatei și poporului român la războiul antihitlerist.

CONTENTS (Romanian History) Ilie Ceauşescu, V. Buduru, M. Ştefan, I. Cârţână, C. Popişteanu The Decades of the Ceauşescu Age ● Şt.S. Gorovei Foundation of the Romanian Lands: the History of a Historical Concept (II) ● R. Popa Continuity and Pecualiarity at the Dawn of Romanian Middle Ages — Beiuş Land ● E. Glück 1523: Transylvanus about Magellan ● Şt. Lemny The Romanians in Diderot's Encyclopaedia ● Gh. Zaharia, C. Botoran Efforts for National Defence in the 30s ● Ion Popescu-Puţuri Retracing the Footsteps of Our Ancestors (V) ● The XV-th ICHS: T.C. Barker (Great Britain) ● C. Murgescu, Şt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memoirs ● V. Smărăndescu Geoagiu-Băi: A Resort Dating from the Dacians' Time ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Ilie Ceauşescu, V. Buduru, M. Ştefan, I. Cârţână, C. Popişteanu Les décennies de l'Époque Ceauşescu ● Şt.S. Gorovei La fondation des Pays Roumains — l'histoire d'un concept historique (II) ● R. Popa Continuité et spécificité à l'aube du Moyen Age roumain — Le pays de Beiuş ● E. Glück 1523: Transylvanus sur Magellan ● Şt. Lemny Les Roumains dans l'Encyclopédie de Diderot ● Gh. Zaharia, C. Botoran Efforts de la défense nationale dans les années '30 ● Ion Popescu-Puţuri Sur les traces de nos ancêtres (V) Le XVe CISH: T.C. Barker (Grande Bretagne) ● C. Murgescu, Şt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Mémoires ● V. Smărăndescu Geoagiu-Băi: une station du temps des Daces ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Илие Чаушеску, В. Будуру, М. Штефан, И. Кырдыне, К. Попиштяну Десятилетия Эпохи Чаушеску ● Ш.С. Горовей Основание румынских княжеств — история исторического понятия (II) ● Р. Попа Преемственность и специфика в раннем румынском средневековье — страна Бейуша ● Е. Глюк 1523: Трансильванус о Магеллане ● Ш. Лемни Энциклопедия Дидро о румынах ● Г. Захария, К. Боторан Усилия для национальной обороны в 30-х годах ● Ион Попеску-Пуцури По следам предков (V) ● XV-й МКИН: Т.К. Баркер (Великобритания) ● К. Мурджеску, Ш. Лаке Григоре Гафенку (1892-1957) Воспоминания ● В. Смэрэндеску Джоаджю-Бэй: курорт созданный во время даков ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) Ilie Ceauşescu, V. Buduru, M. Ştefan, I. Cârţână, C. Popişteanu Die Jahrzehnte der Epoche Ceauşescu ● Şt.S. Gorovei Die Gründung der Rumänischen Länder — die Geschichte eines Geschichtskonzepts (II) ● R. Popa Kontinuität und Besonderheit zu Beginn des rumänischen Mittelalters — Das Land von Beius ● E. Glück 1523: Transylvanus über Magellan ● Şt. Lemny Die Rumänen in Didcrots Enzyklopädie ● Gh. Zaharia, C. Botoran Demühungen der Landesverteidigung in den 30er Jahren ● Ion Popescu-Puţuri Auf den Spuren der Vorfahren (V) ● Der XV. IKGW: T.C. Barker (Grossbritannien) ● C. Murgescu, Şt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Erinnerungen ● V. Smărăndescu Bad Geoagiu: ein Kurort aus der Dakerzeit ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) Ilie Ceauşescu, V. Buduru, M. Ştefan, I. Cârţână, C. Popişteanu Los decenios de la Epoca Ceauşescu ● Şt.S. Gorovei La fundación de los paises rumanos — la historia de un concepto histórico (II) ● R. Popa Lo continuo y lo especifico en las albores del Medioevo rumano — El Pais de Beiuş ● E. Glück 1523: Transylvanus sobre Magallanes ● Şt. Lemny Los rumanos en la Enciclopedia de Diderot ● Gh. Zaharia, C. Botoran Esfuerzos de la defensa nacional en los años '30 ● Ion Popescu-Puţuri Por las huellas de los antepasados (V) ● El XV° CICH: T.C. Barker (Gran Bretania) ● C. Murgescu, Şt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memorias ● V. Smărănd scu Los Baños Geoagiu: un bălneario datanio desde la época de los dacios ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
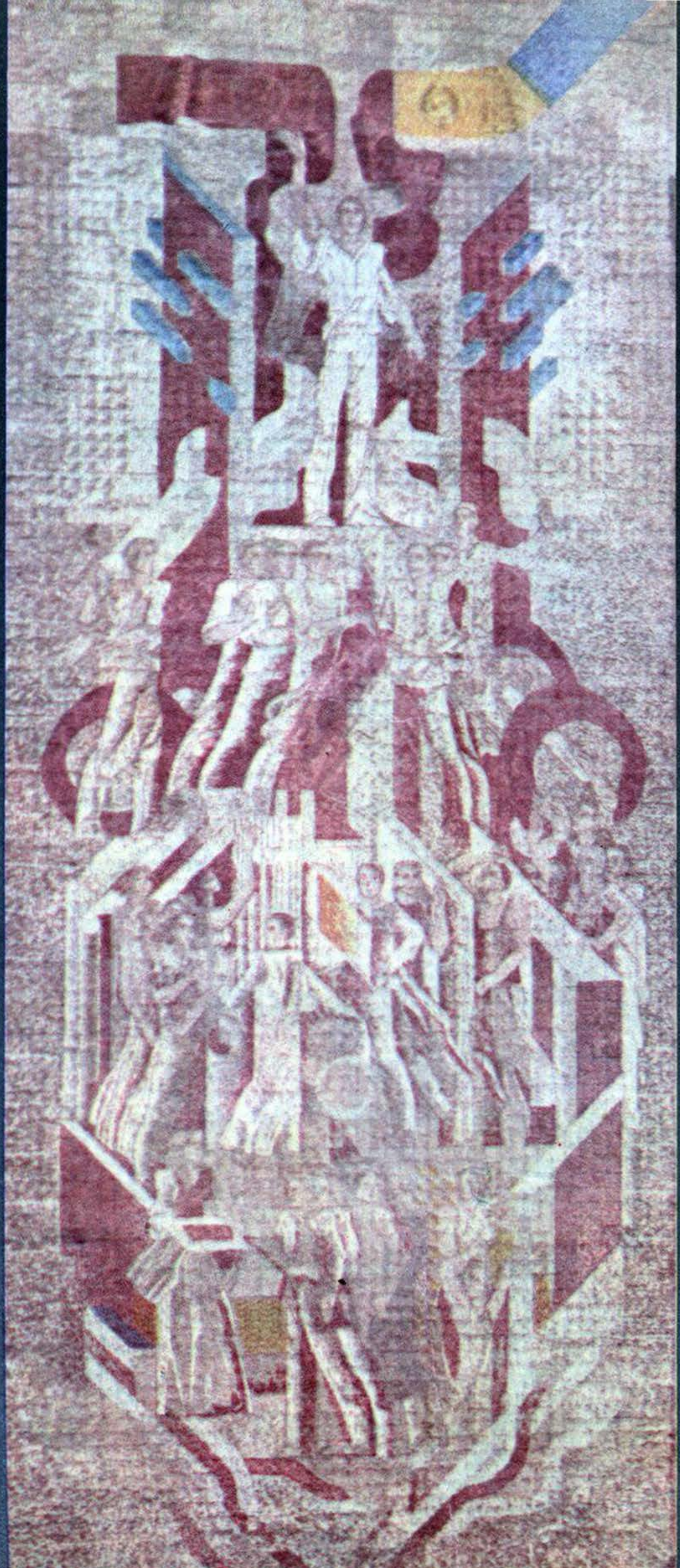
42427